

SELYE J. EGYETEM

TANÁRKÉPZŐ KAR

(h. Komárom)
(sl. Komárno)
(l. Comaracium)

Szöveggyűjtemény és források a hidegháború és az európai integráció történetéhez

Vajda Barnabás

2024

Szöveggyűjtemény és források
a hidegháború és az európai
integráció történetéhez

Selye János Egyetem
Tanárképző Kar

Vajda Barnabás

Szöveggyűjtemény és források a hidegháború és az európai integráció történetéhez

Komárom, 2024

© Dr. habil. Vajda Barnabás, PhD., 2024

© Selye János Egyetem, Tanárképző Kar, Komárom, 2024

Lektorálta:

Prof. Békés Csaba

Prof. Révész Béla

Nyelvi szerkesztő:

Dr. habil. PaedDr. Keserű József, PhD.

Első kiadás

ISBN 978-80-8122-494-2

Tartalom

Előszó a szöveggyűjteményhez és forrásokhoz	9
1. Hogyan definiálható a hidegháború?	11
A hidegháború definíciója	
2. Milyen periódusokra osztható a hidegháború?	13
Hruscsov XX. kongresszusi beszéde	
Charta 77 és Szolidaritás	
II. János Pál pápa Czestochowában	
A hidegháború vége	
Az USA elnökei	
Az NSZK kancellárjai	
A Szovjetunió és az 1991 utáni Oroszország legfőbb vezetői	
3. Milyen tényezők alakították a hidegháborús nagyhatalmi kapcsolatokat?	28
Nagyhatalom és ENSZ Biztonsági Tanács	
Az emberi jogok egyetemes nyilatkozata	
Csehszlovákia visszalép a Marshall-segélytől	
Kennedy és Hruscsov levelezése a kubai válság során	
Reagan elnök Gorbacsovról	
4. Hogyan születtek a meghatározó külpolitikai döntések a hidegháború alatt?	37
F. D. Rooseveltt megalkuvása Sztálinnal	
Tocqueville-jóslat	
Spykman-féle poláris projekció	
5. Milyen külpolitikai doktrínák fogalmazódtak meg a hidegháború alatt?	39
Kennan hosszú távirata	
Vandenberg-határozat	
A korlátozott szuverenitás Brezsnyev-elve	
Nixon-Kissinger-doktrína	

Kína és a Tajvan-tényező
Carter–Brzezinski-doktrína
Térkép: Szovjetunió, Afganisztán, Hormuzi-szoros, Afrika szarva
Reagan: A gonosz birodalma
Gorbacsov politikai fogalmai
Gorbacsov-doktrína

6. Mit jelentett a hidegháborús fegyverkezési verseny? 57

Oppenheimer-beszéd
Dobrynin nagykövet a háborúról
Az atomcsendegyezmény
Nukleáris fegyverekkel kapcsolatos fogalmak
Ábra: Ballisztikus röppálya

7. Hogyan függött össze a dekolonizáció a hidegháborúval? 63

Bandung: pancsa szila
Martin Luther King
Nelson Mandela
Malcolm X

8. Mit jelent a hidegháború dinamikája? 79

A hidegháború dinamikája
Churchill vasfüggöny-beszéde
Roy Jenkins a bevándorlásról és a faji integrációról
Szolzenyicin a Nyugat dekadenciájáról
Thatcher a Falkland-tényezőről
Regionális finlandizáció
Szovjet–amerikai kondomínium
Az enyhülés értelmezései: Brezsnyev tulai beszéde

9. Hogyan függött össze a németkérdés a hidegháborúval? 94

Zsebkalauz amerikai katonáknak
Potsdami jegyzőkönyv
Morgenthau-terv
Szovjet jegyzék a nyugati hatalmakhoz
Traute Grier az első berlini blokádról

Grundgesetz: Preambulum
Kennedy: Ich bin ein Berliner

10. Milyen szerződések alakították Németország és az EK sorsát a hidegháború alatt? 101

Dunkerque-i szerződés
Brüsszeli szerződés
Ruhr-statútum
Adenauer: Ti hozzánk tartoztok
Német útvonalak ellenőrzése
Hruscsov-ultimátum: „Ezek banditák!”
Hallstein-doktrína (Kuba)
Neue Ostpolitik

11. Hogyan zajlott az európai integráció a hidegháború alatt és utána? 110

Európa Tanács (Council of Europe)
Schumann–Monnet-terv
Német vélemények a Schumann–Monnet-tervről
Maastrichti szerződés 1992

12. Hogyan működtek az Európai Közösségek a hidegháború alatt és utána? 114

Európai Föderalisták az európai alkotmányról
A Liberális Internacionálé támogatja az ESZAK-ot
Nyilatkozat az európai identitásról
Joschka Fischer az Európai Egyesült Államokról
Európai Számvevőszék
Ábra: Az Európai Számvevőszék logója
Pártcsaládok az Európai Parlamenti választásokon (statisztikai forrás)

13. Milyen összetevőkből állt Európa biztonságpolitikája a hidegháború alatt és utána? 123

NATO
A Varsói Szerződés Szervezete
EBESZ (CSCE)

Tutzing-formula
Párizsi nyilatkozat az új Európáért
NATO–Oroszország alapokmány
St. Malo-i nyilatkozat
Putyin-beszéd Münchenben
A NATO-tagság mint feszültségforrás
NATO-stratégia 2022

14. Hogyan függ össze az integráció és a globalizáció? 142

Islám fundamentalizmus
Modern kori environmentalizmus
Barack Obama a terrorizmusról
Terrorizmus Európában: ábra

A szövegben feltüntetett szakirodalmi hivatkozások feloldása 145

**Collection of texts and primary sources for researching the history
of the Cold War and the European Integration – English summary
of the book 153**

**Zbierka textov a primárnych prameňov k výskumu dejín studenej
vojny a Európskej integrácie – Stručný obsah knihy
v slovenskom jazyku 154**

Előszó a szöveggyűjteményhez és forrásokhoz

Tisztelt Olvasó!

Ez a kiadvány a Hidegháború és európai integráció című könyvem második, módosított szövegű kiadásának (SJE Tanárképző Kar, Komárom, 2020) a párja, kiegészítése. Célja az, hogy forrásokat és oktatási szövegek gyűjteményét nyújtsa a hidegháború és az európai integráció témaköreiben elsősorban egyetemi hallgatók számára.

Az itt közölt szövegek és források között magyarra fordított primér források éppúgy megtalálhatók, mint másodlagos történelmi vélemények egy-egy témáról, valamint olyan oktatási célú szövegek, amelyek érthetőbbé teszik az amúgy bonyolult jogi, katonai, politikai szerződéseket stb.

A könyv követi a Hidegháború és európai integráció második kiadásának a szerkezetét és tartalmát, ezáltal könnyen olvasható és tanulható azzal együtt. A szerző szándéka szerint az itt közölt 83 forrás (köztük néhány ábra, térkép és statisztika) és magyarázattal ellátott olvasmány segíti kontextusba helyezni, értelmezni és szintetizálni azt a történelmi tudást, amit a két taglalt témakör: a hidegháború és az európai integráció igényel.

Újdonság, hogy ezek a források és szövegek online elérhetők, a szövegben „élesen” hagyott linkek pedig további kutatásra serkenthetik az érdeklődőket.

A hidegháborúval és az európai integrációval mint történelmi témákkal kapcsolatos két fő elképzelésem változatlan, és kifejezést nyer ebben a könyvben is. Meg vagyok győződve, hogy az európai integráció folyamatát a hidegháború kontextusában kell felvázolni és értelmezni, hiszen az európai integráció a hidegháborúval együtt keletkezett és abban zajlott 40–50 évig. (Sőt, az sem kizárt, hogy az európai integráció 2022 után egy újabb, feléledő hidegháborúban folytatódik.) A hangsúly ebben a szöveg- és forrásgyűjteményben sem az eseménytörténetre helyeződik, hanem arra, hogy milyen mechanizmusok alapján és/vagy mozgatóerők hatására „működött” a hidegháború és az európai integráció.

Az elmúlt évek friss tudományos szakirodalma, az időközben feltárt források és a legújabb világesemények fényében (tart-e még most is a hidegháború, esetleg annak egy új fejezete kezdődött nemrégiben?) izgalmas kihívásnak látszik mind a hidegháború egészének, mind részeseiméneinek újragondolása.

Dunaszerdahely, 2024. június 30.

1. Hogyan definiálható a hidegháború?

1.01_forrás: A hidegháború definíciója

Miért fontos? *Arra az alapkérdésre, hogy milyen jellemző vonásai vannak a hidegháborúnak, nem egyszerű válaszolni. A hidegháborúnak ugyanis nincs egy átfogó, tömör, koherens (ang. comprehensive, concise) definíciója.*

Forrás: „A hidegháborút két jellemző különbözteti meg a modern történelem más korszakaitól. Egyfelől az, hogy két politikai ideológia alapvető összeütközéséből eredt (marxizmus-leninizmus a liberális demokráciával szemben); másfelől az a többrétegű globális hatalmi struktúra, amit az ideológiai összeütközés okozott és vont maga után.” (KRAMER 2005: 21)

Kielemezve és egy koherens definícióba sűrítve a nemzetközi és a magyar hidegháborús értelmezéseket, a következőket tudjuk megállapítani: A régi hidegháború alatt egy olyan nemzetközi jelenséget értünk, amelyben (a tényezőket fontosságai sorrendbe rakva)

- két meghatározó nagyhatalmi szereplő
- ideológiával átitatott
- érdekkonfliktusát látjuk,
- amelynek során fontos tényező
- a nukleáris opció, és az, hogy
- a konfliktus hatása kiterjed nemcsak a két közvetlen résztvevőre, hanem az globális méretű.

1991 óta a hidegháború fogalmának jelentése kitágult. Egyfelől immár nemcsak egy történelmi korszakot jelent, azaz már nemcsak két szuperhatalmi aktor tartósan megmerevedett nemzetközi konfliktusát tartja hidegháborúnak a közgondolkodás, hanem tágabban a rendezetlen, rend és kölcsönös bizalom nélküli, destabilizálódott nemzetközi kapcsolatokat is ezzel a megnevezéssel illetik. Figyelembe véve e jelentések változásait, a hidegháború alábbi árnyalatait azonosíthatjuk:

- a hidegháború mint világrend;
- a hidegháború mint globális háborús projekt;
- a hidegháború mint békeprojekt;
- a hidegháború mint az USA Európa-projektje.
- a hidegháború mint a nemzetközi kapcsolatok intézésének a mód-szere.

Mindehhez hozzáadandó, hogy a fogalom egy-egy kiválasztott (leszűkített) részszempontból még másabb jelentésekkel is bír(hat), pl. ázsiai és afrikai kontextusban „a hidegháborút úgy kell érteni, mint egy hosszú távú küzdelmet a gyarmatosítás és annak ellenzői között” (WESTAD 2018: 449).

2. Milyen periódusokra osztható a hidegháború?

2.02_forrás: Hruscsov XX. kongresszusi beszéde

Dátum: 1956. február 24-éről 25-ére virradó éjszaka

Műfaj: titkos körülmények között elmondott politikai beszéd

Miért fontos? *A „desztalinizáció” az 1956 februárjában megtartott XX. szovjet pártkongresszushoz kötődik, amelyre Sztálin halála után három évvel került sor. Nyikita Sz. Hruscsov két lényeges tettet hajtott végre: egyrészt szakított a sztálini örökséggel, másrészt új korszakot ígért a nemzetközi kapcsolatokban, amennyiben itt avatódott doktrínává a békés egymás mellett élés elve (GADDIS 2006: 92). Hat hónappal Sztálin halála után Nyikita Hruscsov (1894–1971) lett a Szovjet Kommunista Párt (SZKP) első titkára. Hruscsov megkezdte hatalmának kiépítését a legfelső vezetésben. Az SZKP XX. kongresszusát – amely Sztálin halála óta az első volt – Moszkvában a Kremlben tartották 1355 szavazásra jogosult küldött jelenlétében, akik már az első napon észrevették, hogy az ülésteremben nem lóg Sztálin fényképe. Hruscsov hétéórás hivatalos beszámolójában alig tett említést Sztálinról, viszont a február 24-i rendes ülés után a küldötteket egy szigorúan őrzött éjszakai gyűlésre hívták. Ezen a titkos találkozón Hruscsov megtámadta a Sztálin rémuralma alatt kialakult személyi kultuszt, és egy olyan szabadabb korszak kezdetét jelentette be, amelyben Sztálin áldozatait rehabilitálják. Bár a beszédet Hruscsov titokban mondta el, az hamar eljutott a többi kommunista országba, végül pedig nyugatra is. Nyugtalanságot szított Lengyelországban, forradalmat robbantott ki Magyarországon, és elmélyítette a szakadást Mao Kínájával. Ezek együttesen vezettek végül Hruscsov bukásához 1964-ben, alig két évvel azután, hogy a Szovjetunió és az Egyesült Államok majdnem háborúba keveredett a kubai rakétaválság miatt.*

Forrás: Elvtársak! A párt központi bizottságának jelentésében a XX. kongresszuson, a küldöttek több beszédében, és korábban a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának plenáris ülésén sok minden elhangzott a személyi kultuszról, és annak káros következményeiről. Sztálin halála után a párt központi bizottsága egy olyan politika kidolgozását kezdte meg, amely tömören és következetesen elmagyarázza, hogy a marxizmus-leninizmus szellemétől idegen és megengedhetetlen egyetlen embert kiemelni, és felruházni öt emberfeletti tulajdonságokkal, amelyek

csak egy istenre lehetnek jellemzőek. Egy ilyen ember állítólag mindent tud, mindent lát, mindenki helyett gondolkodik, bármit megtehet, és viselkedésében csalhatatlan. Egy ilyen emberrel kapcsolatos hit, különösen Sztálin esetében, évek óta gyakorlat volt nálunk...

1922 decemberében a párt kongresszusához írott levelében Vlagyimir Iljics [Lenin] így fogalmazott: „Miután átvette a főtitkári posztot, Sztálin elvtárs mérhetetlen hatalmat összpontosított a kezében, és nem vagyok benne biztos, hogy ezt a hatalmat az elvárható gondossággal fogja-e gyakorolni.”

Ez a levellet – a párt történetében csak Lenin „végredeleteként” ismert hihetetlen politikai jelentőségű dokumentumot – kiosztottuk a XX. pártkongresszus küldöttei között. Önök már elolvasták ezt a levelet, és biztos vagyok benne, hogy többször is el fogják olvasni. Talán eltöprengenek majd Lenin egyszerű szavai fölött, amelyekkel Vlagyimir Iljics hangot adott a párt, a nép, az állam és a párt jövőbeni politikája felett érzett aggodalmának. Vlagyimir Iljics ezt mondja: „Sztálin rendkívül goromba, és ez a hiba, amelyet magunk és a kommunisták között szabadon tolerálunk, olyan hiba lesz, amelyet egy főtitkártól már nem lehet eltérni. Emiatt azt javaslom, hogy az elvtársak gondolkodjanak el egy olyan módszeren, amellyel Sztálint el lehet mozdítani a pozíciójából, és amellyel új embert találnak a helyére, aki mindenképp felett egy tulajdonságban fog különbözni Sztálintól, ez pedig a nagyobb türelem, a nagyobb hűség, több kedvesség és figyelmesebb magatartás az elvtársakkal szemben, valamint kevésbé szeszélyes vérmérséklet.”

Leninnek ezt a dokumentumát a XIII. pártkongresszus küldötteivel ismertették, akik megvitatták Sztálin áthelyezését a főtitkári posztról. Azonban a küldöttek úgy döntöttek, Sztálin maradjon a helyén, mert abban bíztak, hogy megfogadja Vlagyimir Iljics kritikai megjegyzéseit, és képes lesz tenni azon hibái ellen, amelyek miatt Lenin annyit aggódott... Az események bebizonyították, hogy Lenin aggodalma megalapozott volt: a halála utáni első periódusban Sztálin megfogadta a tanácsát, de később már nem foglalkozott Vlagyimir Iljics figyelmeztetésével.

Amikor Sztálinnak a párt és az ország vezetésével kapcsolatos gyakorlatát elemezzük, amikor megállunk egy pillanatra, hogy szemügyre vegyük, mi mindent követett el, [akkor] meg vagyunk győzve, hogy Lenin félelmei megalapozottak voltak. Sztálin negatív tulajdonságai, ame-

lyek Lenin idejében még alig mutatkoztak, hatalmának utolsó éveiben teljesen felszínre bukkantak, és soha nem látott kárt okoztak a pártnak. Komolyan meg kell fontolnunk, és pontosan kell elemeznünk, mi történt annak érdekében, hogy megelőzzük a Sztálin életében történtek megismétlődésének lehetőségét bármilyen formában is. Hiszen Sztálin nem tűrte a testületi elvet sem a vezetésben, sem a munkában, [*ellenben*] brutális erőszakot gyakorolt nemcsak mindennel szemben, ami ellentmondott neki, hanem azzal szemben is, ami szeszélyes és despota jelleméből fakadó elveivel volt ellentétes. Sztálin nem használta a meggyőzés, a magyarázat, az emberekkel való türelmes együttműködés eszközét, hanem mindenkire ráerőltette akarátát, és mindenkitől megkövetelte, hogy teljes mértékben értsen egyet a véleményével. Mindenkire, aki szembe helyezkedett akarátával vagy megpróbálta álláspontja, véleménye helyességét bizonyítani, a vezetői testületből való elmozdítás, majd pedig erkölcsi és fizikai megsemmisítés várt. Ez különösen igaz volt a XVII. pártkongresszust követő időszakra, amikor sok, a kommunizmus ügye iránt elkötelezett és őszinte prominens pártvezető és egyszerű pártmunkás esett áldozatul Sztálin despotizmusának...

Sztálin találta ki a „nép ellensége” koncepcióját. Ez a minősítés automatikusan szükségtelessé tette, hogy a vitába keveredett emberek ideológiai hibáit ki lehessen javítani: ez a kifejezés tette lehetővé a forradalmi törvényesség minden normáját megsértő legkegyetlenebb elnyomás használatát mindenki ellen, aki bármilyen formában ellentmondott Sztálinnak, mindenki ellen, akiről csak gyanították az ellenséges szándékot, mindenki ellen, aki rossz hírbe keveredett. A „nép ellensége” koncepciója kizárta mindenféle ideológiai harc lehetőségét, egy álláspont kifejtését egy kérdéssel kapcsolatban, még akkor is, ha az gyakorlati természetű volt. A vádlott bűnösségének egyetlen bizonyítéka a minden modern jogtudományi normának ellentmondó „beismerő vallomás” volt; és ahogy a későbbiekben kiderült, ezeket a „beismerő vallomásokat” a vádlottra gyakorolt fizikai nyomással szerezték meg. Ez a forradalmi törvényesség csúfos megsértéséhez vezetett, és [*ahhoz*] a tényhez, hogy sok teljesen ártatlan ember, aki a múltban a párt védelmezője volt, áldozattá vált. A párt irányvonalának egykori ellenzőivel kapcsolatban meg kell állapítanunk, hogy gyakran semmilyen elfogadható, komoly ok nem volt a megsemmi-

sítésükre; a „nép ellensége” megfogalmazást kifejezetten az ilyen emberek fizikai megsemmisítése érdekében használták.

Mindenki tudja, Lenin mennyire engesztelhetetlen volt a marxizmus ellenségeivel szemben, azokkal szemben, akik eltértek a párt helyes irányvonalától. Ugyanakkor Lenin, mint az a dokumentumból nyilvánvalóan kitűnik, a párt gyakorlati vezetésében megkövetelte a párttól, hogy a lehető legközelebbi kapcsolatot tartsa azokkal az emberekkel, akik határozatlannak mutatkoztak vagy ideiglenesen nem értettek egyet a párt irányvonalával, de akiket ugyanakkor vissza lehetett fordítani a párt útjára. Lenin azt tanácsolta, hogy ezeket az embereket kirívó módszerek igénybevétele nélkül tanítsák. Lenin bölcsessége az emberekkel való kapcsolattartás területén a káderekkel folytatott közös munkájában nyilvánult meg.

Sztálint azonban teljesen más kapcsolat jellemezte az emberekkel. Lenin erényei – a türelmes munka az emberekkel, konok és alapos tanításuk, a képessége, hogy ne erőszakkal, hanem az ideológiai meggyőzés segítségével vegye rá az embereket, hogy kövessék őt – Sztálintól teljesen idegenek voltak. Ő elvetette Leninnek a meggyőzésen és a tanításon alapuló módszerét, és az ideológiai harc helyett az adminisztratív erőszak, a tömeges elnyomás és terror eszközt választotta. Egyre jobban és egyre konokabban a büntetésre helyezte a hangsúlyt, miközben a szovjet jog minden létező erkölcsi normáját megsértette. Egy ember önkényes viselkedése a többieket is az önkényességre bátorítja, sőt meg is engedi azt. Emberek ezreinek tömeges letartóztatása és deportálása, tárgyalás és normális nyomozás nélküli kivégzések...

Lenin a legsúlyosabb módszerekhez csak a legszükségesebb esetekben nyúlt, amikor még mindig voltak kizsákmányoló osztályok, amelyek erőteljesen ellenezték a forradalmat, amikor a túlélésért folytatott harc a legkeményebb formáját öltötte, és polgárháborúban csúcsosodott ki.

Sztálin azonban a legsúlyosabb módszereket és a tömeges elnyomást akkor használta, amikor a forradalom már győzött, miután a kizsákmányoló osztályokat már elimináltuk, és a szocialista kapcsolatok már mélyen meggyökereztek a nemzetgazdaság minden részében, pártunk pedig politikailag konszolidálódott és mind számában, mind ideológiájában megerősödött. Nyilvánvaló, hogy Sztálin számos esetben türelmetlen volt, brutális, és visszaélt hatalmával. Ahelyett, hogy politikai igazát bizonyította és a tömegeket megmozgatta volna, gyakran az elnyomás és a fizikai meg-

semmissítés útjára lépett nemcsak a tényleges ellenségekkel, hanem olyan emberekkel szemben is, akik semmiféle bűnt nem követtek el a párt és a szovjet kormány ellen. Nem bölcsességet látunk itt, hanem annak a brutális erőnek a demonstrációját, amely Lenint annyira aggasztotta...

Emlékszem a napra, amikor a Szovjetunió és a Jugoszlávia közötti konfliktust mesterségesen felerősítették. Egyszer, amikor Kijevből Moszkvába mentem, meghívást kaptam Sztálinhoz, aki egy Titóhoz küldött levél másolatát mutatta nekem és megkérdezte: „Látta ezt?” A választ meg sem várva így felelt: „Megrázom a kisujjam, és Tito nincs többé. Vége van.” Majdnem sokba került nekünk ez a „megrázom a kisujjam”. Ez a kijelentés megmutatta, hogy Sztálin milyen mániákusan kereste a nagyságot, mert egyre csak ezt mondta: „Megrázom a kisujjam, és Koszior nem lesz többé”; „Megrázom a kisujjam, és Posztisev meg Csubar nem lesznek többé”; „Megint megrázom a kisujjam, és nem lesz többé Voznyeszenszkij és Kuznyecov, és még többen fognak eltűnni.” De Titóval nem ez történt. Mindegy, hogy mennyire rázta meg Sztálin nemcsak a kisujját, hanem bármely testrészét, amit meg tudott rázni, Tito nem bukott el. Miért? A jugoszláv elvtársainkkal fennálló nézeteltérésünk esetében Tito mögött ott állt az állam és az emberek, akik keményen harcoltak a szabadságukért és függetlenségükért, emberek, akik támogatták a vezetőiket.

Önök is láthatják, hova vezetett Sztálin mániákus nagyságkeresése. Teljesen elvesztette a kapcsolatot a valósággal: dölyfössége és gyanakvása nemcsak a Szovjetunióval kapcsolatban jelentkezett, hanem más pártokkal és [más] nemzetekkel kapcsolatban is. Sztálin nem volt tisztában a tartományok igazi helyzetével, vonakodott szembenézni az élet valóságával, és ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az az irány, amelyet a mezőgazdaságnak szabott. Még azok is észrevették a mezőgazdaság nehéz helyzetét, akik alig foglalkoztak a nemzeti helyzettel. Nem úgy Sztálin. Elmondtuk ezt Sztálinnak? Igen, elmondtuk, de ő nem támogattott minket. Miért nem? Mert Sztálin soha nem utazott sehova, nem találkozott városi és kolhozbeli dolgozókkal, nem tudta, pontosan mi a helyzet a tartományokban. Az országot és a mezőgazdaságot csak filmekből ismerte. És ezek a filmek felöltöztették és megszépítették a mezőgazdaság helyzetét.

Sok film úgy festette le az életet a kolhozokban, hogy az asztalok roskadoztak a pulykák és libák súlyától. A jelek szerint Sztálin azt hitte,

hogyan valóban így is van. Vlagyimir Iljics másképpen nézett az életre: ő mindig közel volt az emberekhez, rendszeresen fogadta a parasztok küldötteit, gyakran beszélt gyári munkásgyűléseken, ellátogatott a falvakba és beszélt a parasztokkal. Sztálin távol tartotta magát az emberektől, soha nem ment sehova. Ez évtizedekig folyt így. 1928 januárjában látogatott el utoljára egy faluba, amikor a gabonatermésrel kapcsolatban Szibériába utazott. Akkor honnan tudhatta volna, mi a helyzet a tartományokban?

A legkomolyabban szembe kell néznünk a személyi kultusz kérdésével. Nem engedhetjük meg, hogy erről a párton kívül tudomást szerezzenek, különösen a sajtó nem. Ez az oka annak, hogy most zárt ülésen vagyunk. Ismernünk kell a határainkat: nem adhatunk muníciót az ellenségnek, nem teregethetjük ki szennyünket a szemük előtt. Azt hiszem, a kongresszusi küldöttek megértik, és megfelelően kezelik ezeket a javaslatokat. *(Viharos taps.)*

Eltársak! Határozottan el kell törölnünk a személyi kultuszt egyszerűs mindenkorra, és le kell vonnunk az ideológia-elméleti és a gyakorlati munkára vonatkozó megfelelő következtetéseket. A következő okok miatt fontos ez. Először is, bolsevik módjára el kell ítélnünk és meg kell szüntetnünk a személyi kultuszt, mert az idegen a marxizmus-leninizmustól, nem áll összhangban a pártvezetés elveivel és a pártélet normáival, és lankadatlanul küzdenünk kell minden olyan kísérlet ellen, amely ezt a gyakorlatot bármilyen formában vissza akarja állítani. Ismét meg kell tanulnunk az ideológia munkában ténylegesen gyakorolnunk a marxista-leninista tudomány legfontosabb tételeit az emberekről, mint a történelem alkotóiról, és az emberiség materiális és szellemi jólétének létrehozóiról, a marxista párt meghatározó szerepéről a társadalom átalakításáért folytatott forradalmi harcban, a kommunizmus győzelméről. Elvtársak, a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa újult erővel tanúsítja pártunk megbonthatatlan egységét, összetartását a Központi Bizottság mellett, és eltökélt akaratát, hogy felépíti a kommunizmust. *(Viharos taps.)* A tény pedig, hogy a marxizmus-leninizmustól idegen személyi kultusz alapvető problémáit megoldjuk, ahogy terhes következményeitől is megszabadulunk, pártunk morális és politikai erejét bizonyítja. *(Hosszú taps.)* Teljesen biztosak vagyunk, hogy a XX. kongresszus történelmi határozataival felfegyverkezett pártunk új sikerek és új győzelmek felé vezet a szovjet népet a lenini úton. *(Viharos, hosszan elnyúló taps.)* Éljen

soká pártunk győzelmes jelszava: a leninizmus! (*Hosszú, elnyúló tapsvihar, amelynek a végén a küldöttek felállva éljeneznek.*)

2.03_forrás: Charta 77 és Szolidaritás

Dátum: 1977.01.01. és 1980

Műfaj: nyilvános politikai nyilatkozat

Forrás: (https://www.nitrafest.sk/_sub/nitra89/img/pdf/charta_77.pdf)

Miért fontos? *A Nyugatról támogatott kelet-közép-európai rendszerellenes mozgalmak közül kiemelkedett a csehszlovák Charta 77 és a lengyel Solidaritás (magy. szolidaritás). Bár jelentős különbség volt köztük abban a tekintetben, hogy az előbbi egy értelmiségi kezdeményezés volt Csehszlovákiában, az utóbbi pedig munkás szakszervezet formájában működött Lengyelországban, összeköti őket, hogy mindkét szervezet az akkori hatóságok engedélye nélkül (vagyis jogi értelemben illegálisan) működött azzal a céllal, hogy megváltoztassa az akkor fennálló politikai-társadalmi rendet.*

Forrás: A Charta 77 kiáltványa, 1977. január 1. Köztársaságunk [Csehszlovákia] 1968-ban aláírta, majd Helsinkiben [1975. augusztus 1-jén] újra megerősítette „A polgári és politikai jogok nemzetközi egyezménye”, valamint „A gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezménye” dokumentumokat, amelyek megjelentek a Csehszlovák Köztársaság törvénygyűjteményében [...] és hatályba is léptek 1976. március 23-án. Azóta a polgárainknak joguk van e nemzetközi dokumentumok alapján élni, az államunknak pedig [kifejezetten] kötelessége betartani ezeket.

A fent említett nemzetközi egyezségek által garantált szabadságjogok fontos civilizációs értékek, amelyek a haladó emberiség történelmi erőfeszítéseinek az eredményei, és amelyeknek az érvényesítése jelentősen segítheti társadalmunk humánus fejlődését. Ezért üdvözljük, hogy a Csehszlovák Köztársaság csatlakozott ezekhez a paktumokhoz. Ez a kiáltványuk azonban sürgetőleg emlékeztetni akar arra, hogy hazánkban milyen sok alapvető állampolgári jog – sajnos – csak papíron érvényesül.

(Původný český text: Prohlášení CHARTY 77 ze dne 1. 1. 1977. Dne 13. 10. 1976 byl ve sbírce zákonů ČSSR (č. 120) zveřejněn „Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech“, které byly jménem naší

republiky podepsány v roce 1968, stvrzeny v Helsinkách roku 1975 a vs-toupily u nás v platnost dnem 23. 3. 1976. Od té doby mají naši občané právo a náš stát povinnost se jimi řídit. Svobody a práva, jež tyto pak-ty zaručují, jsou důležitými civilizačními hodnotami, k nimž v dějinách směřovalo úsilí mnoha pokrokových lidí, a jejichž uzákonění může výz-namně pomoci humánnímu rozvoji naší společnosti. Vítráme proto, že ČSSR k těmto paktům přistoupilo. Jejich zveřejnění nám ale s novou ná-léhavostí připomíná kolik základních občanských práv platí v naší zemi zatím — bohužel — jenom na papíře.)

2.04_forrás: II. János Pál pápa Czestochowában

Dátum: Czestochowa, Lengyelország, 1983. június 18.

Műfaj: nyilvános egyházi-liturgikus beszéd

Miért fontos? *II. János Pál, a lengyel pápa háromszor tett látogatást szülőhá-zájában. Közülük a legjelentősebb a harmadik volt 1983-ban, ugyanabban az évben, amikor a Szolidaritást, a lengyel munkások szakszervezetét betiltották. E látogatás alkalmával II. János Pál azt mondta, azért jött, hogy Európa és a világ előtt felhívja a figyelmet Közép-Kelet-Európa elfeledett népeire. Június 18-án, egy szombati napon, a pápa helikopterrel utazott Czechostowába, ahol a Jasna Góra-i kolostor viharvert oromzatáról – gyakran rejtett utalásokat is használva – szólt a tömeghez. Minden alkalommal, amikor olyan kulcsszava-kat használt, mint „munkások” vagy „szolidaritás”, vagy utalást tett az igaz-ságosságra és az emberi jogok betartására, Szolidaritás-lobogók tucatjai nőttek ki a tömegből. A tömeg a szavait hatalmas ovációval fogadta. Amikor 1989-ben a szabadság elérkezett Kelet-Közép-Európába, sokan úgy gondolták, II. János Pál 1983-as lengyelországi beszédei játszották az egyik fő szerepet a zsarnoksággal dacoló emberi lélek életben tartásában.*

Forrás: A mi Jasna Góra-i úrnőnk mindenki számára az igaz szeretet pél-daképe, és ez a ti számotokra különösen fontos, kedves fiatalok. Bennetek dől el a szeretetnek az a formája, amely végig fogja kísélni egész életeteket, és rajtatok keresztül minden emberi életet a lengyel földön: a szeretetnek a házasságban, a családban, a társadalomban, a nemzetben jelenlévő formá-ja – de ugyanígy a [szeretet] papi, vallásos és missziós formája is. Minden életet meghatározó és értékel a szeretetnek az a belső formája, amelyet ma-gában hordoz. Mondd meg, mit szeretsz, és megmondom, ki vagy.

Virrasztok! Milyen szép, hogy ez a szó is megtalálható a Jasna Góra-i imában! Ez a gondolat mélyen az evangéliumban gyökerezik. Krisztus sokszor mondja: „Virrasszatok!” (Máté 26, 41). Talán épp a Szentírásból kiindulva lett ez a cserkészi hagyományok részévé. A Jasna Góra-i imában ez képezi a lényegét annak a válasznak, amelyet a szent ikon jelében minket körülvevő szeretetre akarunk adni. A válasznak erre a szeretetre annak kell lennie, hogy: „Virrasztok.”

Mit is jelent az, hogy „virrasztok”? Azt jelenti, hogy megpróbálok lelkiismerettel élő emberré válni. Nem fojtom meg magamban a lelkiismeretet, és nem torzítom el. Nevén nevezem a jót és a gonoszt, nem mosom őket össze. Erősítem magamban a jót, és törekszem kijavítani a rosszat, legyőzve önmagamat. Alapvető feladat ez, amelyet sohasem szabad lekcicsinyelni vagy másodlagosnak tekinteni. Nem! Ez mindig mindenhol elsőséget élvez. Fontossága pedig csak növekszik, ahogy nő azoknak a körülményeknek a száma, amelyek között, úgy tűnik, egyre nagyobb toleranciával viseltetünk a gonosz iránt, és egyre könnyebben mentjük fel magunkat alóla, főleg, ha felnőttekről van szó.

Testvéreim! A ti feladatotok, hogy gátat vessetek az erkölcsstelenségnek, hogy gátat vessetek azoknak a társadalmi bűnöknek, amelyeket most nem fogok megnevezni, de amelyekkel ti magatok is tökéletesen tisztában vagytok. Ezt meg kell követelnetek magatoktól, akkor is, ha mások nem követelik meg tőletek. A történelem tapasztalatai figyelmeztetnek, milyen sokba kerül bizonyos korok erkölcsstelensége az egész nemzetnek. Ma, amikor társadalmi életünk jövőbeli formájáért harcolunk, ne felejtsetek el, hogy ez a forma olyan lesz, amilyenek az emberek lesznek. Ezért: Virrasszatok! Krisztus így szólt apostolaihoz, mikor a Getszemáni kertben imádkozott: „Virrasszatok és imádkozzatok, nehogy kísértésbe essetek” (Máté 26, 41). A „virrasztok” azt is jelenti, hogy látom a másik embert. Nem zárkózom önmagamba, csak saját érdekeimet és csak saját szempontjaimat tartva szem előtt. A „virrasztok” jelenti a felebaráti szeretetet is, és jelenti az alapvető, emberek közötti szolidaritást.

A Jasna Góra-i Szűzanya előtt köszönetet szeretnék mondani a szolidaritás minden tanújeléért, amelyet honfitársaim, köztük a lengyel fiatalok adtak abban a nehéz időszakban, mindössze néhány hónappal ezelőtt. Nehéz lenne felsorolni a szerető gondoskodás minden formáját, amellyel körülvették azokat és családjaikat, akiket internáltak, bebörtönöztek vagy

elbocsátottak a munkahelyükről. De ezt ti jobban tudjátok, mint én. Én csak töredékes híreket kaptam erről. Ez a jóság, amely most annyi helyen és annyi formában megnyilvánult, sose tűnjön el a lengyel földről. Erősítsétek meg újra és újra a Jasna Góra-i ima ígéretét: „Virrasztok”, ami válasz Krisztus anyjának jelenlétére a lengyelek nagy családjában. A „virrasztok” azt is jelenti, hogy felelősnek érzem magam ezért a nagy, közös örökségért, amelynek a neve Lengyelország. Ez a név mindannyiunkat meghatároz. Ez a név mindannyiunkat kötelez. Ez a név mindannyiunknak sokat ér.

Lehet, időnként irigyeljük a franciákat, a németeket vagy az amerikaiakat, mert az ő nevük nem kötődik ekkora történelmi áldozatokhoz, és mert nekik olyan könnyű szabadnak lenniük, míg a mi lengyel szabadságunk olyan sokba kerül. Kedveseim, nem bocsátkozom összehasonlító elemzésbe. Csak annyit mondok, hogy [*csak*] az hordoz magában igazi értéket, amiért áldozatot hozunk. Nem lehetséges igazán szabadnak lennünk anélkül, hogy őszintén és mélységesen tisztában lennénk az értékekkel. Nekünk nem kell olyan Lengyelország, amely semmibe sem kerül. Ehelyett virrasztunk amellet, amiből a nemzedékek valódi öröksége áll, és törekszünk arra, hogy gazdagítsuk mindazt. Egy nemzet gazdagsága mindenekelőtt az őt alkotó emberekben rejlik. Az egyes emberben. A fiatalokban. Minden egyénben, aki az igazság nevében virraszt, mert: valójában az igazság ölt testet a szeretetben.

Kedves fiatal testvéreim! Végül még azt szeretném elmondani mindannyiunk édesanyjának és szívünk királynőjének színe előtt, hogy ő ismeri a szenvedéseiteket, nehéz fiatalságotokat, a titeket ért igazságtalanságokat és megaláztatásokat, a jövő kilátástalanságát, amelyet oly gyakran éreztek, és talán a kísértést, hogy egy másik világba meneküljete. Akkor is, ha nem vagyok minden nap közöttetek, mint ahogy sok éven keresztül a múltban, hatalmas aggodás él a szívemben. Hatalmas, szerető aggodás. Értetek aggodom. Pontosán azért, mert a holnap rajtatok áll.

Minden nap imádkozom értetek. Jó, hogy ma épp a Jasna Góra-i ima órájában gyűltünk itt össze. A jelen megpróbáltatásai közepette, azoknak a próbatételeknek a közepette, amelyen a ti generációtok keresztül megy, a millenniumnak ez az imádsága továbbra is programként szolgál. Ebben az imádságban benne foglaltatik az egyik legfontosabb kiút. Mert a kiútnak, bármilyen szempontból, akár gazdasági, akár szociális, akár politikai

szempontból, az emberben kell kezdődnie. Az ember nem képes megmaradni bezárva, kiút nélkül.

Jasna Góra-i édesanya, kit a gondviselés ajándékozott nekünk, hogy védelmezd a lengyel nemzetet, fogadd el ma este a lengyel ifjúság és a lengyel pápa közös könyörgését, és segíts, hogy kitarassunk a reményben! Ámen.

2.05_forrás: A hidegháború vége

Dátum: 1991–1992

Műfaj: politikai nyilatkozatok

Forrás: (<http://www.bits.de/NRANEU/US-Russia/A%20Official%20Docs/Bush%20Yelt%201st%20sum%20.htm>)

Miért fontos? *Több olyan korabeli forrás is rendelkezésünkre áll, amelyek bejelentették a hidegháború „hivatalos” végét. Ilyen az EBEÉ által kiadott Párizsi nyilatkozat az új Európáért (ang. Charter of Paris for a New Europe) című politikai nyilatkozat 1990. november 21-én: „A megosztottság és a feszültség kora Európában véget ért. [...] Európa megszabadult a múlt örökségétől.” Ilyen Mihail Sz. Gorbacsov beszéde 1991. december 25-én: „A hidegháború, a fegyverkezési verseny és hazánk egészségtelen militarizálása, ami megbénította a gazdaságot, eltorzította a gondolkodásunkat és aláásta az erkölcsünket – véget ért.” És ilyen a George H. W. Bush amerikai elnök és Borisz Jelcin orosz elnök által 1992. február 1-jén Camp Davidben aláírt Orosz–amerikai nyilatkozat a hidegháború végéről című dokumentum (FURRER – GAUTSCHI 2016: 89), amelyet itt alább közlünk.*

Forrás: Az amerikai elnök és az új és demokratikus Oroszország elnöke közötti találkozó végén mi, két nagy nép és nemzet vezetői egyetértünk abban, hogy számos elvnek kell irányítania az Oroszország és az USA közötti kapcsolatokat.

1. Oroszország és az Egyesült Államok nem tekinti egymást potenciális ellenfélnek. Ezentúl a kapcsolatot a kölcsönös bizalomra és tiszteletre, valamint a demokrácia és a gazdasági szabadság iránti közös elkötelezettségre épülő barátság és partnerség fogja jellemezni.

2. Dolgozni fogunk a hidegháborús ellenségeskedés minden maradványának eltávolításán, beleértve a stratégiai arzenálunk csökkentését célzó lépéseket.

3. Minden tőlünk telhetőt megteszünk népeink kölcsönös jólétének előmozdítása és a népeinket jelenleg összekötő kapcsolatok minél szélesebb körű kiterjesztése érdekében. A nyitottság és a tolerancia kell, hogy legyen a népeink és kormányaink közötti kapcsolatok ismertetőjele.

4. Aktívan támogatjuk a szabad kereskedelmet, a befektetéseket és a gazdasági együttműködést két országunk között.

5. Mindent megteszünk annak érdekében, hogy támogassuk a demokrácia, a jogállamiság és az emberi jogok tiszteletben tartását, beleértve a kisebbségi jogok tiszteletben tartását, az államhatárok tiszteletben tartását és a békés változásokat szerte a világon.

6. Aktívan együtt fogunk dolgozni a következők érdekében: Törekedni fogunk, hogy megakadályozzuk a tömegpusztító fegyverek és a hozzá kapcsolódó technológiák elterjedését, valamint törekedni fogunk, hogy megfékezzük a fejlett hagyományos fegyverek elterjedését olyan elvek alapján, amelyekről majd később fogunk megállapodni. Törekedni fogunk a regionális konfliktusok békés rendezésére. Törekedni fogunk a terrorizmus elleni fellépésre, a kábítószer-kereskedelem megállítására és a környezetromlás megelőzésére.

Ezen elvek elfogadásával az Egyesült Államok és Oroszország ma új korszakot nyit a kölcsönös kapcsolataikban. Ebben az új korszakban olyan békét és tartós békét keresünk, amely tartós közös értékeken nyugszik. A jövő a béke és a barátság korszaka lehet, amely reményt nyújt nemcsak népeinknek, hanem a világ népeinek is. A konfliktusaink egy generációra megosztották a világot. Most, másokkal és egymással együttműködve, barátságunkon keresztül segíthetünk egyesíteni a világot – partnerként egy olyan új szövetséget hozunk létre, amelyben a közös veszélyek ellen küzdünk.

(Original English text: February 1, 1992, US President George H. W. Bush and Russian President Boris Yeltsin met at the country retreat known as Camp David, Maryland, and signed the Declaration on New Relations between the United States and Russia. Text: At the conclusion of this meeting between an American President and the President of a new and democratic Russia, we, the leaders of two great peoples and nations, are agreed that a number of principles should guide relations between Russia and America. 1. Russia and the United States do not regard each other as potential adversaries. From now on the relationship will be characterized by friendship and partnership founded on mutual

trust and respect and a common commitment to democracy and economic freedom. 2. We will work to remove any remnants of cold war hostility, including taking steps to reduce our strategic arsenals. 3. We will do all we can to promote a mutual well-being of our peoples and to expand as widely as possible the ties that now bind our peoples. Openness and tolerance should be the hallmark of relations between our peoples and governments. 4. We will actively promote free trade, investment and economic cooperation between our two countries. 5. We will make every effort to support the promotion of our shared values for democracy, the rule of law, respect for human rights, including minority rights, respect for borders and peaceful change around the globe. 6. We will work actively together to: Prevent the proliferation of weapons of mass destruction and associated technology, and curb the spread of advanced conventional arms on the basis of principles to be agreed upon. Settle regional conflicts peacefully. Counter terrorism, halt drug trafficking and forestall environmental degradation. In adopting these principles, the United States and Russia today launch a new era in our relationship. In this new era, we seek a peace, and enduring peace that rests on lasting common values. This can be an era of peace and friendship that offers hope not only to our peoples, but to the peoples of the world. For a while our conflicts helped divide the world for a generation. Now, working with others and with each other, we can help unite the globe through our friendship -- a new alliance of partners working against the common dangers we face. (<http://www.bits.de/NRANEU/US-Russia/A%20Official%20Docs/Bush%20Yelt%201st%20sum%20.htm>)

2.06_táblázat: Az USA elnökei

33. TRUMAN, Harry S. (1884–1972) 1945. IV. 12. – 1953. I. 20. (demokrata)
34. EISENHOWER, Dwight D. (1890–1969) 1953. I. 20. – 1961. I. 20. (republikánus)
35. KENNEDY, John F. (1917–1963) 1961. I. 20. – 1963. XI. 22. (demokrata)
36. JOHNSON, Lyndon B. (1908–1973) 1963. XI. 22. – 1969. I. 20. (demokrata)
37. NIXON, Richard M. (1913–1994) 1969. I. 20. – 1974. VIII. 9. (republikánus)
38. FORD, Gerard (1913–2006) 1974. VIII. 9. – 1977. I. 20. (republikánus)

39. CARTER, James E. [„Jimmy”] (1924) 1977. I. 20. – 1981. I. 20. (demokrata)
40. REAGAN, Ronald (1911–2004) 1981. I. 20. – 1989. I. 20. (republikánus)
41. BUSH, George H. W. (1924–2018) 1989. I. 20. – 1993. I. 20. (republikánus)
42. CLINTON, William J. (1946) 1993. I. 20. – 2001. I. 20. (demokrata)
43. BUSH, George H. (1946) 2001. I. 20. – 2009. I. 20. (republikánus)
44. OBAMA, Barack (1961) 2009. I. 20. – 2017. I. 20. (demokrata)
45. TRUMP, Donald (1946) 2017. I. 20. – 2021. I. 20. (republikánus)
46. BIDEN, Joseph R. (1942) 2021. I. 20. – (demokrata)

2.07 táblázat: A Németországi Szövetségi Köztársaság (NSZK) kancellárjai

ADENAUER, Konrad 1949–1963 (kereszténydemokrata)
 ERHARD, Ludwig 1963–1966 (kereszténydemokrata)
 KIESINGER, Kurt Georg 1966–1969 (kereszténydemokrata)
 BRANDT, Willy 1969–1974 (szociáldemokrata)
 SCHEEL, Walter 1974–1974 (szabaddemokrata)
 SCHMIDT, Helmut 1974–1982 (szociáldemokrata)
 KOHL, Helmut 1982–1998 (kereszténydemokrata)
 SCHRÖDER, Gerhard 1998–2005 (szociáldemokrata)
 MERKEL, Angela 2005–2021 (kereszténydemokrata)
 SCHOLZ, Olaf 2021– (szociáldemokrata)

2.08 táblázat: A Szovjetunió és az 1991 utáni Oroszország legfőbb vezetői

SZTÁLIN, Joszif Visszarionovics (1879–1953): 1941 és 1953 között döntő szava volt a Szovjetunió bel- és külpolitikájára, egyben az ország katonai irányítására.

HRUSCSOV, Nyikita Szergejevics (1894–1971): a Szovjet Kommunista Párt első titkára 1953–1964 között, miniszterelnök 1958–1964 között.

-
-
- BREZSNYEV, Leonyid Iljics (1906–1982): a Szovjetunió Kommunista Pártja főtitkára (1964–1982 között), valamint államfő 1960–1964, majd 1977–1982 között.
- ANDROPOV, Jurij Vlagyimirovics (1914–1984): a Szovjet Kommunista Párt főtitkára 1982–1984 között.
- CSERNYENKO, Konsztantyin Usztyinovics (1911–1985): a Szovjet Kommunista Párt Központi Bizottságának főtitkára 1984. február 13. és 1985. március 20. között, egyben a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének elnöke 1984. április 11. és 1985. március 20. között; vagyis a 73 éves Csernyenko idős kora és betegsége ellenére nagyjából egy évig nemcsak a párt vezetője, hanem az ország államfője is volt.
- GORBACSOV, Mihail Szergejevics (1931–2022): a Szovjet Kommunista Párt főtitkára 1985–1991 között, valamint államfő 1988–1991 között.
- JELCIN, Borisz (1931–2007): Oroszország elnöke 1991. VII. 10. és 1999. XII. 31. között.
- PUTYIN, Vlagyimir (szül. 1952):
1999 és 2000 között mint Oroszország miniszterelnöke;
1999. december 31. és 2000. május 7. között (Jelcin lemondása után) Oroszország megbízott elnöke;
2000. május 7. és 2008. május 7. között mint Oroszország elnöke;
2008. május 7. és 2012. május 7. között mint Oroszország miniszterelnöke.
- MEDVEGYEV, Dimitrij (szül. 1965):
2005 és 2008 között mint V. Putyin miniszterelnök első helyettese;
2008. május 7. és 2012. május 7. között mint Oroszország elnöke.
- PUTYIN, Vlagyimir: Oroszország elnöke 2012. május 7. –

3. Milyen tényezők alakították a hidegháborús nagyhatalmi kapcsolatokat?

3.09_forrás: Nagyhatalom és ENSZ Biztonsági Tanács

Dátum: az ENSZ 1945. október 24-én jött létre San Franciscóban (Kalifornia, USA) mint globális nemzetközi szervezet

Miért fontos? *A nagyhatalom fogalom a nemzetközi kapcsolatokban olyan országot jelöl, amely valamilyen tekintetben (politikai, gazdasági, katonai, kulturális ereje és hatása által) vezető szerepet tölt be a világpolitikában, képes befolyásolni és alakítani azt. A hidegháború korában a nagyhatalmiság jelei voltak: (i) az állandó tagság az ENSZ Biztonsági Tanácsában; (ii) az önálló nukleáris csapás képessége; (iii) a kiépített politikai és gazdasági hatalmi övezet; (iv) harmadik világbeli kapcsolatok (KISS J. 2005, 175). Lélektani értelemben a nagyhatalmi helyzet feltételezte, hogy a döntő hatalmi fölényben (hegemón pozícióban) lévő két szuperhatalom kész legyen erélyes rendszábrlyokkal féken tartani az ellene szegülő aktorokat (STRAUSS 1968: 151–152).*

Forrás: (<https://www.un.org/securitycouncil/content/security-council-members>)

A hidegháború során és utána is érvényes, hogy bizonyos nemzetközi szervezetek képesek olyan döntéseket hozni (külpolitika, gazdaság, egészségügy stb. területeken), amely döntések nemcsak a nemzeti kormányokat befolyásolják, de kihatással lehetnek az egész emberiség életére. E meghatározó szervezetek közül kiemelkedik az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ). Az ENSZ a hidegháborúval egy időben jött létre, és sok tekintetben máig a győzteseknek azt a nagyhatalmi struktúráját testesíti meg, amely a második világháború után jött léte. Az ENSZ egyik legfontosabb szerve a Biztonsági Tanács (BT), amelynek deklarált feladata a nemzetközi béke és a globális biztonság fenntartása.

Az ENSZ Biztonsági Tanács tagjai: a helyosztási képlet

<p>Az ENSZ BT-nek az alapításkor 11 tagja volt: 5 állandó és 6 nem állandó tag.</p>	<p>A BT-nek 1965 óta 15 tagja van: 5 állandó tag és 10 nem állandó tag.</p>
<p>Az állandó tagok: USA Franciaország Nagy-Britannia Kína [1971-ig a (tajvani) Kínai Köztársaság, 1971 után a (kommunista) Kínai Népköztársaság] Szovjetunió [1991 után Oroszország]</p>	<p>Az 5 állandó tag ugyanaz, mint korábban. A 10 nem állandó tag a következőképpen oszlik meg: Afrika és Ázsia [5 hely] Nyugat-Európa [2 hely] Latin-Amerika [2 hely] Kelet-Európa [1 hely]</p>

3.10_forrás: Az emberi jogok egyetemes nyilatkozata

Dátum: 1948.12.10.

Műfaj: egyetemes nyilatkozat

Forrás: (https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/hng.pdf)

Forrás: Az emberi jogok egyetemes nyilatkozata.

1. cikk: Minden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van. Az emberek, ésszel és lelkiismerettel bírván, egymással szemben testvéri szellemben kell hogy viseltessenek.
2. cikk: Mindenki, bármely megkülönböztetésre, nevezetesen fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, politikai vagy bármely más véleményre, nemzeti vagy társadalmi eredetre, vagyoni, születésre vagy bármely más körülményre való tekintet nélkül hivatkozhat a jelen Nyilatkozatban kinyilvánított összes jogokra és szabadságokra. Ezenfelül nem lehet semmiféle megkülönböztetést tenni annak az országnak vagy területnek politikai, jogi vagy nemzetközi helyzete alapján sem, amelynek a személy állampolgára, aszerint, hogy az illető ország vagy terület független, gyámság alatt áll, nem autonóm vagy szuverenitása bármely vonatkozásban korlátozott.

3. cikk: Minden személynek joga van az élethez, a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz.

4. cikk: Senkit sem lehet rabszolgaságban vagy szolgaságban tartani, a rabszolgaság és a rabszolga-kereskedés minden formája tilos.

5. cikk: Senkit sem lehet kínvallatásnak, avagy kegyetlen, embertelen vagy lealacsonyító büntetésnek vagy bánásmódnak alávetni.

6. cikk: Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogalanyiségét bárhol elismerjék.

7. cikk: A törvény előtt mindenki egyenlő és minden megkülönböztetés nélkül joga van a törvény egyenlő védelméhez. Mindenkinek joga van egyenlő védelemhez a jelen Nyilatkozatot sértő minden megkülönböztetéssel és minden ilyen megkülönböztetésre irányuló felbujtással szemben.

8. cikk: Minden személynek joga van az alkotmányban vagy a törvényben részére biztosított alapvető jogokat sértő eljárások ellen a hazai bíróságokhoz tényleges jogorvoslatért folyamodni.

9. cikk: Senkit sem lehet önkényesen letartóztatni, őrizetbe venni vagy száműzni.

10. cikk: Minden személynek teljesen egyenlő joga van arra, hogy ügyét független és pártatlan bíróság méltányosan és nyilvánosan tárgyalja, s ez határozzon egyrészt jogai és kötelezettségei felől, másrészt minden ellene emelt bűnügyi vád megalapozottsága felől.

11. cikk: Minden büntetendő cselekménnyel vádolt személyt ártatlanak kell vélelmezni mindaddig, amíg bűnösségét nyilvánosan lefolytatott perben, a védelméhez szükséges valamennyi biztosíték mellett, törvényesen megállapítják. Senkit sem szabad elítélni oly cselekményért vagy mulasztásért, amely elkövetése pillanatában a hazai jog vagy a nemzetközi jog szerint nem volt büntetendő cselekmény. Ugyancsak nem szabad súlyosabb büntetést kiszabni, mint amely a büntetendő cselekmény elkövetése pillanatában volt alkalmazható.

12. cikk: Senkinek magánéletébe, családi ügyeibe, lakóhelye megválasztásába vagy levelezésébe nem szabad önkényesen beavatkozni, sem pedig becsületében vagy jó hírnevében megsérteni. Minden személynek joga van az ilyen beavatkozásokkal vagy sértésekkel szemben a törvény védelméhez.

13. cikk: Az államon belül minden személynek joga van szabadon mozogni és lakóhelyét szabadon megválasztani. Minden személynek joga

van minden országot, ideértve saját hazáját is, elhagyni, valamint saját hazájába visszatérni.

14. cikk: Minden személynek joga van az üldözés elől más országban menedéket keresni és a más ország nyújtotta menedéket élvezni. Erre a jogra nem lehet hivatkozni közönséges bűncselekmény miatti kellőképpen megalapozott üldözés, sem pedig az Egyesült Nemzetek céljaival és elveivel ellentétes tevékenység esetében.

15. cikk: Minden személynek joga van valamely állampolgársághoz. Senkit sem lehet sem állampolgárságától, sem állampolgársága megváltoztatásának jogától önkényesen megfosztani.

16. cikk: Mind a férfinak, mind a nőnek a házasságra érett kor elérésétől kezdve joga van fajon, nemzetiségen vagy valláson alapuló korlátozás nélkül házasságot kötni és családot alapítani. A házasság tekintetében a férfinak és a nőnek mind a házasság tartama alatt, mind a házasság felbontása tekintetében egyenlő jogai vannak. Házasságot csak a jövődő házastársak szabad és teljes beleegyezésével lehet kötni. A család a társadalom természetes és alapvető alkotó eleme és joga van a társadalom, valamint az állam védelmére.

17. cikk: Minden személynek mind egyénileg, mind másokkal együttesen joga van a tulajdonhoz. Senkit sem lehet tulajdonától önkényesen megfosztani.

18. cikk: Minden személynek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához, ez a jog magában foglalja a vallás és a meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy a meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben oktatás, gyakorlás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát.

19. cikk: Minden személynek joga van a vélemény és a kifejezés szabadságához, amely magában foglalja azt a jogot, hogy véleménye miatt ne szenvedjen zaklatást és hogy határookra való tekintet nélkül kutathasson, átvihessen és terjeszthessen híreket és eszméket bármilyen kifejezési módon.

20. cikk: Minden személynek joga van békés célú gyülekezési és egyesülési szabadsághoz. Senkit sem lehet valamely egyesületbe való belépésre kötelezni.

21. cikk: Minden személynek joga van a hazája közügyeinek igazga-

tásában akár közvetlenül, akár szabadon választott képviselői útján való részvételhez. Minden személynek egyenlő feltételek mellett joga van saját hazájában közszolgálati állásokra való alkalmazásához. A közhatalom tekintélyének alapja a nép akarata; ez az akarat egyenlő szavazati jog és titkos szavazás vagy a szavazás szabadságát ezzel egyenértékűen biztosító eljárás alapján időszakonként tartandó tisztességes választáson kell hogy kifejezésre jusson.

22. cikk: Minden személynek mint a társadalom tagjának joga van a szociális biztonsághoz; minden személynek ugyancsak igénye van arra, hogy – az államok erőfeszítései és a nemzetközi együttműködés eredményeképpen és számot vetve az egyes országok szervezetével és gazdasági erőforrásaival – a méltóságához és személyiségének szabadon való kifejlődéséhez szükséges gazdasági, szociális és kulturális jogait kielégíthesse.

23. cikk: Minden személynek joga van a munkához, a munka szabad megválasztásához, a méltányos és kielégítő munkafeltételekhez és a munkanélküliség elleni védelemhez. Az egyenlő munkáért mindenkinek, bármilyen megkülönböztetés nélkül egyenlő bérhez van joga. Mindenkinek, aki dolgozik, olyan méltányos és kielégítő fizetéshez van joga, amely számára és családja számára az emberi méltóságnak megfelelő létet biztosít és amelyet megfelelő esetben a szociális védelem összes egyéb eszközei egészítenek ki. Minden személynek joga van a pihenéshez, a szabadidőhöz, nevezetesen a munka időtartamának észszerű korlátozásához, valamint az időszakonkénti fizetett szabadsághoz.

24. cikk: Minden személynek joga van a pihenésre és szabadidőre, beleértve a munkaidő észszerű korlátozását és az időszakos fizetett szabadságot.

25. cikk: Minden személynek joga van a saját maga és családja egészségének és jólétének biztosítására alkalmas életszínvonalhoz, nevezetesen élelemhez, ruházathoz, lakáshoz, orvosi ellátáshoz, valamint a szükséges szociális szolgáltatásokhoz, joga van a munkanélküliség, betegség, rokkantság, özvegyiség, öregség esetére szóló, valamint mindazon más esetekre szóló biztosításhoz, amikor létfenntartási eszközeit akaratától független körülmények miatt elveszíti. Az anyaság és a gyermekkor különleges segítséghez és támogatáshoz adnak jogot. Minden gyermek, akár házasságból, akár házasságon kívül született, ugyanabban a szociális védelemben részesül.

26. cikk: Minden személynek joga van a neveléshez. A nevelésnek, legalábbis az elemi és alapvető oktatást illetően, ingyenesnek kell lennie. Az elemi oktatás kötelező. A technikai és szakoktatást általánossá kell tenni; a felsőbb tanulmányokra való felvételnek mindenki előtt – érdeméhez képest – egyenlő feltételek mellett nyitva kell állnia. A nevelésnek az emberi személyiség teljes kibontakoztatására, valamint az emberi jogok és alapvető szabadságok tiszteletben tartásának megerősítésére kell irányulnia. A nevelésnek elő kell segítenie a nemzetek, valamint az összes faji és vallási csoport közötti megértést, türelmet és barátságot, valamint az Egyesült Nemzetek által a béke fenntartásának érdekében kifejtett tevékenység kifejlődését. A szülőket elsőbbségi jog illeti meg a gyermekeiknek adandó nevelés megválasztásában.

27. cikk: Minden személynek joga van a közösség kulturális életében való szabad részvételhez, a művészetek élvezéséhez, valamint a tudomány haladásában és az abból származó jótéteményekben való részvételhez. Mindenkinek joga van minden általa alkotott tudományos, irodalmi és művészeti termékkel kapcsolatos erkölcsi és anyagi érdekeinek védelméhez.

28. cikk: Minden személynek joga van ahhoz, hogy mind a társadalmi, mind a nemzetközi viszonyok tekintetében olyan rendszer uralkodjék, amelyben a jelen Nyilatkozatban kinyilvánított jogok és szabadságok teljes hatállyal érvényesülhessenek.

29. cikk: A személynek kötelességei vannak a közösséggel szemben, amelynek keretében egyedül lehetséges a személyiség szabad és teljes kifejlődése. Jogainak gyakorlása és szabadságainak élvezete tekintetében senki sincs alávetve más korlátozásnak, mint amelyet a törvény kizárólag mások jogai és szabadságai elismerésének és tiszteletben tartásának biztosítása érdekében, valamint a demokratikus társadalom erkölcse, közrendje és általános jóléte jogos követelményeinek kielégítése érdekében megállapít. Ezeket a jogokat és szabadságokat semmi esetre sem lehet az Egyesült Nemzetek céljaival és elveivel ellentétesen gyakorolni.

30. cikk: A jelen Nyilatkozat egyetlen rendelkezése sem értelmezhető úgy, hogy az valamely állam, valamely csoport vagy valamely egyén részére bármilyen jogot adna arra, hogy az itt kinyilvánított jogok és szabadságok megsemmisítésére irányuló tevékenységet fejtsen ki, vagy ilyen cselekményt elkövessen.

3.11_forrás: Csehszlovákia visszalép a Marshall-segélytől

Dátum: Moszkva, 1947.07.09.

Műfaj: bizalmas írott feljegyzés

Miért fontos? *A Szovjetunió által a kelet-közép-európai országokra kifejtett külpolitikai nyomás nagyon plasztikusan tetten érhető abban, ahogy a szovjet érdekszférába tartozó országok sorra lemondták a Marshall-segélyt előkészítő párizsi értekezleten (1947. július 12.) való részvételüket. Erről szól az alábbi jegyzőkönyvrészlet:*

Forrás: „*Moszkva 1947. július 9.* Bizalmas. Jelen voltak J. V. Sztálin elvtárs; V. M. Molotov elvtárs; K. Gottwald, a Csehszlovák Köztársaság miniszterelnöke; J. Masaryk csehszlovák külügyminiszter [...]

Sztálin elvtárs: Csodálkoztunk, hogy Önök úgy határoztak, hogy részt vesznek ezen az értekezleten. Számunkra ez a kérdés a Szovjetunió és a Csehszlovák Köztársaság barátságának a kérdése [...] A beszélgetés befejeztével Sztálin elvtárs megemlíti Gottwald elvtársnak és a csehszlovák küldöttség minden tagjának, hogy még ma le kell mondaniuk a párizsi értekezleten való részvételét.

J. Masaryk azt mondja, hogy holnap meg fogják beszélni ezt a kérdést, és csak estére tudják majd elküldeni véleményüket a kormánynak. Sztálin elvtárs azt mondja, hogy ezt azonnal meg kell tenni. A küldöttség megköszöni Sztálin és Molotov elvtársnak, hogy fogadták és a megfelelő tanácsokkal látták el őket, és megígérik, hogy mindent úgy tesznek, ahogy megbeszélték.” (MEZEI 2001: 269–272)

3.12_forrás: Kennedy és Hruscsov levelezése a kubai válság során

Dátum: 1962. október

Műfaj: diplomáciai levélváltás

Miért fontos? *Az 1962-es kubai vagy karibi válság során a Szovjetunió titokban hagyományos és nukleáris fegyvereket telepített a szövetségese, Kuba területére. Miután az USA felfedezte a fegyvereket, amelyek elérhették volna az USA területét, a világ a hidegháború legfeszültebb heteit élte meg azáltal, hogy nagyon kicsi hiányzott ahhoz, hogy a két szuperhatalom nukleáris háborúba bonyolódjon egymással.*

Forrás: *John F. Kennedy levele Nyikita Sz. Hruscsovhoz 1962. október 23-án:* „Tisztelt miniszterelnök úr! Úgy hiszem, ön is kénytelen lesz elismerni, hogy a jelen események láncolatát elindító lépést az önök kormánya tette meg azáltal, hogy titokban támadó fegyvereket szállított Kubába. E kérdést tárgyalni fogjuk az ENSZ Biztonsági Tanácsában. Remélem, hogy azonnal kiadja hajóinak a szükséges utasításokat arra vonatkozólag, hogy tartsák tiszteletben azon karantén feltételeit, amelynek vonalát az Amerikai Államok Szervezetének ma délutáni döntése nyomán alakítottunk ki, és amely október 24-én, greenwichi idő szerint 14 órakor lép hatályba.”

Hruscsov levele Kennedyhez 1962. október 24-én: „Ön, elnök úr, nem karantént hirdet, hanem ultimátumot ad, és azzal fenyegetőzik, hogy ha nem engedünk követeléseinek, akkor erőszakot fog alkalmazni. Gondolja meg, hogy mit beszél! És engem arra akar rávenni, hogy ebbe beleegyezzem!”

Kennedy levele Hruscsovhoz 1962. november 3-án: „Tisztelt miniszterelnök úr! Ami a Kubába irányuló szállításokra vonatkozó karantént illeti, bizakodom, hogy az ENSZ-ben gyorsan megszületnek azok az intézkedések, amelyek lehetővé teszik a karantén felszámolását. Örömmel beleegyezzünk azon javaslatába, hogy az ellenőrzés feladatát a Nemzetközi Vöröskereszt vállalja magára.”

Hruscsov levele Kennedyhez 1962. november 20-án: „Miben egyeztünk meg? A Szovjetunió elszállítja Kubából az önök által támadó jellegűnek tartott rakétafegyvereket, és lehetővé teszi ennek ellenőrzését. Az USA haladéktalanul megszünteti a karantént, és biztosítékot ad arra, hogy sem az USA, sem a nyugati félteke más országa nem támadja meg Kubát. A közép-hatótávolságú ballisztikus rakétákat az utolsó nukleáris töltetig leszereltük és elszállítottuk Kubából. A rakéták üzembe helyezésénél segédkező szovjet személyzetet szintén hazaszállítottuk. Kifejtjük készségünket, hogy az IL-28-as [*repülőket*] is kivonjuk Kubából.” (SIMON Á. – SIMON E. 2002: 15–16, 45, 62)

3.13_forrás: Reagan elnök Gorbacsovról

Dátum: 1987. december

Műfaj: magánjellelű naplóbejegyzés

Miért fontos? *Ronald Reagan amerikai elnök korábban nagyon keményen fogalmazott a Szovjetunióról, azt „a gonosz birodalmának” nevezte. Elnök-*

sége alatt a két szuperhatalom kapcsolata nem indult könnyen, azonban amint az alábbi naplóbejegyzésekből látszik, 1987-re Reagan és Gorbacsov között kialakult egy személyes bizalmi viszony, amely hozzájárult a politikai kapcsolatok javulásához.

Forrás: „December 8. kedd [...] Ő és Raisza egy orosz gyártmányú limuzinnal érkeztek, ami nagyobb, mint bármilyen [biztonsági] autó, ami nekünk van [...] Jó találkozó volt, és világos, hogy [Gorbacsov] tényleg törekszik a nukleáris fegyverek csökkentésére. Azt hiszem, előre fogunk haladni az INF-szerződés ügyében. Ebéd után Nancy és én találkoztunk Vele és Raiszával, majd együtt átmentünk a keleti szárnyba, hogy aláírjuk az INF-szerződést. A tévé élőben közvetítette ezt a valóban történelmi pillanatot [...]

1987. december 9. szerda: 10.30-kor kimentem Gorbi elé (talán Mihailnak kellene neveznem). Az Ovalis Irodában újságírók és fotósok öt hullámát kellett kiállnunk. Aztán átvittem őt a dolgozószobámba [...]

1987. december 10. csütörtök: Végre, 40 perc késéssel kimentünk a [Fehér] Ház elé. Zuhogott az eső. Ha időben végeztünk volna, elkerülhettük volna az esőt. Mindegy, legalább vége. Elmentek. Azt hiszem, az egész dolog a legjobb csúcstalálkozó volt, amit valaha a Szovjetunióval tartottunk.” (BRINKLEY – REAGAN 2007: 555–557)

4. Hogyan születtek a meghatározó külpolitikai döntések a hidegháború alatt?

4.14_forrás: F. D. Rooseveltt megalkuvása Sztálinnal

Dátum: Teherán, 1943.12.01.

Műfaj: egy történész összefoglalója

Forrás: „1943. december 1-jén a teheráni nagyhatalmi konferencia közben Sztálin meglátogatta Franklin D. Rooseveltt amerikai elnököt Teheránban a szovjet nagykövetségen kialakított elnöki lakosztályban. Beszélgetésük során az amerikai elnök beleegyezett, hogy Lengyelország határait több száz kilométerrel nyugatra fogják tolni Németország rovására, viszont Lengyelország keleti határai megmaradnak úgy, ahogy abban Hitler és Sztálin 1939-ben megegyeztek. Rooseveltt abba is beleegyezett, hogy a balti államokat a Szovjetunió bekebelezheti. Rooseveltt csak annyi kért Sztálintól, hogy az egyezségüket tartsák titokban, hogy azokat az 1944-es elnökválasztás során ne tudják ellene felhasználni.” (WESTAD 2018: 50)

4.15_forrás: Tocqueville-jóslat

Dátum: 1835

Műfaj: elméleti-tudományos írás

Miért fontos? *A hidegháború két későbbi szuperhatalmáról már a 19. század elején, 1835-ben megfogalmazta Alexis de Tocqueville [ejtsd: tokvill], hogy előbb-utóbb az amerikai és az orosz nép lesz a világ sorsának eldöntője.*

Forrás: „Jelenleg két nagy nép van a Földön, az oroszok és az angol-amerikaiak, amelyek ugyan különböző kiindulópontból, de mégis egy azonos cél felé haladnak. Az amerikaiak a természet ellenállását győzik le. Az oroszok ellenfelei az emberek. Az első a vadonnal harcol, az utóbbi a civilizáció ellen. Az első a szabadság vezérli, az utóbbit a szolgaság. Mégis [...] mindketten arra hivatottak, hogy egy nap az amerikaiak és az oroszok a világ felének a sorsát a kezükbe vegyék.”

4.16_forrás: Spykman-féle poláris projekció

Dátum: 1943

Műfaj: elméleti-tudományos írás

Miért fontos? *Az USA oldalán az 1945 utáni külpolitikai doktrínák egyik fontos kiindulópontja volt az ún. Spykman-elv, amelyet Nicholas J. Spykman [ejtsd: szpájkmen] geostratégiai elemző dolgozott ki a második világháború alatt. Spykman még a nagy hatótávolságú rakéták megalkotása előtt rájött, hogy a Föld egyes pontjai immár bármely irányból elérhetők lesznek. A Spykman-elv szerint a távolságok a Földön bármelyik irányban áthidalhatók, legyőzhetőek. Az elvet a glóbuszra vetítve a poláris projekció jeleníti meg, ami azt jelenti, hogy a világ térképére nem az Egyenlítő felől, hanem az Északi-sark felől tekintünk. Ez az elv lett a hidegháború egyik topográfiai alapszemlélete. Ezt a poláris szemléletet ábrázolja a hidegháború elején létrejött ENSZ logója és zászlaja is.*

Forrás: „Az atlanti és a pacifikus frontjaink már nem a legfontosabb kapcsolódási pontjaink az Óvilághoz. Északra fekszik egy harmadik front, amelyen a repülőgép fog dominálni, és amely a fontosságánál fogva a háború- és békestratégiánkban gyorsan le fogja hagyni a többi frontot, ha ez egyáltalán már meg nem történt. A repülőgép új fegyvert adott az Észak barátságtalan természetével szembeni harcban, és lehetségessé vált, hogy átvágjuk e területeket hosszú távú repülésekkel, amelyek így keskeny vonalakban összekötik Észak-Amerikát Euráziával. Mivel az északi front az, mely a legközelebb hoz minket – a légiert tekintve – az eurázsiai hatalmi központokhoz, ezért elkerülhetetlen, hogy bármely stratégiai térképnek erre a frontra kell koncentrálnia. Az a térkép, amely e funkciónak leginkább megfelel, az a *poláris projekció*.”

5. Milyen külpolitikai doktrínák fogalmazódtak meg a hidegháború alatt?

5.17_forrás: Kennan hosszú távirata

Dátum: Moszkva, 1946.02.22.

Műfaj: bizalmas diplomáciai távirat

Forrás: (<https://teachingamericanhistory.org/document/the-long-teleg-ram/>)

Miért fontos? *A moszkvai amerikai nagykövetség munkatársa, George F. Kennan 1946. február 22-én egy hosszú táviratot írt Moszkvából. A táviratban azt a fő gondolatot fejtette ki, hogy a háború utáni szovjet hatalom kibat a világ egész közösségére, emiatt határozott és kitartó feltartóztatási politikára van szükség, melynek célja, hogy szembesítse az oroszokat egy megváltoztathatatlan ellenerővel mindenhol, ahol ők a betolakodás jeleit mutatják. Truman elnök ismerte Kennan stratégiai gondolatait, amikor 1947. március 12-én meghirdette az ún. feltartóztatási doktrínát. A Truman–Kennan-féle feltartóztatási doktrína (ang. containment) szerint az USA fel fogja tartóztatni a kommunizmus térbővítését (BOHLEN 1973: 127, 183, 210; JÓBA – VAJDA 2009; MEZEI 2001: 372; PATERSON et al. 1971: 122, 148).*

Forrás: 5. rész: Gyakorlati következtetések az Egyesült Államok politikája szempontjából

Összefoglalva: Itt egy olyan politikai erőről van szó [*a Szovjetunióról*], amely fanatikusan elköteleződött amellett, hogy: (i) az Egyesült Államokkal nem létezhet modus vivendi; (ii) hogy kívánatos és szükséges, hogy az amerikai társadalom belső harmóniája felboruljon és a hagyományos életmódunk megsemmisüljön; (iii) valamint, hogy az államunk nemzetközi tekintélye meg fog törni, ha a szovjet hatalom biztonságban érzi magát.

A szovjet politikai erő teljes hatalommal rendelkezik a világ egyik legnagyobb népének energiái és a világ leggazdagabb nemzeti területének erőforrásai felett, és ez a hatalom az orosz nacionalizmus mély és erőteljes áramlataiból táplálkozik. Ez bizony nem valami kellemes kép számunkra. Azonban szeretném rögzíteni azt a meggyőződésemet, hogy ennek a problémának a megoldása a mi hatalmunkban áll – mégpedig anélkül,

hogy bármilyen általános katonai konfliktushoz folyamodnánk. E meggyőződésem alátámasztására néhány biztató észrevételt szeretnék tenni:

Ellentétben a hitleri Németországgal, a szovjet hatalom nem sematikus és nem keresi a kalandokat. Nem fix tervek szerint működik és nem vállal felesleges kockázatokat. Ragaszkodik az értelem logikájához, és nagyon érzékenyen reagál az erő logikájára. Emiatt könnyen vissza tud húzódni – ami általában akkor történik meg, ha a szovjet politika bármely ponton erős ellenállásba ütközik. Ebből következik, hogy ha a szovjetek ellenfelének kellő ereje van és világossá teszi, hogy készen áll az erő használatára, akkor végső soron ritkán kell az erőt használni.

A nyugati világ egészéhez viszonyítva a szovjetek még mindig a gyengébb erőt képviselik. Így a sikerük valóban azon múlik, hogy a nyugati világ milyen összetartást (kohéziót), szilárdságot és lendületet tud felmutatni. És ez az a tényező, amelyet nekünk hatalmunkban áll befolyásolni.

A szovjet rendszer mint hatalmi forma sikere még nincs véglegesen bebizonyítva. Még be kell bizonyítania, hogy képes túlélni a hatalom egyik egyénről vagy csoportról a másikra történő átadásának a nagy próbáját.

A szovjet propaganda, amely a szovjet biztonsági szférán kívül alapvetően negatív és pusztító, intelligens és építő programokkal viszonylag könnyen ellensúlyozható, leküzdhető. Ezen okok miatt úgy vélem, hogy nyugodtan és jó szívvvel kezelni tudjuk Oroszországot. Azzal kapcsolatban, hogy ezt a megközelítést hogyan kell megvalósítani, a következő megjegyzéseket kívánom előadni:

Első lépésünknek annak kell lenni, hogy felfogjuk a szovjet hatalom természetét, vagyis hogy felismerjük, mivel van dolgunk. Bátorsággal, távolságtartással, tárgyilagossággal és eltökéltséggel kell tanulmányoznunk a Szovjetuniót, hogy az érzelmileg ne provokáljon vagy ne tántorítson el bennünket. [...]

Sok múlik a saját társadalmunk egészségén és erőnlétén. A világkommunizmus olyan, mint egy rosszindulatú parazita, amely a beteg szövetekből táplálkozik. Ez az a pont, ahol a bel- és külpolitika találkozik. Minden bátor és határozott intézkedésünk, amely a saját amerikai társadalmunk belső problémáinak a megoldására, népünk önbizalmának, fegyelmének, moráljának és közösségi szellemének a javítására szolgál, egyfajta diplomáciai győzelmet jelent Moszkva felett.

A többi nemzet számára a múlthoz képest sokkal pozitívabb és konstruktívabb képet kell megfogalmaznunk arról a nemzetközi világról, amelyet mi amerikaiak látni szeretnénk. Nem elég arra ösztönözni a nemzeteket, hogy a miénkhez hasonló politikai rendszereket alakítsanak ki. A nemzetek, legalábbis Európában, fáradtak és félnek a múlt tapasztalataitól. Jobban érdekli őket a biztonság, mint az elvont szabadság. Inkább útmutatást keresnek, mint felelősséget. Jobban meg kell tudnunk adni ezt nekik, mint ahogy azt az oroszok tennék. És ha mi nem tesszük meg, akkor az oroszok biztosan megteszik.

Végezetül bátornak és önbizalommal teltek kell lennünk ahhoz, hogy ragaszkodjunk a saját módszereinkhez és az emberi társadalomról alkotott amerikai elképzeléseinkhez. Végül is a legnagyobb veszély, amely a szovjet kommunizmus problémájával való küzdelmünk során érhet bennünket, az az, hogy olyaná válunk, mint akik ellen küzdünk.

(Original English text: Part 5: [Practical Deductions From Standpoint of US Policy] In summary, we have here a political force committed fanatically to the belief that with US there can be no permanent modus vivendi, that it is desirable and necessary that the internal harmony of our society be disrupted, our traditional way of life be destroyed, the international authority of our state be broken, if Soviet power is to be secure. This political force has complete power of disposition over energies of one of world's greatest peoples and resources of world's richest national territory, and is borne along by deep and powerful currents of Russian nationalism . . . this is admittedly not a pleasant picture . . . but I would like to record my conviction that problem is within our power to solve – and that without recourse to any general military conflict. And in support of this conviction there are certain observations of a more encouraging nature I should like to make: Soviet power, unlike that of Hitlerite Germany, is neither schematic nor adventuristic. It does not work by fixed plans. It does not take unnecessary risks. Impervious to logic of reason, and it is highly sensitive to logic of force. For this reason it can easily withdraw – and usually does when strong resistance is encountered at any point. Thus, if the adversary has sufficient force and makes clear his readiness to use it, he rarely has to do so. If situations are properly handled there need be no prestige-engaging showdowns. Gauged against Western World as a whole, Soviets are still by far the weaker force. Thus, their success will really depend on degree of cohesion, firmness and vigor which Western World can muster. And this is factor which it is within our power to influence. Success of Soviet system, as form of internal power, is not yet finally proven. It

has yet to be demonstrated that it can survive supreme test of successive transfer of power from one individual or group to another . . (4) All Soviet propaganda beyond Soviet security sphere is basically negative and destructive. It should therefore be relatively easy to combat it by any intelligent and really constructive program. For those reasons I think we may approach calmly and with good heart problem of how to deal with Russia. As to how this approach should be made, I only wish to advance, by way of conclusion, following comments: Our first step must be to apprehend, and recognize for what it is, the nature of the movement with which we are dealing. We must study it with same courage, detachment, objectivity, and same determination not to be emotionally provoked or unseated by... We must see that our public is educated to realities of Russian situation. I cannot over-emphasize importance of this. Press cannot do this alone. It must be done mainly by Government, which is necessarily more experienced and better informed on practical problems involved . . . I am convinced that there would be far less hysterical anti-Sovietism in our country today if realities of this situation were better understood by our people. ... Much depends on health and vigor of our own society. World communism is like malignant parasite which feeds only on diseased tissue. This is point at which domestic and foreign policies meet. Every courageous and incisive measure to solve internal problems of our own society, to improve self-confidence, discipline, morale and community spirit of our own people, is a diplomatic victory over Moscow . . . We must formulate and put forward for other nations a much more positive and constructive picture of sort of world we would like to see than we have put forward in past. It is not enough to urge people to develop political processes similar to our own. Many foreign peoples, in Europe at least, are tired and frightened by experiences of past, and are less interested in abstract freedom than in security. They are seeking guidance rather than responsibilities. We should be better able than Russians to give them this. And unless we do, Russians certainly will. (5) Finally we must have courage and self-confidence to cling to our own methods and conceptions of human society. After all, the greatest danger that can befall us in coping with this problem of Soviet communism, is that we shall allow ourselves to become like those with whom we are coping.)

5.18_forrás: Vandenberg-határozat

Dátum: 1948.06.11.

Műfaj: USA szenátusi határozat

Forrás: (https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17054.htm)

Miért fontos? *Az amerikai Szenátus 1948. június 11-i határozata, amely Arthur H. Vandenberg szenátorról kapta a nevét, abban a két tekintetben vál-*

toztatott az USA külföldi katonai mozgásterén, hogy: (i) a Vandenberg-határozat értelmében amerikai csapatok immár nemcsak háborúban, hanem békeidőben is állomásozhattak külföldön, és (ii) lehetővé vált, hogy az USA ne csak háború alatt, hanem békeidőben is létrehozhasson katonai szövetségeket és/vagy csatlakozhasson azokhoz. Ez a határozat (főleg annak 3. pontja) tette lehetővé a NATO létrehozását és az USA abban való részvételét (NÉMETH 2004: 92).

Forrás: Mivel az igazságos béke, valamint az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelme nemzetközi együttműködést igényel az Egyesült Nemzetek Szervezetének hatékonyabb közreműködésével:

- ezért az a döntés született, hogy az USA Szenátusa megerősíti az Egyesült Államok [kü]politikáját az Egyesült Nemzetek Szervezetének a nemzetközi békére és biztonságra való törekvésével összhangban;
- továbbá annak érdekében, hogy az USA fegyveres erőit [külföldön] kizárólag közös érdek esetében legyen szabad alkalmazni;
- valamint hogy az USA elnökét olyan értelemben tájékoztassák a Szenátus álláspontjáról, hogy az USA kormányának az alkotmányos eljárások során különösen a következő célokat kell követnie az Egyesült Nemzetek Alapokmányával összhangban:

1. Önkéntes beleegyezés ahhoz, hogy eltekintenek a vétőjogtól minden olyan esetben, amelyben a nemzetközi viták és helyzetek békés rendezése forog kockán, valamint új tagok felvétele esetében.

2. Regionális és egyéb kollektív egyezmények szorgalmazása az egyéni és kollektív önvédelem érdekében, összhangban az ENSZ Alapokmányának céljaival, elveivel és rendelkezéseivel.

3. Az Egyesült Államok alkotmányos csatlakozása olyan regionális és egyéb kollektív megállapodásokhoz, amelyek az állandó és hatékony önszegélyen és kölcsönös segítségnyújtáson alapulnak, és amelyek az Egyesült Államok saját nemzetbiztonságát érintik.

4. Hozzájárulás a béke fenntartásához azáltal, hogy [az USA] egyértelművé teszi eltökéltségét, hogy gyakorolja az egyéni vagy kollektív önvédelemhez való jogát az 51. cikk értelmében, amennyiben a nemzetbiztonságot érintő fegyveres támadás történik. [...]

(Original English text: U.S. Senate Resolution 239. 80th Congress, 2nd Session (The Vandenberg Resolution, 1948.06.11. „Whereas peace with justice and the defence of human rights and fundamental freedoms require international co-operation through more effective use of the United Nations: Therefore be it Resolved, That the Senate reaffirm the policy of the United States to achieve international peace and security through the United Nations so that armed force shall not be used except in the common interest, and that the President be advised of the sense of The Senate that this Government, by constitutional process, should particularly pursue the following objectives within the United Nations Charter: (1) Voluntary agreement to remove the veto from all questions involving pacific settlements of international disputes and situations, and from the admission of new members. (2) Progressive development of regional and other collective arrangements for individual and collective self-defence in accordance with the purposes, principles, and provisions of the Charter. (3) Association of the United States, by constitutional process, with such regional and other collective arrangements as are based on continuous and effective self-help and mutual aid, and as affect its national security. (4) Contributing to the maintenance of peace by making clear its determination to exercise the right of individual or collective self-defence under Article 51 should any armed attack occur affecting its national security. (5) Maximum efforts to obtain agreements to provide the United Nations with armed forces as provided by the Charter, and to obtain agreement among member nations upon universal regulation and reduction of armaments under adequate and dependable guaranty against violation. (6) If necessary, after adequate effort towards strengthening the United Nations, review of the Charter at an appropriate time by a General Conference called under Article 109 or by the General Assembly.

5.19_forrás: A korlátozott szuverenitás Brezsnyev-elve

Dátum: 1956 és 1968

Műfaj: nyilvánosan meghirdetett külpolitikai doktrína

Miért fontos? *A „korlátozott szuverenitás elve”, amit később Brezsnyev-doktrínának neveztek, előbb 1956-ban, majd 1968-ban fogalmazódott meg, előbb mint „közös cselekvési terv”, később mint meghirdetett doktrína. A Brezsnyev-doktrína arra akart magyarázatot adni, hogy miért avatkozik be erőszakkal a Szovjetunió a saját szövetségeseinek az életébe. A Brezsnyev szovjet pártfőtitkár által megfogalmazott szovjet külpolitikai doktrína úgy fogalmazott, hogy a szocialista államrend ellen intézett (külső vagy belső) támadás tulajdonképpen az egész szocialista közösséget veszélyezteti. Ezért ha a szoci-*

alista tábor valamely országában veszély fenyegeti a szocialista rendszert, az nem tekinthető belügynek, hanem a szocialista tábor közös ügye.

Forrás: 1968.07.15. A varsói levél Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságához. Nem volt és nincs szándékunkban olyan ügyekbe avatkozni, amelyek kifejezetten pártjuk és államuk belső ügyeit érintik. Nem volt és nincs szándékunkban, hogy a kommunista pártok és a szocialista országok közötti kapcsolatokban az önállóság és az egyenlőség elvei ellen cselekedjünk. [...] De mégsem tudunk egyetérteni azzal, hogy ellenséges erők eltérítik az Önök országát [*Csehszlovákiát*] a szocializmus útjáról, és felvetik Csehszlovákia leválasztásának veszélyét a szocialista közösségről. Ez már nem csak az Önök ügye. Ez valamennyi kommunista és munkáspárt [...] közös ügye. Ez a Varsói Szerződésben egyesült államaink közös ügye, hogy Európában biztosítsák függetlenségüket, a békét és biztonságot, hogy áthatolhatatlan sorompót emeljenek az agresszióval és a revansista-imperialista erőkkel szemben.” (NÉMETH 2004: 401)

„Ez a hruscsovi [*-brezsnyevi*] doktrína, amely katonai, illetve rendfenntartói értelemben [...] deklaráta, hogy a blokk országai közösen lépnek fel, ha valahol a rendszer lényegi elemei és stabilitása veszélybe kerülnek.” (KALMÁR 2014: 179, 325)

5.20 forrás: Nixon–Kissinger-doktrína

Miért fontos? *A Nixon–Kissinger-doktrínaként ismert irányelv valójában több külpolitikai irányt és több, a diplomáciai célok eléréséhez tartozó tárgyalási technikát foglalt magában. A Richard M. Nixon amerikai elnök és Henry Kissinger nemzetbiztonsági tanácsadó nevével fémjelzett külpolitika két fő tartalmi pillére az USA akkori két fő riválisára, a Szovjetunióra és Kínára vonatkozott. A doktrína első eleme az volt, hogy az USA a Szovjetuniót partnernek tekintette, és őt a klasszikus hatalmi diplomácia erői és elvei alapján kezelte; ez az irányelv alapozta meg a két szuperhatalom közti détente lehetőségeit. A doktrína másik fontos összetevője a Kína felé való nyitás volt.*

„Olyan világrendet kell kialakítani – fogalmazta meg Kissinger –, amely az USA, a Szovjetunió és a Kína által alkotott képletes háromszög egyensúlyán alapul. Vagyis a kétpólusú kötélhúzást át kell alakítani egy háromoldalú sakkjátszmává. Ehhez az is hozzátartozik, hogy az USA

[*miközben nem küld saját katonákat az adott térségbe – V. B.*] fegyverekkel bőkezűen ellátott helyi szövetségeseire támaszkodva fogja megvédeni saját területi érdekeltségeit.” Így alakult ki az USA szempontjából a „háromszögelési politika” (MAGYARICS 2008: 150).

A Nixon–Kissinger-doktrínával szervesen összekapcsolódott több tárgyalási technika, amit Nixon elnök a nemzetbiztonsági tanácsadójával együtt következetesen alkalmazott, úgymint a titkolózás, a „bizalmas csatorna” alkalmazása és az „árukapcsolás”. A személyes bizalmas közvetítőkön keresztül folytatott külpolitika (ezt jelentette a „bizalmas csatorna”) révén az amerikai elnök maximalizálni tudta saját döntési mozgásterét, viszont minimalizálni tudta a döntéseit érintő esetleges váratlan fordulatokat, az azokba való beleszólást. A titkolózás révén Nixon a hírek idő előtti kiszivárgását is megpróbálta megelőzni, és azt olyan szintre emelte, hogy például a szovjet nagykövet a konyhabejárón keresztül járt be a Fehér Házba. A legfontosabb döntésekről (pl. a szovjetekkel vagy Kínával kapcsolatban) még az amerikai külügyminiszter sem tudott, vagy csak az utolsó pillanatban értesült róluk. Az „árukapcsolás” azt jelentette, hogy az elnök és a nemzetbiztonsági tanácsadója a fontos külpolitikai döntéseket nem önmagukban, hanem összefüggéseikben vizsgálták és kezelték. Pl. a vietnami háború ügyét összekapcsolták a Szovjetunióval folytatott tárgyalásokkal, vagy a szovjeteknek fontos fegyverkorlátozási tárgyalásokat hozzákötötték a kínai ügyekhez.

5.21_forrás: Kína és a Tajvan-tényező

Miért fontos? *A Kínai Köztársaság 1912. január 1-jén jött létre, ezzel lezárult egy kétezer évnyi császári korszak. Kína 1937-től háborúban állt Japánnal, ezért érthető, hogy 1943-ban W. Churchill és F. D. Roosevelttel bevonták Kínát az antifasiszta Szövetségesek közé. Az ország akkori vezetőjével, Csang Kaj-szekkel folytatott tárgyalások lényege az volt, hogy Kína folytatja a harcot Japán ellen, és győzelem esetén visszakapja a japánok által elfoglalt kínai területeket. Csang Kaj-sek aláírója volt a Potsdami nyilatkozatnak (1945.07.26.), amelyben a győztes Szövetségesek feltétel nélküli fegyverletételre szólították fel Japánt. 1945 augusztusában a Szovjetunió hadat üzent Japánnak, majd 1945. augusztus 8-án a szovjet hadsereg megtámadta a Kína északkeleti térségét (Mandzsúria) megszállva tartó japán hadsereget. A szovjet támadás egyfelől csapást mért Japánra, másfelől lehetővé tette, hogy Kína*

területének jelentős részét Mao Ce-tung kínai kommunista vezető fegyveresei vegyék birtokba. Mivel a Szovjetunió által támogatott kommunista Mao Ce-tung és az USA által támogatott nacionalista Csang Kaj-sek egymás riválisai voltak, így Kína már 1945-ben a két nagyhatalom vetekedésének terepévé vált.

Kína a második világháborút győztes Szövetségesként fejezte be. Ennek megfelelően az ENSZ egyik alapítója és az ENSZ Biztonsági Tanács tagja lett (1971.10.25. ENSZ Közgyűlés 2758 számú határozata - UN GA Resolution 2758).

1946-ban az országban polgárháború tört ki. A polgárháborúban az egyik oldalon a Csang Kaj-sek által vezetett nemzeti (nacionalista) kínaiak álltak. Velük szemben a Mao Ce-tung vezette kínai kommunisták voltak; a polgárháborút végül a kommunisták nyerték meg.

Az USA és a Szovjetunió között ekkoriban kibontakozó hidegháború rávetült Kínára. A polgárháború során az USA a nemzeti (nacionalista) kínaiakat támogatta, míg a Szovjetunió a kommunistákat. A Kínai Népköztársaság kikiáltása 1949 októberében egyfelől a kínai kommunisták győzelmének, nemzetközi szinten pedig a Szovjetunió által vezetett kommunista blokk sikerének számított. A nemzeti (nacionalista) kínaiak visszaszorultak Tajvan szigetére. Tajvan azóta független köztársaság, bár Kína azóta is a saját szerves részének tartja Tajvant.

1949 után a Mao Ce-tung vezette Kínai Kommunista Párt rendkívül radikális társadalmi és gazdasági változásokat vezetett be. A radikális változás azt jelentette, hogy a kínai vezetőknek semmilyen anyagi vagy emberi áldozat nem számított annak érdekében, hogy Kínát modernizálják. A stratégiai cél az elmaradott kínai paraszti társadalom átalakítása volt fejlett ipari országgá, egyben nemzetközi tekintélyű nagyhatalommá.

A kommunista párt által kitűzött célok elérése egy ekkora méretű országban rendkívüli erőkoncentrációt igényelt, a cél érdekében a Kínai Kommunista Párt egy rendkívül szigorúan központosított államhatalmat épített ki. Kína felemelkedése során nagy jelentősége volt annak, hogy az ország 1964-ben végrehajtotta első nukleáris kísérleti robbantását. Ezzel Kína katonai téren a nagyhatalmak közé emelkedett.

Kína a hidegháború alatt a nemzetközi viszonyokban képes volt a saját útját alakítani. Az ország nemzetközi önállóságra és nagyhatalommá

válni akaró törekvése jól leírható a két hidegháborús szuperhatalomhoz fűződő viszonyának folyamatos változásaival:

- 1950-ben Kína szövetséget kötött a Sztálin vezette Szovjetunióval, és az ország ekkor elkezdte a sztálini társadalmi modellt követni.
- Kína az 1960-as évektől egyre önállóbb hatalmi tényezőként lépett fel. Hruscsov idejében eltávolodott a Szovjetuniótól, és a harmadik világ országainak példájává, egyúttal a nemzetközi hatalmi rend megkerülhetetlen tényezőjévé vált.
- Az 1970-es években Kína a saját érdekeit követve közeledni kezdett az USA-hoz. Az ország fokozatosan eltávolodott a szocialista gazdasági modelltől és bevezette a piaci kapitalizmust, miközben a Kínai Kommunista Párt megmaradt az állam egyeduralgó politikai pártjának.

Forrás: 1972. február: Richard Nixon amerikai elnök és Mao Ce-tung kínai kommunista vezető közös nyilatkozata Sanghajban. A Sanghaji nyilatkozat tömören megfogalmazta az „egy Kína elv” lényegét: „Kína és az Egyesült Államok között társadalmi rendszerük és külpolitikájuk tekintetében lényeges különbségek vannak. A két fél azonban egyetért abban, hogy az országoknak, tekintet nélkül a társadalmi rendszerükre, kapcsolataikat a következő elvek alapján kell rendezniük: Egyik félnek sem szabad hegemoniára törekednie az ázsiai és csendes-óceániai térségben [...] Az Egyesült Államok tudomásul veszi, hogy a Tajvani-szoros két oldalán élő valamennyi kínainak az a véleménye, hogy csak egyetlen Kína létezik, és hogy Tajvan Kína része.”

5.22_forrás: Carter–Brzezinski-doktrína

Dátum: 1980.01.04. és 1980.01.23.

Műfaj: tévébeszéd és nyilvános elnöki nyilatkozat

Miért fontos? *A Carter-doktrína előzménye volt, hogy 1977–1978 folyamán a Szovjetunió beavatkozott Etiópia oldalán az etióp–szomáliai háborúba, majd 1979 végén a szovjet hadsereg bevonult Afganisztánba. Ezeket a lépéseket James E. Carter amerikai elnök és a nemzetbiztonsági tanácsadója, Zbigniew Brzezinski úgy értelmezték, hogy a Szovjetunió egy tudatos külpolitikai mintát követve hatalmi befolyásra tör az Afrika szarva, a Hormuzi-szoros és tágabb értelemben az Arab-tenger térségében, ebben a globális nyersanyag-*

forgalom szempontjából kulcsfontosságú térségben. Az elnök a doktrínát nem sokkal Afganisztán szovjet inváziója után, 1980 első napjaiban előbb egy tévébeszédben fejtette ki, majd 1980. január 23-án egy politikai nyilatkozatban is összefoglalta (WESTAD 2018: 488–489, 495).

Forrás: „A Szovjetunió inváziója rendkívül veszélyes a békére [...], mivel veszélyezteti a délnyugat-ázsiai térség szomszédos államait, valamint azért, mivel ez a fajta agresszív katonai fellépés emberek millióit sodorja veszélybe. A Szovjetunió inváziója a nemzetközi jog és az ENSZ Alapokmányának érzéketlen megsértése, egy ateista nagyhatalom kormányának a szándékos akciója, hogy független muzulmán vallásos embereket döntson rabigába. Meg kell értenünk ennek az agresszióknak a stratégiai fontosságát, amit az a stabilitásra és a békére jelent. Afganisztán szovjetek általi lerohanása veszélyezteti mind Iránt, mind Pakisztánt, és a lépés egy lehetséges ugródeszka ahhoz, hogy a szovjetek a világ olajkészleteit felügyeljék. [...] Az USA kész akár fegyveres erőt is használni, ha a nemzeti érdekei sérülnek az olajellátás szempontjából létfontosságú Perzsa-öböl térségében.”

5.23_térkép: A Szovjetunió államhatára (kék); Afganisztán államhatára (piros); a Hormuzi-szoros (piros pont Omán felett); Afrika szarva (piros)

5.24_forrás: Reagan: A gonosz birodalma

Dátum: 1983.03.08.

Műfaj: nyilvános politikai beszéd

Forrás:

(<https://voicesofdemocracy.umd.edu/reagan-evil-empire-speech-text/>)

(<https://www.youtube.com/watch?v=FcSm-KAEFFA>)

Miért fontos? 1983-ban Ronald Reagan amerikai elnök egy keresztény szervezet (a National Association of Evangelicals) tagjai előtt mondott beszédet. A beszédében az elnök (aki maga is gyakorló keresztény ember volt) alapvető vallási kérdések között (hit, Biblia, antiszemitizmus) olyan morális társadalmi kérdéseket boncolgatott, mint az abortusz, a kegyes halál és egyebek. A kifejezetten vallásos beállítottságú hallgatóság előtt elmondott beszéd végén Reagan a vallás és az erkölcs kapcsolatát boncolgatta a szovjetekkel folytatott fegyverkorlátozási tárgyalások kontextusában, és ebben a szöveggörnyezetben hasonlította a Szovjetuniót a „gonosz birodalmához”, egy „morális rosszat

képviselő gonosz birodalomhoz”, amelyet le kell győzni (GADDIS 2005: 170, 176).

Forrás: [9] Az amerikai demokráciakísérlet ezen a meglátáson nyugszik. Ennek felfedezése az alapító atyáink nagy diadala volt, amelyet William Penn így fogalmazott meg: „Ha nem Isten kormányoz minket, akkor zsarnokok kell, hogy kormányozzanak bennünket.” Az emberek elidegeníthetetlen jogait magyarázva Jefferson azt mondta: „Isten, aki életet adott nekünk, egyúttal szabadságot is adott nekünk.” És George Washington volt az, aki azt mondta, hogy „minden beállítottság és szokás közül, amelyek a politikai jóléthez vezetnek minket, a vallás és az erkölcs jelentik a nélkülözhetetlen támaszt”.

[10] Az amerikai demokrácia legbölcsebb megfigyelője, Alexis de Tocqueville ékesszólóan fogalmazott, amikor Amerika nagyságának és zsenialitásának a titkát kutatta. Tocqueville ezt mondta: „Amikor bementem Amerika templomaiba, és hallottam a szószékekről elhangzó és igazságtól lángoló ígéhirdetéseket, akkor értettem meg Amerika nagyságát és zsenialitását. Amerika jó. És ha Amerika megszűnik jónak lenni, akkor Amerika megszűnik nagyknak lenni.” [Taps]

[36] És ez elvezet a mai utolsó pontomhoz. Első elnöki sajtótájékoztatómon egy kérdésre válaszolva rámutattam, hogy jó marxista-leninistaként a szovjet vezetők nyíltan és nyilvánosan kinyilvánították, hogy az egyetlen erkölcs, amit elismernek, az az, ami előmozdítja a kommunisták legfőbb ügyét, ami nem más, mint a világforradalom. Le kell szögezmem, hogy én csak Lenint idéztem, a kommunisták irányadó gondolkodóját, aki 1920-ban azt mondta, hogy elutasítanak minden olyan erkölcsöt, amely természetfeletti eszmékből (ők így nevezik a vallást) vagy osztályfelfogáson kívül eső eszmékből fakad. A kommunisták szerint az erkölcs teljes mértékben alá van rendelve az osztályharc érdekeinek, amiből az következik, hogy ők mindent erkölcsösnek tartanak, ami a kizsákmányoló társadalmi rend megsemmisítéséhez és a proletariátus egyesítéséhez szükséges.

[39] Ugyanakkor meg kell értetnünk mindenkivel: elveinkben és normáinkban soha nem fogunk kompromisszumot kötni. Soha nem adjuk fel a szabadságunkat. Soha nem fogjuk feladni az Istenbe vetett hitünket. [Hosszú taps] [...]

[40] Az igazság az, hogy a fegyverzetbefagyasztás most nagyon veszélyes csalás lenne, mert ez csupán a béke illúziója. A valóság az, hogy erőn keresztül kell békét találnunk.

[41] Én akkor egyeznék bele a fegyverzetbefagyasztásba, ha azzal sikerülne befagyasztani a szovjetek globális vágyait. [Nevetés, taps] Ha beleegyeznénk a nukleáris fegyverek jelenlegi szinten történő befagyasztásába, akkor megszűnne a kényszer a szovjeteken, hogy komolyan tárgyaljanak velünk Genfben, és gyakorlatilag megszűnne az esélyünk elérni az általunk javasolt jelentős fegyverzetcsökkentést. Ők viszont épp a fegyverzetcsökkentés által érnék el a céljaikat. [...]

[47] Ha a történelem tanít valamit, akkor azt tanítja, hogy az ellenfeleinkkel való egyszerű kibékülés vagy az irántuk mutatott naivitás ostobaság, ami a múltunk elárulását és a szabadságunk elherdálását jelenti.

[48] Ezért arra buzdítom Önöket, hogy emeljenek szót azok ellen, akik az Egyesült Államokat katonailag és erkölcsileg alsóbbrendű helyzetbe akarnák hozni. [...] A nukleáris fegyverzetkorlátozási javaslatokról folytatott viták során arra kérem Önöket, hogy óvakodjanak a büszkeség csábításától – a könnyelműség kísértésétől, hogy mindenk felettinek nyilvánítsák magukat, és hogy mindkét oldalt egyformán hibásnak minősítsék, figyelmen kívül hagyva a történelem tényeit és a gonosz birodalmának agresszív késztetéseit, valamint óva intem magunkat attól, hogy egyszerűen óriási félreértésnek nevezzük a fegyverkezési versenyt, és ezáltal kivonjuk magunkat a jó és a rossz közötti harcból.

[49] Arra kérem Önöket, álljanak ellen azok a próbálkozásainak, akik azt akarják, hogy ne támogassák ennek a kormánynak az erőfeszítéseit, hogy Amerika erős és szabad maradjon, miközben mi tárgyalunk a világ nukleáris arzenáljának valós és ellenőrizhető csökkentéséről, majd egy napon, Isten segítségével, annak teljes megszüntetéséről.

[50] Bár Amerika katonai ereje fontos, hadd tegyem hozzá, hogy mindig is fenntartottam, hogy a világért folyó harcot soha nem bombák vagy rakéták, seregek vagy a katonai erő döntik el. Az igazi válság, amellyel ma szembesülünk, spirituális; gyökerében az erkölcsi akarat és a hit próbája.

(Original English text: (9) The American experiment in democracy rests on this insight. Its discovery was the great triumph of our Founding Fathers, voiced by William Penn when he said: "If we will not be governed by God, we must be governed by tyrants." Explaining the inalienable rights of men, Jefferson said,

“The God who gave us life, gave us liberty at the same time.” And it was George Washington who said that “of all the dispositions and habits which lead to political prosperity, religion and morality are indispensable supports.” [10] And finally, that shrewdest of all observers of American democracy, Alexis de Tocqueville, put it eloquently, after he had gone on a search for the secret of America’s greatness and genius—and he said: “Not until I went into the churches of America and heard her pulpits aflame with righteousness did I understand the greatness and the genius of America. America is good. And if America ever ceases to be good, America will cease to be great.” [Applause] (36) And this brings me to my final point today. During my first press conference as president, in answer to a direct question, I pointed out that, as good Marxist-Leninists, the Soviet leaders have openly and publicly declared that the only morality they recognize is that which will further their cause, which is world revolution. I think I should point out I was only quoting Lenin, their guiding spirit, who said in 1920 that they repudiate all morality that proceeds from supernatural ideas—that’s their name for religion—or ideas that are outside class conceptions. Morality is entirely subordinate to the interests of class war. And everything is moral that is necessary for the annihilation of the old exploiting social order and for uniting the proletariat. (39) At the same time, however, they must be made to understand: we will never compromise our principles and standards. We will never give away our freedom. We will never abandon our belief in God. [Long Applause] And we will never stop searching for a genuine peace, but we can assure none of these things America stands for through the so-called nuclear freeze solutions proposed by some. [40] The truth is that a freeze now would be a very dangerous fraud, for that is merely the illusion of peace. The reality is that we must find peace through strength. [Applause] [41] I would a-[Applause continuing]...I would agree to a freeze if only we could freeze the Soviets’ global desires. [Laughter, Applause] A freeze at current levels of weapons would remove any incentive for the Soviets to negotiate seriously in Geneva and virtually end our chances to achieve the major arms reductions which we have proposed. Instead, they would achieve their objectives through the freeze. (47) [...] But if history teaches anything, it teaches that simpleminded appeasement or wishful thinking about our adversaries is folly. It means the betrayal of our past, the squandering of our freedom. D (48) So, I urge you to speak out against those who would place the United States in a position of military and moral inferiority. You know, I’ve always believed that old Screwtape reserved his best efforts for those of you in the Church. So, in your discussions of the nuclear freeze proposals, I urge you to beware the temptation of pride—the temptation of blithely.uh..declaring yourselves above it all and label both sides equally at fault, to ignore the facts of history and the aggressive impulses of an evil empire, to simply call the arms race a giant misunderstanding

and thereby remove yourself from the struggle between right and wrong and good and evil. [49] I ask you to resist the attempts of those who would have you withhold your support for our efforts, this administration's efforts, to keep America strong and free, while we negotiate—real and verifiable reductions in the world's nuclear arsenals and one day, with God's help, their total elimination. [Applause] [50] While America's military strength is important, let me add here that I've always maintained that the struggle now going on for the world will never be decided by bombs or rockets, by armies or military might. The real crisis we face today is a spiritual one; at root, it is a test of moral will and faith.)

5.25_forrás: Gorbacsov politikai fogalmai

Dátum: 1985–1986

Miért fontos? *Mihail Sz. Gorbacsovot 1985. március 11-én (mindössze három órával elődje, Konsztantyin Csernyenko halála után) választották meg a Politburo tagjai az SZKP főtítkárává. Az új vezető szinte azonnal mind a bel-, mind a külpolitikában határozott irányváltást kezdeményezett. Két meghatározó fogalma lett a peresztrojka (ami magyarul változást, átépítést jelent) és a glasznosztj (magyarul: nyíltság, nyitottság).*

5.26_forrás: Gorbacsov-doktrína

Dátum: 1985 – 1988. december – 1989. december

Műfaj: politikai beszédek

Forrás: (<https://soviethistory.msu.edu/1991-2/warsaw-pact-dissolves/warsaw-pact-dissolves-texts/gorbachev-speaks-to-the-un/>) (<https://www.c-span.org/video/?5292-1/gorbachev-united-nations>)

Miért fontos? *Az erőszakról való lemondást és a Kelet-Közép-Európa folyamataiba való katonai be nem avatkozást átfogóan Gorbacsov-doktrínának nevezzük. Mihail Sz. Gorbacsov ezt az új külpolitikai irányt többször megfogalmazta. Az irányváltás egyik első jeleként Gorbacsov Csernyenko pártfőtítkár temetésén, 1985. március 13-án zárt körben közölte az ott összegyűlt kelet-közép-európai vezetőkkel, hogy a Szovjetunió nem fog beavatkozni a belügyeikbe: „Az óvodának vége” – állítólag így foglalta össze a lényegét az irodájában összegyűlt kommunista vezetőknek. Második alkalommal és legteljesebb formájában 1988-ban hangzott el a Gorbacsov-doktrína, amikor Gorbacsov 1988. december 7-én az ENSZ-ben nyilvánosan bejelentette, hogy a Szovjetunió egyoldalúan csökkenti saját szárazföldi hadseregét mintegy 500 000 katonával, a Kelet-Közép-Európában állomásozó megszálló katonasággal*

pedig 50 000 katonával. Harmadszor 1989 decemberében a Málta partjainál tartott csúcstalálkozón közölte Gorbacsov G. H. W. Bush amerikai elnökkel, hogy a Szovjetunió nem fog beavatkozni a kelet-közép-európai rendszerátalakítások folyamatába.

Forrás: Most a legfontosabb témáról, amely nélkül a következő évszázad egyetlen problémája sem oldható meg: a leszerelésről. Ma a következőkről tájékoztathatom önöket: a Szovjetunió döntést hozott fegyveres erejének csökkentéséről. A következő két évben 500 000 fővel csökkentjük a katonáink létszámát, és a hagyományos fegyverek mennyisége is jelentősen csökken.

Ezeket a csökkentéseket egyoldalú alapon, a bécsi találkozó mandátumáról szóló tárgyalásoktól függetlenül hajtjuk végre. A Varsói Szerződés-beli szövetségeseinkkel kötött megállapodás alapján úgy döntöttünk, hogy hat harcokcsi-hadosztályt kivonunk az NDK-ból, Csehszlovákiából és Magyarországról, és 1991-ig feloszlátjuk őket.

A szovjet erők ezekben az országokban elhelyezkedő csoportjaiból szintén kivonjuk a támadó partraszálló alakulatokat és egységeket, valamint számos más, beleértve a folyamatosan átkelő rohamerőket is, fegyverzetükkel és harci felszereléseikkal együtt. Az ezekben az országokban állomásozó szovjet erőket 50 000 fővel, a fegyvereiket pedig 5000 harcokcsival csökkentjük.

A szövetségeseink területén fennmaradó összes szovjet hadosztályt átszervezik. A maitól eltérő szerkezetet kapnak, amely egyértelműen védekezővé válik, miután nagyszámú harcokcsijukat eltávolítják.

Ezzel a tettünkkel, mint minden, a nemzetközi kapcsolatok demilitarizálását célzó akciónkkal egy másik aktuális problémára, a fegyverkezési gazdaságról a leszerelés gazdaságára való áttérés problémájára is szeretnénk felhívni a világgözöesség figyelmét.

(Original English text: Now about the most important topic, without which no problem of the coming century can be resolved: disarmament. [...] Today I can inform you of the following: The Soviet Union has made a decision on reducing its armed forces. In the next two years, their numerical strength will be reduced by 500,000 persons, and the volume of conventional arms will also be cut considerably. These reductions will be made on a unilateral basis, unconnected with negotiations on the mandate for the Vienna meeting. By agreement with our

allies in the Warsaw Pact, we have made the decision to withdraw six tank divisions from the GDR, Czechoslovakia, and Hungary, and to disband them by 1991. Assault landing formations and units, and a number of others, including assault river-crossing forces, with their armaments and combat equipment, will also be withdrawn from the groups of Soviet forces situated in those countries. The Soviet forces situated in those countries will be cut by 50,000 persons, and their arms by 5,000 tanks. All remaining Soviet divisions on the territory of our allies will be reorganized. They will be given a different structure from today's which will become unambiguously defensive, after the removal of a large number of their tanks. [...] By this act, just as by all our actions aimed at the demilitarization of international relations, we would also like to draw the attention of the world community to another topical problem, the problem of changing over from an economy of armament to an economy of disarmament.)

6. Mit jelentett a hidegháborús fegyverkezési verseny?

6.27_forrás: Oppenheimer-beszéd

Dátum: Los Alamos, Új-Mexikó, 1945.11.02.

Műfaj: nyilvános beszéd

Miért fontos? *Julius Robert Oppenheimer (1904–1967) atomtudós a maghasadás felfedezése óta egy arra épülő nagy erejű robbanóanyagon gondolkozott. Rájött, hogy az milyen sokat jelentene a szövetségeseknek a második világháborúban, és azzal is tisztában volt, milyen hatalmas fejlődést jelentene az emberiség jövője szempontjából. 1943-ban ő lett a Los Alamos-i atombomba-projekt első igazgatója, és ő volt a Nagaszakira és Hirosimára később ledobott atombombák megépítéséért felelős tudóscsoport vezetője. Az alábbi beszédet, amelyet Hirosima és Nagaszaki után bő három hónappal mondott el Los Alamosban, áthatja a bomba használatával kapcsolatos aggodalom. Oppenheimer az ENSZ Atomenergia Bizottságának elnöke lett, de a hidrogénbombát ellenezte. Karrierje akkor ért véget, amikor beidéztek Joseph McCarthy szenátor Amerikaelenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottsága elé, majd rásütötték a biztonsági kockázat bélyegét, és többé nem juthatott hozzá bizalmas információkhoz (VAJDA 2007).*

Forrás: Ezt a munkát azért végeztük, mert égető szükség volt rá. Tudósként az ember tudja, hogy egy ilyen dolgot nem állíthat meg. Tudósként az ember azt hiszi, helyes megtudni, hogyan működik a világ; helyes megtudni, mik a realitások; helyes az emberiségnek átadni az eddig ismert legnagyobb hatalmat, amellyel a világot irányítani lehet, és erényeivel, értékeivel megfelelően bánni.

Nagyon sokat beszéltek [egyese] a titkolózás, a takargatás, az ellenőrzés és a biztonság ördögéről. Sokan csak éppen szóvá tették, hogy nehéz és kényelmetlen egy olyan világban dolgozni, amelyben az ember nem teheti, amit akar. Úgy gondolom, megalapozott ez az álláspont, és a tudósok majdnem teljesen egyöntetű ellenállása az ellenőrzéssel és a titkolózással szemben jogos. De azt hiszem, hogy az okok ennél mélyebben keresendők. Úgy hiszem, a titkolózás a tudomány lényegét támadja, éppen azt, amiért a tudomány létezik. Az ember csak úgy lehet tudós, ha hisz benne: tanulni helyes. Nem jó és nem is lehetséges tudósnak lenni, ha az ember nem hiszi: a legfontosabb érték a tudás megosztása mindazokkal, akiket

ez érdekel. Nem lehetséges tudósnak lenni úgy, hogy az ember nem hisz benne: a világ ismerete és a hatalom, amely ebből fakad, alapvető jelentőséggel bír az emberiség számára, és segítenie kell abban, hogy ezt a tudást elterjessze, miközben vállalja a következményeket. Emiatt úgy hiszem, az ellenállás nem azért van bennünk mindennel szemben, ami úgy akarja kezelni a jövő tudományát, mint egy veszélyes s emiatt ellenőrzendő és irányítandó dolgot, mert ez kellemetlenségeket okozhat – a mi helyzetünkben el kell viselnünk minden kellemetlenséget –, hanem mert ez az ellenállás egy olyan filozófián alapul, amely nem fér össze azzal, ahogy élünk, ahogy a múltban megtanultunk együtt élni. [...]

Azt mondják, az atomenergia igazi jelentősége nem a fegyverekben rejlik, hanem azokban a nagyszerű előnyökben, amelyeket a különböző sugárzásokból lehet hasznosítani az emberiség számára. Lehet, hogy ebben van igazság. Biztos vagyok, hogy van benne igazság, mert a múltban még soha nem fedeztünk fel olyan tudományterületet, amelynek igazi gyümölcseit a felfedezésekor azonnal láttuk volna. Meg vagyok róla győződve, hogy az atomenergia ezen gyümölcsei – az úgynevezett békebeli hasznosítási módok – mindennel rendelkeznek, amit róluk gondolunk. Vannak olyanok is, akik azzal próbálják kikerülni a helyzet sürgető voltát, hogy azt mondják, a háború mindig is borzalmas volt, a fegyverek egyre szörnyűbbek és szörnyűbbek lettek; hogy ez a fegyver csak egy a sok közül, és nem okoz majd komoly változást; hogy annyira nem is rossz; hogy ebben a háborúban a bombázások mindig borzalmasak voltak és a munkánk ezen nem is fog változtatni, talán csak annyiban, hogy a bombázás még hatékonyabb lesz; hogy valamiféle védelmet kell találnunk. Úgy gondolom, a krízis természetét gyengítő erőfeszítések miatt a krízis egyre veszélyesebb lesz. Úgy hiszem, a mi feladatunk elfogadni ezt a mély krízist, és kimondanunk, hogy ezek az atomfegyverek, amelyeken dolgozni kezdtünk, szörnyűségek, s hogy igenis változást jelentenek, mert nem csak egyszerű módosítások. Ezt el kell fogadnunk, és vele együtt az átalakulás szükségességét is a világban, amelynek köszönhetően ezeket a fejlesztéseket integrálhatjuk a hétköznapi életbe.

Tudósként úgy gondolom, a tudomány gyakorlása során szerzett tapasztalataink miatt sokkal inkább képesek vagyunk elfogadni a változást, a radikális változást. És ez – valamint a tény, hogy mi együtt éltünk vele – segíthet abban, hogy ezeket a problémákat megértsük... Az atomfegyve-

rek ellenőrzése nem lehet a vége ennek az egyedi műveletnek. A vége csak egy egyesült világ lehet, egy világ, amelyben nincs háború. De ezek a dolgok nem történnek meg egy szempillantás alatt, és ezen a téren az ember csak az első lépést tudja megtenni azon legyőzhetetlen akadályok nélkül, amelyeket a történelem oly sokszor állított az ilyen együttműködések elé. Ez nem könnyű dolog, és amit el akarok mondani, amit mindenképpen meg akarok értetni, hogy ez milyen hatalmas szellemi változásokat foglal magában.

Vannak dolgok, amelyek teljesen jogosan roppant fontosak nekünk; és ezen szavak közül az egyik a demokrácia. A világ számos részén nincs demokrácia. Vannak más dolgok is, amelyek teljesen jogosan roppant fontosak nekünk. És amikor a nemzetközi kapcsolatok új szelleméről beszélek, akkor az alatt azokat a legmélyebb dolgokat értem, amelyek számunkra a legbecsesebbek és amelyekért az amerikaiak hajlandóak voltak meghalni – ahogy legtöbbször is hajlandó meghalni értük. Rá kell jönnünk, hogy még ennél is mélyebb dologról van szó, nevezetesen arról, ami minden embert összeköt. Ha csinálni akarjuk, akkor csak így van értelme, mert a problémát nem lehet ezzel megközelíteni: „Tudjuk, mi a helyes, és szeretnénk az atombombát arra használni, hogy meggyőzzünk, érts velünk egyet.” Ez gyenge pozíció, amellyel nem lehet sikert elérni, mert ilyen körülmények között nem lehet megosztani a felelősséget az emberiség túléléséért. Ez teljesen egyoldalú állítás: fegyverekkel akarjuk megelőzni a katasztrófát.

Legmélyebb együttérzésemet akarom tolmácsolni azok felé, akiknek ezzel a problémával kell szembenézniük, és a lehető leghatározottabban felhívom a figyelmüket: ne becsüljék alá a nehézségét. Eszembe jutott egy hasonlat, amely remélem, nem a legjobb: a tizenkilencedik század első felében sokan gondolták úgy, főként északon, de néhányan délen is, hogy a földön nincs gonoszabb dolog a rabszolgaságnál, és akár az életüket is áldozták a megszüntetéséért. Fiatal emberként sokat töprengtem rajta, hogy amikor Lincoln volt az elnök, miért nem jelentette ki, hogy a dél elleni háború a rabszolgaság megszüntetése miatt tört ki, hogy ez volt a háború fő oka. Ahogy önök is tudják, Lincolnt komoly kritikával illették az abolícionistaik – vagy ahogy akkor hívták őket: a radikálisok –, mert nem az ellen viselt háborút, ami a legfontosabb volt. De Lincoln rájött arra, és ennek a mélységét és bölcsességét csak az elmúlt hónapokban értettem

meg, hogy a rabszolgaság kérdésén túl az ország népének közössége állt a háború középpontjában, maga az unió. Remélem, hogy ez ma nem ad okot háborúra. Csak emlékeztetni akartam önöket, hogy Lincolnnak az unió védelme érdekében háttérbe kellett tolnia a rabszolgaság megszüntetésének azonnali kérdését, és abban kellett bíznia – hiszem, hogy ha lehetősége lett volna rá, így is történik –, hogy az emberek maguk majd közösen megoldják az eszmék konfliktusát...

Mindenhol érzik, hogy a köztünk és más országok tudósai közt meglévő testvériség egyike lehet a jövő leghasznosabb dolgainak. Mégis nyilvánvaló, hogy még mi, ennek az országnak a tudósai sem értünk egyet ebben. Ezzel nincs is probléma, a nézeteltérés egészséges. De emiatt nem szabad elveszítenünk a testvériség érzését, nem szabad elveszítenünk tudóstársainkba vetett alapvető hitünket. Úgy hiszem, semmi reményünk nincs, ha meginog a hitünk a tudományban; abban a jóban, amit a világnak tud jelenteni a valósággal és a természettel kapcsolatban; abban, hogy a segítségével egyre jobban és jobban tudjuk irányítani a természetet; a tanulásban, a tanításban, a megértésben. Azt hiszem, ha elveszítjük hitünket, akkor többé nem leszünk tudósok, eladjuk örökségünket, elveszítjük, ami számunkra a legfontosabb a mostani krízis idején.

Még valami: nemcsak tudósok vagyunk, hanem emberek is. Nem feledhetjük el, hogy függünk embertársainktól. Nemcsak az anyagi függést értem ezalatt, amely nélkül semmilyen tudomány sem létezhetne, és amely nélkül nem tudnánk dolgozni, hanem azt a mély erkölcsi függést is, hogy a tudomány értékének az emberekért kell lennie, mert minden gyökerünk értük van. Ezek a világ legerősebb kötelékei, erősebbek azoknál, amelyek összekötnek minket, ezek a legmélyebb kötelékek – amelyek embertársainkhoz kötnek minket.

6.28 forrás: Dobrinyin nagykövet a háborúról

Dátum: 1962–1986

Műfaj: egy nagykövet emlékiratai

Miért fontos? *Anatolij Dobrinyin közel 25 évig volt a Szovjetunió rendkívüli és meghatalmazott nagykövete Washingtonban. A nagykövet (aki diplomataként szolgálta Sztálint, Hruscsovot, Brezsnyevet és Gorbacsovot az amerikai elnökök egész sorával szemben: Truman, Eisenhower, Kennedy, Johnson, Nixon, Carter, Reagan) a memoárjában sokszor hangsúlyozza azt*

az 1945–1991 közti korszakra vonatkozó alapvető tapasztalatát, hogy a két szuperhatalom vezetői mindig törekedtek, hogy elkerüljék a másik féllel való háborút, és különösen a nukleáris háborút.

Forrás: „Nagyköveti szolgálatom évtizedei alatt, valójában amikor a háború és béke kérdése felvetődött a szovjet Politbüro gyűlésein, senkinek még csak eszébe sem jutott az USA-val való katonai konfrontáció [...] Hruscsov azt mondta nekem, hogy mindig tartsam észben, hogy a háború az USA-val elképzelhetetlen, és ez mindennél fontosabb.” (DOBRYNIN 1995: 45, 51, 113)

6.29_forrás: Atomcsendegyezmény

Dátum: Moszkva 1963.08.05.

Műfaj: nemzetközi szerződés

Miért fontos? *Az atomcsendegyezmény (ang. Limited Nuclear Test Ban Treaty) 1963-ban betiltotta a légkörben, a vízben és a víz alatt, valamint a világűrben végzendő nukleáris fegyverkísérleteket. A szerződést „részlegesnek” szokás nevezni két okból. Részleges (azaz nem teljes) a szerződés azért, mivel a három kezdeményező fél szerződéséhez önként lehetett csatlakozni (számos ország nem csatlakozott), valamint részleges azért, mivel a szerződés nem vonatkozott a föld alatti nukleáris fegyverkísérletekre. A föld alatti nukleáris kísérletek szempontja 1963-ban a Szovjetunió számára volt lényeges, a Szovjetunió vezetői ugyanis nem voltak hajlandók semmilyen olyan szerződésre, amelynek az ellenőrzéséhez külföldi szakértők helyszíni látogatására lett volna szükség; márpedig a föld alatti kísérletek az ellenőrök személyes jelenlétét igényelték (DOBRYNIN 1995: 37, 103).*

Forrás: 1963.08.05. Moszkva. Szerződés a légkörben, a víz alatt és a világűrben végzett nukleáris fegyverkísérletek betiltásáról. A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága és az Amerikai Egyesült Államok kormányai mint kezdeményező felek [...] véget kívánva vetni annak, hogy az emberi környezet radioaktív anyagokkal fertőződjön, az alábbiakban állapodnak meg:

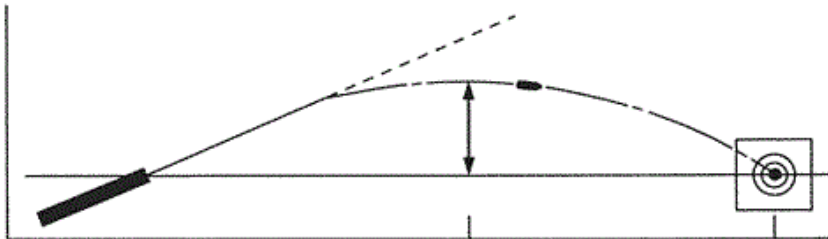
I. cikk: E szerződés mindegyik részese vállalja, hogy betilt, megakadályoz és nem hajt végre nukleáris fegyverrel történő semmiféle kísérle-

ti robbantást és semmiféle más nukleáris robbantást a joghatósága vagy ellenőrzése alá tartozó semmilyen helyen: sem a légkörben, sem annak határain túl, beleértve a világűrt, sem víz alatt, beleértve a területi vizeket és a nyílt tengert. [...]

6.30_forrás: Nukleáris fegyverekkel kapcsolatos fogalmak

- (1) hagyományos (konvencionális) fegyver
- (2) nukleáris (tömegpusztító) fegyver
- (3) nukleáris csapásmérő képesség
- (4) atommonopólium
- (5) nukleáris hatóerő: kilotonna és megatonna
- (6) nukleáris hadászati hármás (triád vagy triász)
- (7) a nukleáris rakéták elhárítására szolgáló védelmi rakétarendszer: ABM (ang. *anti ballistic missile*) vagy BMD (ang. *ballistic missile defence*)

6.31_ábra: Ballisztikus röppálya: a ballisztikus rakéták *ballisztikus röppályát* írnak le.

7. Hogyan függött össze a dekolonizáció a hidegháborúval?

7.32_forrás: Bandung: pancsa szila

Dátum: Bandung, Indonézia, 1955.04.18–24.

Műfaj: nyilvános, kollektív politikai nyilatkozat

Miért fontos? *Az 1945 utáni dekolonizáció szempontjából figyelemre méltó a kommunista vezetésű Kína „dekolonizációs harca”, aminek óriási nyomatékot adott (az ország hatalmas méretén kívül) Kína nagyhatalmi szerepe az ENSZ BT tagjaként. Az 1950-es évek elején vett lendületet a „tömbön kívüliek” vagy „el nem kötelezettek” mozgalma (ang. movement of non-aligned states; szlov. hnutie nezúcastnených štátov), amelyhez azok az országok csatlakoztak, amelyek nem kívántak sem az egyik, sem a másik szuperhatalmi blokkba betagozódni. A mozgalomnak India mellett Kína volt a legfőbb szervezője és vezetője (FRIEDMANN 2005: 12). 1954-ben India és Kína a kapcsolataik rendezése során kidolgozták az ún. pancsa szilát, vagyis azokat az alapelveket, amelyek a különböző államrendszerű országok közti nemzetközi kapcsolatokat voltak hivatottak meghatározni. Az el nem kötelezett országok 1955.04.18–24. között Bandungban tartottak egy nagy nemzetközi találkozót. A nagyszabású konferencián olyan országok vettek részt, amelyeket összekötött a gyarmati múlt és a fejlődésben való lemaradás közössége. A „bandungi szellem” egy harmadik utat jelzett a hidegháború viszonyai között, és ez sok ország számára vonzónak tűnt.*

Forrás: A konferencia záróközleményében, az ún. bandungi nyilatkozatban a résztvevő országok megerősítették a békés együttműködés 5 elvét mint valamennyi résztvevő állam közös célját: a gyarmati uralom megszűnését minden függő országban; a nemzetek önrendelkezési jogát; a nemzetek egyenlőségét; a fajok és nemzetek együttműködését; az atomleszerelést és a nemzetközi békés együttműködést.

A pancsa szila 5 pontja idővel 10 ponttá bővült:

1. az emberi jogok és az ENSZ Alapokmányának tiszteletben tartása;
2. minden ország szuverenitásának és sérthetlenségének a tiszteletben tartása;
3. minden faj és nép egyenlőségének az elismerése;

4. az államok belügyeibe való beavatkozás tilalma;
5. az egyes országok egyéni vagy kollektív védelemhez való jogának elismerése;
6. a kollektív védelem olyan formáinak elutasítása, amelyek egy hatalom érdekeit szolgálják;
7. a bármely ország területi integritása és politikai függetlensége elleni agresszió (fenyegetés) és erőszak alkalmazásának az elítélése;
8. minden nemzetközi vita békés úton történő rendezése;
9. a nemzetközi jog és minden szerződéses kötelezettség tiszteletben tartása;
10. a sokoldalú gazdasági együttműködés feltételeinek megteremtése.

(Pôvodný český-slovenský text: V záverečnom komuniké (Bandunská deklarácia) sformulovala ako spoločný cieľ všetkých zúčastnených štátov päť zásad mierovej spolupráce (pančašila): ukončenie koloniálnej nadvlády vo všetkých závislých krajinách, právo na sebaurčenie národov, rovnoprávnosť rás a národov, atómové odzbrojenie a medzinárodná mierová spolupráca.

1. respektování lidských práv a Charty OSN
2. respektování svrchovanosti a nedotknutelnosti všech zemí
3. uznání rovnosti všech ras a národů
4. zákaz vměšování do vnitřních záležitostí států
5. uznání práva každé země na individuální nebo kolektivní obranu
6. odmítnutí takových forem kolektivní obrany, které by prosazovaly zájmy jedné mocnosti
7. odsouzení hrozby agrese a použití síly proti územní celistvosti a politické nezávislosti kterékoliv země
8. řešení všech mezinárodních sporů mírovými prostředky
9. respektování mezinárodního práva a všech smluvních závazků
10. vytvoření podmínek pro všestrannou hospodářskou spolupráci)

7.33_forrás: Martin Luther King

Dátum: Washington D.C., 1963.08.28.

Műfaj: nyilvános politikai szónoklat

Miért fontos? *1963-ban, Abraham Lincoln Felszabadítási Nyilatkozata megjelenésének 100. évfordulóján, a National Association for the Advancement of Colored People (magy. Nemzeti Szövetség a Színesbőrűek Haladásáért) hatalmas kampányba kezdett, hogy igazságot szolgáltatassanak Amerika fe-*

keze polgárai számára. Martin Luther Kinget kétszer is bebörtönözték, mégis jelentős eredményeket ért el a faji elkülönítés (szegregáció) megszüntetése terén. 1963 augusztusában 210 000 ember gyűlt össze a Washington-emlékműnél és vonult át a Lincoln-emlékműhöz, ahol a nap fénypontja Martin Luther King beszéde volt. Martin Luther Kinget 1963-ban a Time magazin az év emberének választotta, 1964-ben pedig neki ítéltek a Nobel-békedíjat. Kinget egy polgárjogi megmozdulás közben a Tennessee állambeli Memphisben 1964. április 4-én lelőtték. Forrás: (VAJDA 2007)

Forrás: Egy évszázaddal ezelőtt egy nagy amerikai, akinek a jelképes árnyékában ma is állunk, aláírta a Felszabadítási Nyilatkozatot. Ez a nagy jelentőségű rendelet a sorvasztó igazságtalanság lángjában senyedő néger rabszolgák milliói számára hozta el a reményt. Elérkezett az örömteli hajnal, amely véget vetett a rabszolgaság hosszú éjszakájának.

Egy évszázaddal később még mindig azzal a szomorú ténnyel kell szembenéznünk, hogy a feketék nem szabadok. Egy évszázaddal később a feketék életét még mindig szármalasan megnyomorítja a faji elkülönítés béklyója és a diszkrimináció láncja. Egy évszázaddal később a feketék, az anyagi jólét végtelen tengere által körülfogva, a nyomor magányos szigetén tengetik életüket. Egy évszázaddal később a feketék még mindig az amerikai társadalom peremén vergődnek, számkivetettként saját földjükön.

Azért gyűltünk ma itt össze, hogy felhívjuk a figyelmet erre a tarthatatlan helyzetre. Bizonyos értelemben azért jöttünk el nemzetünk fővárosába, hogy beváltsunk egy csekket. Amikor köztársaságunk megalkotói leírták az Alkotmány és a Függetlenségi Nyilatkozat nagyszerű szavait, egy olyan kötelezvényt láttak el kézjegyükkal, amely minden amerikai közös örökségévé kellett volna hogy váljon. Ez a kötelezvény egyben ígéret is volt, amely minden egyén számára garantálta az élethez, a szabadsághoz és a boldogságra való törekvéshez fűződő elidegeníthetetlen emberi jogokat.

Ma nyilvánvaló, hogy az ország színes bőrű állampolgárai tekintetében Amerika nem tett eleget e kötelezettségnek. Ennek a szent kötelességnek a tiszteletben tartása helyett Amerika egy fedezetlen csekket adott a feketéknek, egy olyan csekket, amelyen az áll, „nincs rá fedezet”. Mi azonban nem hisszük el, hogy az igazságosság bankja csődbe ment. Nem

hisszük el, hogy létezik valami, amire nincs elég fedezet a nemzet lehetőségeinek hatalmas boltozata alatt. Ezért hát eljöttünk, hogy beváltuk a csekket, a csekket, amely végre megadja nekünk a szabadság gazdagságát és az igazságosság biztonságát.

Azért gyűltünk össze ezen a megszentelt helyen, hogy emlékeztessük Amerikát a jelen sürgető feladatára. *Most* nem engedhetjük meg magunknak a nyugalom fényűzését, és nem vehetjük be a fokozatosság nyugtatószerét. *Most* jött el a pillanat, hogy valóra váltsuk a demokrácia ígéreteit. *Most* jött el a pillanat, hogy a faji megkülönböztetés sötét és sivár völgyéből végre a faji igazságosság napsütötte ösvényeire lépünk. *Most* jött el a pillanat, hogy a lehetőség kapuit Isten minden gyermeke számára kitarjuk. *Most* jött el a pillanat, hogy kihúzzuk nemzetünket a faji igazságtalanság futóhomokjából, és a testvériség szilárd sziklájára helyezzük.

A nemzet végezetes hibát követne el, ha a pillanat sürgetése elkerülné a figyelmét, és alábecsülné a feketék elszántságát. A feketék jogos elégedetlenségének fullasztó forrósága addig nem ér véget, amíg el nem jön a szabadság és az egyenlőség éltető ősze. 1963-ban nem véget ér, hanem elkezdődik valami. Akik azt remélik, hogy a feketéknek csak ki kellett ereszteniük a gőzt, és ettől kezdve elégedettek lesznek, keservesen csalódnak majd, ha a dolgok visszatérnek a megszokott kerékvágásba. Amíg a feketéknek meg nem adják az őket megillető állampolgári jogokat, nem lesz se nyugalom, se békesség Amerikában. A tiltakozás forgószela tovább rázza majd nemzetünk alapjait, amíg az igazságosság ragyogó napja el nem érkezik.

Mondanom kell azonban valamit népemnek, amely itt áll az igazságosság palotájába vezető küzdelmes út elején. A minket megillető hely kivívása során nem szabad bűnösnek találtatnunk törvénytelen cselekedetek elkövetésében. A szabadságra szomjazunk, de ne a keserűség és a gyűlölet poharából igyunk, ha szomjunktat oltani akarjuk. Küzdelmünket a méltóság és fegyelem magasztos síkjáról folytassuk. Nem engedhetjük meg, hogy teremtő tiltakozásunkat a fizikai erőszak szintjére aljassítsuk. Újra és újra fel kell emelkednünk azokra a méltóságteljes magaslatokra, ahol a nyers fizikai erő a lelki erővel találja szemben magát. Ennek a lenyűgöző, új harci szellemnek, amely a fekete közösséget hatalmába kerítette, nem szabad oda vezetnie, hogy bizalmatlanná váljunk minden fehérrel

szemben, hiszen fehér testvéreink közül sokan, ahogyan azt jelenlétük is bizonyítja, felismerték: végzetük összefonódott a mi végzetünkkel, szabadságuk pedig kibogozhatatlanul összevegyült a mi szabadságunkkal. Egyedül nem tudunk továbbmenni.

És útközben ígéretet kell tennünk, hogy tovább haladunk előre. Nem fordulhatunk vissza. Vannak, akik megkérdezik a polgárjogokért elkötelezett embereket: „Mikor lesztek elégedettek?” Addig nem lehetünk elégedettek, amíg a feketék a leírhatatlan rendőri erőszak borzalmainak esnek áldozatul. Addig nem lehetünk elégedettek, amíg az utazás fáradalmától kimerülve nem kapunk szállást az országúti motellekben és a városok szállodáiban. Addig nem lehetünk elégedettek, amíg a feketék alapvető mobilitása abból áll, hogy egy kisebb gettóból átköltözhetnek egy nagyobb gettóba. Addig nem lehetünk elégedettek, amíg Mississippi államban nem szavazhatnak a feketék, New Yorkban pedig azt hiszik, nincs kire szavazniuk. Nem, nem vagyunk elégedettek, és addig nem leszünk elégedettek, amíg az igazság záporaként ránk nem zúdul, az igazságosság pedig hatalmas folyóként el nem áraszt minket.

Tisztában vagyok vele, hogy vannak köztetek, akiknek hatalmas megpróbáltatásokat és gyötrelmeket kellett kiállniuk. Vannak, akik egyenesen a szűk börtöncellájukból érkeztek ide. Vannak köztetek olyan területről jöttek, ahol a szabadság keresése közben az üldöztetés viharát kellett kiállniuk, a rendőrség kegyetlenkedésének viharos szele pedig megrendítette őket. Ti vagytok a teremtő szenvedés veteránjai. Tegyétek a dolgokat azzal a hittel, hogy a meg nem érdemelt szenvedés a megváltást hordja magában.

Menjete vissza Mississippibe, menjete vissza Alabamába, menjete Dél-Karolinába, menjete vissza Georgiába, menjete vissza Louisianába, menjete vissza az északi városok nyomortelepeire és gettóiba, de közben ne feledjétek, ennek a helyzetnek meg kell változnia, és meg is fog változni. Ne ereszkedjünk le a kétségbeesés völgyébe.

Azt mondom ma nektek, barátaim, hogy a jelen helyzet minden nehézsége és a reményvesztettség ellenére még mindig van egy álmom. Egy álmom, amely mélyen az amerikai álomban gyökerezik. Van egy álmom: egy napon ez a nemzet felkél, és hitvallásának igazi tartalma szerint él: „Magától értetődőnek tartjuk ezeket az igazságokat, hogy minden ember egyenlőnek teremtett.” Van egy álmom: egy napon Georgia vöröslő dombjain a volt rabszolgák fiai együtt ülnek majd le a testvériség asz-

talához a volt rabszolgatartók fiaival. Van egy álmom: egy napon még Mississippi állam, ez az igazságtalanság és elnyomás hőségében fuldokló sivatag is a szabadság és az igazság oázisa lesz. Van egy álmom: egy napon négy kisgyermekem egy olyan országban él majd, ahol nem a bőrszínük, hanem a jellemük alapján ítélik meg őket. Ma van egy álmom. Van egy álmom: egy nap Alabama állam, melynek kormányzója ajkáról jelenleg a szembenállás és a szövetségi törvényekkel való szembeszegülés szavai fröcsögnek, olyan helyé válik, ahol fekete kisfiúk és kislányok kéz a kézben, testvérként sétálnak majd a fehér kisfiúkkal és kislányokkal.

Ma van egy álmom. Van egy álmom: egy napon majd emelkedjek föl minden völgy, sülyedjen le minden hegy és halom, legyen az egyenetlen egyenessé és a dombvidék síksággá! Mert megjelenik az Úr dicsősége, látni fogja minden ember egyaránt. Ez a mi reményünk. Ez az a hit, amellyel visszatérek délre. Ez a hit erőt ad nekünk, hogy kivessük a kétségbeesés hegyéből a remény követ. Ezzel a hittel képesek leszünk az országban eluralkodott hamis hangzavart a testvériség gyönyörű szimfóniájává formálni. Ezzel a hittel képesek leszünk együtt dolgozni, együtt imádkozni, együtt küzdeni, együtt vonulni a börtönbe, együtt kiállni a szabadság mellett, tudva, hogy egy nap szabadok leszünk. Az lesz a nap, amikor Isten minden gyermeke új értelemben énekelheti majd:

Hazám, rólad szól ez a dal / Szabadság drága földje / Rólad énekelek /
A föld, amely apáink temetője / A bevándorlók büszkesége /
Hadd visszhangozza minden hegyoldal / A szabadságot.

És ha Amerika valóban nagy nemzet akar lenni, akkor ennek valóra kell válnia. Hadd visszhangozzák a szabadságot New Hampshire csodálatos hegytetői! Hadd visszhangozzák a szabadságot New York hatalmas hegyei! Hadd visszhangozza a szabadságot a megáradt Allegheny Pennsylvániában! Hadd visszhangozza a szabadságot a Sziklás-hegység Coloradóban! Hadd visszhangozzák a szabadságot California csábító hegycúcsai! De ne elégedjünk meg ennyivel! Hadd visszhangozza a szabadságot a Stone-hegy Georgiában! Hadd visszhangozza a szabadságot a Lookout-hegy Tennessee-ben! Hadd visszhangozza a szabadságot Mississippi összes dombja és vakondtúrása! Hadd visszhangozza minden hegyoldal a szabadságot!

Ha hagyjuk, hogy mindenhol a szabadság visszhangozzék, ha hagyjuk, hogy minden faluban és minden falucskában, minden államban és minden városban a szabadság visszhangozzék, képesek leszünk felgyorsítani annak a napnak az eljöttét, amikor Isten minden gyermeke – feketék és fehérek, zsidók és keresztények, protestánsok és katolikusok – képes lesz összefogni, hogy kéz a kézben énekelje a régi néger spirituálét: „Végre szabadok! végre szabadok! Köszönjük a mindenható Istennek, hogy végre szabadok vagyunk!”

7.34_forrás: Nelson Mandela

Dátum: Johannesburg, Dél-Afrika, 1964.04.20.

Műfaj: nyilvános bírósági védőbeszéd

Miért fontos? *Nelson Mandela dél-afrikai fekete bőrű emberjogi harcok alábbi beszéde az apartheid nevű rendszer elleni vádbeszéd. Az apartheid a Dél-afrikai Köztársaságban a fekete bőrűek elnyomására államilag felállított, és az 1990-es évekig alkalmazott faji alapú megkülönböztetés volt. Miután 1964-ben életfogytiglani börtönre ítélték, Nelson Mandela a feketék hősiességének szimbóluma lett az egész világon. Mandela 1952-ben csatlakozott az Afrikai Nemzeti Kongresszushoz (ANC), és egy kis akciócsoport tagja lett, amelynek célja bizonyos stratégia célpontok elleni fegyveres támadások voltak. 1961-ben a terrortámadások eredményeként bombák robbantak Johannesburgban, Port Elizabethben és Durbanban. Mandelát 1963-ban bíróság elé állították, és a kommunizmusellenes törvény rendelkezései alapján megvádolták. Első számú vádlottként halálbüntetés várt rá. Mandela úgy döntött, a vádlottak padjáról fejt ki az ANC politikáját. Négy órán keresztül beszélt. Kijelentette, hogy nem kommunista, és afrikai hazafiként határozta meg önmagát. Nem sokkal később Mandelát és tizenegy társát életfogytiglani börtönre ítélték. Mandelát egy négy négyzetméteres cellába zárták, amelyben egy negyven wattos izzó lógott, és napközben kőbányában kellett dolgoznia. Összesen huszonhét évet töltött börtönben. Forrás: (VAJDA 2007)*

Forrás: Én vagyok az első számú vádlott. A széptudományok baccalaureusi fokozatát szereztem meg, és éveken keresztül Oliver Tambóval közösen praktizáltam ügyvédként Johannesburgban. Elítéltként ötéves börtönbüntetésemet töltöm, mert engedély nélkül hagytam el az országot, és 1961 májusában arra szítottam az embereket, hogy sztrájkoljanak.

Az elején le akarom szögezni, hogy a vádbeszédben megfogalmazottak, miszerint a dél-afrikai harc a kommunisták vagy külföldiek befolyása alatt áll, teljesen helytelen. Amit egyénként és népem vezetőjeként tettem, azt Dél-Afrikában szerzett tapasztalataimtól és saját afrikai gyökereimtől vezérelve tettem, s nem amiatt, amit egy kívülálló esetleg mondhatott. Rögtön elismerem, hogy egyike voltam azoknak, akik segítettek létrehozni az Umkhonto we Swizét, és egészen 1962. augusztusi letartóztatásomig vezető szerepet vállaltam [*abban*] a szervezetben, amelyet két ok miatt hoztunk létre.

Először is, úgy hittük, a kormány politikája miatt az afrikaiak erőszakos fellépése elkerülhetetlenné vált, és addig, amíg nem alakul egy népünk érzéseit közvetítő és ellenőrző felelős vezetés, a terrorista támadások folyamatosak lesznek; ennek következtében az ország különböző fajtái között olyan szintre emelkedett a keserűség és az ellenségeskedés, amelyet még egy háború sem eredményezhet.

Másodszor, úgy éreztük, erőszak nélkül az afrikai népeknek esélyük sem lesz rá, hogy sikerre vigyék a fehér felsőbbrendűség ellen folytatott küzdelmüket. A törvényhozás meggátolta az ezen elv ellen fellépő ellenléteket véleménye kifejtésében, és olyan helyzetbe kerültünk, amelyben vagy elfogadjuk az alacsonyrendűség állandó voltát, vagy a kormány ellen fordulunk. Előbb úgy szegtük meg a törvényt, hogy elkerültük az erőszakot, és csak azután döntöttünk úgy, hogy az erőszakra erőszakkal válaszolunk, amikor ezt a törvényhozás betiltotta, és a kormány erővel lépett fel a politikáját ellenzőkkel szemben.

Ám az erőszaknak az a formája, amelyet választottunk, nem terrorizmus. Mi, akik megalapítottuk a Umkhontót, az ANC tagjai vagyunk, s magunkénak vallottuk az ANC erőszakmentességének és tárgyalásos irányvonalának hagyományát, mint a politikai nézeteltérések megoldásának eszközeit. Azt hittük, Dél-Afrika azoké, akik ott élnek, és nem egy csoporté, legyen az fehér vagy fekete. Nem akartunk fajok közötti háborút, és mindent megtettünk, hogy ezt elkerüljük. A tények azonban azt mutatják, hogy ötven év erőszakmentessége semmit nem használt az afrikaiaknak, sőt különböző törvényekkel egyre jobban elnyomták, s egyre több joguktól fosztották meg őket. Az erőszak négy formáját vitattuk meg: szabotázs, gerillaháború, terrorizmus és nyílt forradalom. Az elsőt

választottuk, és úgy döntöttünk, addig nem is változtatunk ezen, amíg teljes kudarcot nem vallunk vele.

Az előzetes terv országunk politikai és gazdasági helyzetének gondos elemzésén alapult. Azt gondoltuk, Dél-Afrika nagyban függ a külföldi tőkétől és a külkereskedelemtől. Úgy éreztük, hogy az erőművek elleni támadás, illetve a vasúti sínek és a telefonvonalak megrongálása elijesztené a külföldi tőkét, és az ipari termékek nehezebben érnék el időben a kikötőket, amivel hosszú távon meg tudjuk gyengíteni az ország gazdasági életét, így kényszerítve rá a szavazókat álláspontjuk megváltoztatására. Az ország gazdasági ütőereje ellen intézett támadásaink összhangban lettek volna a kormányépületek és az apartheid más szimbólumai ellen irányuló szabotázsakciókkal. Ezek a támadások inspirációt jelentettek volna népünknek. Ezen felül lehetőséget biztosított volna a feszültség levezetésére azoknak, akik sokkal erőszakosabb módszerek bevetése mellett érveltek, és bizonyítékul szolgált volna követőink felé, hogy keményebb vonalat képviselünk, és a kormány erőszakjára erőszakkal válaszolunk. Mindezek mellett ha egy tömegakció sikeres és a megtorlás is az, akkor arra számítottunk, hogy a többi ország majd együtt érez velünk, és nagyobb nyomást gyakorolnak a dél-afrikai kormányra.

Annak idején ez volt a terv. Az Umkhonto hajtotta volna végre a szabotázsakciókat, és szigorú utasításba adta tagjainak, hogy semmilyen körülmények között nem árthatnak az embereknek, nem lehetnek halálos áldozatok sem az akciók tervezése, sem végrehajtása során. Tapasztalataink meggyőztek minket arról, hogy a felkelés a kormánynak végtelen számú alkalmat adna arra, hogy népünket válogatás nélkül lemészárolja. Éppen azért döntöttünk az erő hosszú távú alkalmazása mellett, mert Dél-Afrika földjét már annyi ártatlan ember vére áztatta. Ha háborúra került volna sor, akkor azt a népünknek legkedvezőbb feltételek mellett akartuk vívni. A harc számunkra legjobb kilátásokat nyújtó és mindkét oldal számára legkevesebb áldozattal járó formája a gerillaháború lett volna, ezért úgy döntöttünk, felkészülünk a jövőbeni gerillaháborúra. Minden fehérnek kötelező a katonai szolgálat, de az afrikaiaknak nem. Nézetünk szerint rendkívül fontos volt egy csoportnyi kiképzett ember összeállítása, akik a gerillaháború kitörésekor vezetni tudják a többieket...

Most az én helyzetemről pár gondolatot. Tagadtam, hogy kommunista vagyok, és úgy érzem, jelen körülmények között ki kell fejtenem politi-

kai nézeteimet. Elsőként mindig is afrikai hazafinak vallottam magam. Vonzónak tartom az osztály nélküli társadalom eszméjét. Ez a vonzalom részben marxista olvasmányaimból fakad, részben pedig az ország korai afrikai társadalmainak felépítése és működése iránt érzett csodálatomból. A föld, amely akkor a termelés alapját képezte, a törzshöz tartozott. Nem voltak szegények és gazdagok, és nem volt kizsákmányolás. Igen, a marxista gondolatok hatással voltak rám, de más vezetők is: Gandhi, Nehru, Nkrumah és Nasszer. Mindannyian elfogadjuk valamiféle szocializmus szükségességét, hogy népeink utolérjék a világ fejlett országait, és le tudják győzni rettenetes szegénységük örökségét. De ez nem jelenti, hogy kommunisták vagyunk, még csak marxisták sem. A magam részéről úgy hiszem, lehet vitatkozni arról, hogy politikai küzdelmünk ezen fázisában játszik-e valamilyen különleges szerepet a kommunista párt. Most az alapvető feladat a faji megkülönböztetés megszüntetése és a demokratikus jogok biztosítása a szabadságlevél alapján. Amíg a párt ezen munkálkodik, üdvözlöm a segítségüket. Tisztában vagyok azzal, hogy ez egy eszköz, amivel minden fajt be lehet vonni a küzdelembe...

Mi valódi és nem képzelt nehézségek ellen, vagy hogy az államügyész kifejezését használjam, nem „ügynevezett nehézségek” ellen küzdünk. A Dél-Afrikában élő afrikaiak életének két olyan meghatározó jellemzője ellen küzdünk, amelyeket a törvények folyamatosan védenek és erősítenek, és amelyeket mi el akarunk törölni. Ezek a jellemzők: a szegénység és az emberi méltóság hiánya. Nem kellene nekünk sem kommunisták, sem ügynevezett „agitátorok”, hogy ezekről oktassanak minket.

A fehérek élvezik a világ talán legmagasabb életszínvonalát, miközben az afrikaiak szegénységben és nyomorban élnek. Az afrikaiak negyven százaléka reménytelenül túlnépesedett, és néhány esetben szárazság sújtotta rezervátumokban él, ahol a föld eróziója és kényszerű kizsigerelése miatt semmit sem tudnak termelni. Harminc százalékuk munkásként dolgozik a fehérek farmjain, néha fedélért cserébe, középkori körülmények között. A maradék harminc százalék városokban él fejlettebb társadalmi és gazdasági körülmények között, amelyek miatt sok tekintetben közelebb kerülnek a fehér standardokhoz. Ennek ellenére a Johannesburgban élő afrikai családok negyvenhat százaléka nem keres annyit, hogy meg tudjon élni.

Az afrikaiak nemcsak amiatt panaszkodnak, hogy ők szegények, a fehérek meg gazdagok, hanem amiatt is, hogy a fehérek által hozott törvények éppen ennek az állapotnak a fenntartását szolgálják. Kétféle módon lehet kitörni a szegénységből. Az első az oktatás, a másik pedig a képzetebb munkásság, akiknek magasabb béreket kell fizetni. Az afrikaiak szerint a törvényhozás tudatosan megfosztja őket ettől a két lehetőségtől. A jelenlegi kormány mindig is akadályozta az afrikaiakat a tanulásban. A fehér gyerekeknek kötelező az oktatás, ráadásul úgy, hogy szüleiknek szinte semmibe sem kerül, akár gazdagok, akár szegények. Az afrikai gyerekek számára ez nem elérhető. 1960/61-ben az állami iskolákban egy afrikai gyerekre a kormány 12,46 randot költött. Ugyanabban az évben a fehér gyerekekre Cape tartományban (csak ennek az adatait tudtam megszerezni) a kormány fejenként 144,57 randot költött. A jelenlegi miniszterelnök a bantu oktatási törvénytervezet vitájában 1953-ban ezt mondta: „Ha egyszer én irányítom a bennszülöttek oktatását, akkor úgy fogom megreformálni, hogy a bennszülött gyerekek már korán megtanulják: az európaiakkal való egyenlőség nem nekik való... Azok a tanárok, akik hisznek az egyenlőségben, nem kívánatosak a bennszülöttek iskolákban. Ha majd én irányítom a bennszülöttek oktatását, akkor pontosan tudni fogják, egy bennszülöttnak milyen felsőoktatás való, és vajon lesz-e lehetősége az életben ezt a tudást használni.”

Az afrikaiak gazdasági fejlődése előtt álló másik akadály a faji megkülönböztetés az iparban, ugyanis az összes jobb ipari állás fehéreknek van fenntartva. Sőt, az afrikaiak nem alapíthatnak szakszervezeteket, amelyeket az érintett törvények elismernének. A kormány gyakran azal válaszol bírálóinak, hogy a dél-afrikai afrikaiak gazdaságilag sokkal jobb körülmények között élnek, mint Afrika többi országában. Nekünk nem az a problémánk, hogy a többi országban élőkkel összehasonlítva vagyunk szegények, hanem az, hogy a saját országunkban élő fehérekhez képest, és a törvényhozás nem engedi, hogy ezen változtassunk. Száz és ezer afrikait vetnek börtönbe évről évre e törvények alapján. Ami még rosszabb: e törvények miatt nem lehetnek együtt férjek és feleségek, ami a családi élet szétzilálásához vezet.

A szegénységnek és a családok szétesésének másodlagos hatásai is vannak. A gyerekek a települések utcáin kóborolnak, mert nincs iskola, ahova járhatnának, vagy nincs pénzük az iskolára, vagy nincsenek szüleik,

akik iskolába küldenék őket, mert a szülőknek – már ahol kettő van – dolgozniuk kell, hogy a családot életben tartsák. Ez az erkölcsi normák széteséséhez vezet, nagyszámú törvénytelen gyerek születéséhez és egyre növekvő erőszakhoz, ami nemcsak a politikában jut egyre nagyobb szerephez, hanem mindenhol. Az élet ezekben a városokban veszélyes. Nem múlik el nap, hogy valakit meg ne késelnének vagy meg ne támadnának. Az erőszak pedig lassan betör a fehérek lakta városrészekbe is. Az emberek félnek sötétedés után utcára menni. A betörések és rablások száma annak ellenére nő, hogy most már halálbüntetéssel is lehet büntetni az elkövetőket. A halálbüntetések nem képesek meggyógyítani az elgennyesedett sebeket. Az egyetlen gyógymód az, ha megváltoztatjuk az afrikaiak életkörülményeit és megoldást találunk jogos követeléseikre.

A lakosság részei akarunk lenni, és nem akarunk gettóban élni. Az afrikai férfiak azt akarják, hogy feleségük és gyerekeik ott legyenek, ahol dolgoznak, és nem kérnek azokból a természetellenes munkásszállókból, ahol élniük kell. A nők együtt akarnak lenni a férfiakkal, és nem [*akarnak*] állandó özvegyiségben élni a rezervátumokban. Azt akarjuk, hogy este 11 után is kimehessünk az utcára, és ne kelljen otthon ülnünk, mint a kisgyerekeknek. Utazni akarunk a saját hazánkban, és ott akarunk munkát keresni, ahol nekünk tetszik, nem pedig ott, ahol a munkaügyi hivatal megengedni. A részünket akarjuk Dél-Afrikából, biztonságot akarunk, helyet a társadalomban.

De, uraim, amit még ennél is jobban akarunk, azok az egyenlő politikai jogok, mert azok nélkül fogyatékoságaink állandóvá válnak. Tudom, hogy ez az ország fehérei számára forradalminak hangzik, mert akkor a szavazók többsége afrikai lenne. A fehér ember ezért fél a demokráciától. De ez a félelem nem állhat az egyetlen megoldás útjába, amely mindenki számára szavatolhatja a faji harmóniát és szabadságot. Az pedig nem igaz, hogy az általános szavazójog faji dominanciát eredményez. A borszínen alapuló politikai megosztottság teljes egészében mesterséges, és amikor ez végre eltűnik, akkor vele együtt tűnik majd el egyik vagy másik borszín dominanciája is. Az ANC fél évszázada harcol a rasszizmus ellen. Amikor győzni fog, mert győzni fog, akkor sem fog változtatni ezen az elvén.

Ezért harcol ugyanis az ANC. A harcunk nemzeti, az afrikai nép harca, amelyet saját szenvedésünk és tapasztalataink inspirálnak. Az élethez való jogukért harcolnak. Egész életemet az afrikai nép harciáért áldoztam.

Harcoltam a fehérek uralma ellen és harcoltam a feketék uralma ellen. Mindennél fontosabb számomra a demokratikus és szabad társadalom, amelyben az emberek harmóniában és egyenlő esélyekkel élnek egymás mellett. Olyan eszme ez, amelyért élni szeretnék, s amelyet szeretnék látni megvalósulni. De, Istenem, ha szükség van rá, kész vagyok meghalni is ezért az eszméért.

7.35_forrás: Malcolm X

Dátum: Detroit, USA, 1965.02.14.

Műfaj: nyilvános politikai beszéd

Miért fontos? *Malcolm X (1925–1965) Nebraskában született, Michiganban és Bostonban nőtt fel; radikális baptista lelkész apját a Ku-Klux-Klan gyilkolta meg. A neve egyben életét is szimbolizálta: ex-dobányos, ex-alkoholista, ex-keresztény, ex-rabszolga. Volt strici és szerencsejátékos, amíg 1946-ban drogterjesztésért és betörésért elítélték. 1952-ben találkozott az Iszlám Nemzete nevű szektával, majd fekete muzulmánok prédikátoraként a „fehérek gonoszsága” ellen prédikálva buzdította bosszúra híveit, miközben az erőszak és a feketék szeparációja ellen emelte fel szavát. 1963-ban felfüggesztették tagságát az Iszlám Nemzetében, miután összeütközésbe került a szekta vezetőjével, Elijah Muhammaddal. Ekkor elutazott Mekkába, ahol rájött, hogy az ortodox muzulmánok faji egyenlőséget hirdetnek. Ezután szüntette be támadásait a fehérek ellen, és megalapította az Afro-amerikai Egységsszervezetet. Az 1960-as években ő volt a legismertebb fekete bőrű muzulmán. Az alábbi beszédet az Afro-American Broadcasting Company közvetítette egy nappal azután, hogy Malcolm X házára a pálfordulása miatt feldühödött fekete muzulmánok bombát dobtak. Milyen hatása volt az Afrikáért folytatott harcnak az amerikai feketékre? – tette fel a kérdést. Egy héttel később, egy másik beszéde közben New Yorkban meggyilkolták (VAJDA 2007).*

Forrás: Miért érdekelné a feketéket Amerikában az afrikai helyzet, amikor három- vagy négyszáz éve nem jártak azon a kontinensen? Miért érdekelné ez minket? Milyen hatása van ennek az életünkre? Először is tudnotok kell, hogy Afrikát 1959-ig gyarmati hatalmak uralták. Az európai hatalmak teljes egészében irányításuk alatt tartották Afrikát, ezért nyugodtan festhettek negatív képet a kontinensről. Mindig is negatív képet festettek: vademberek a dzsungelben, kannibálok, semmi civilizáció.

Annyira negatív volt ez a kép, hogy ti és én utálni kezdtük Afrikát. Nem akartuk, hogy Afrikáról beszéljenek nekünk, azt pedig végképp nem, hogy afrikaiaknak hívjanak. Azzal, hogy utáltuk Afrikát és az afrikaiakat, magunkat utáltuk meg anélkül, hogy ezt észrevettük volna. Ha egy fa gyökerét utálod, akkor magát a fát is. Nem utálhatod a gyökereid anélkül, hogy ne utálnád magad. Nem utálhatod Afrikát anélkül, hogy magadat ne utálnád. Mutassatok nekem itt egy embert, akinek teljesen kimosták az agyát és negatív érzései vannak Afrikával szemben, mire én mutatok nektek egy embert, akinek negatív érzései vannak saját magával szemben. Nem lehetnek egyszerre magaddal szemben pozitív, Afrikával szemben viszont negatív érzéseid. Ez azt jelenti, hogy ha az Afrikával szembeni érzéseid pozitívak lesznek, akkor a magaddal szembeni érzéseid is pozitívak lesznek. Ezt a fehér ember is tudja. Ezért ügyesen megutáltatják velem és veletek afrikai identitásunkat, afrikai tulajdonságainkat.

Ti magatok is tudjátok, hogy olyan emberek vagyunk, akik utálták afrikai tulajdonságaikat. Utáltuk a fejünket, utáltuk az orrunk formáját, hosszú, kutyaszerű orrot akartunk, utáltuk a bőrünk színét, utáltuk Afrika ereinkben folyó véréét. És utáltuk magunkat. Bőrünk színe lett a láncunk: éreztük, hogy visszahúz minket. Úgy éreztük, bőrünk színének börtönében raboskodunk, ahonnét semerre nem tudunk mozdulni. Azt éreztük, hogy ezek a megszorítások kizárólag a bőrünk színe miatt nem engednek mozdulni minket, és ez azt a pszichológiai reakciót váltotta ki belőlünk, hogy úgy éreztük: fekete bőrünk, fekete vonásaink és fekete vérünk börtönében vergődünk, hogy ezek fognak vissza minket, és emiatt automatikusan meg is utáltuk ezeket. Azok pedig minket.

Alacsonyabb rendűnek éreztük magunkat, elégtelennek, elesettnek. És amikor az alacsonyabbrendűség, elégtelenség és elesettség érzésének áldozatai lettünk, hát valaki máshoz fordultunk, hogy mutasson nekünk utat. Nem bízunk egy másik feketében, hogy ő mutassa az utat, nem bízunk a feketékben. Akkor még nem. Akkor még nem gondoltuk, hogy egy fekete mást is tud csinálni, mint fújni a kürtjét. Tudjátok, mindenféle dallamot játszott, amitől jókedvetek lett. De komolyra fordítva a szót, ha az ételünkről, a ruhánkról, a fedelünkről és az oktatásunkról volt szó, a fehér emberhez fordultunk. Soha nem fordult meg a fejünkben, hogy ezeket a dolgokat mi magunk teremtsük meg, soha nem fordult meg a fejünkben, hogy magunkért tegyünk valamit. Mert elesettnek éreztük ma-

gunkat. A saját magunkkal szemben érzett utálat miatt éreztük elesettnek magunkat. A saját magunkkal szembeni utálatból pedig az Afrika és az afrikai dolgok iránti utálat fakadt.

A fekete muzulmánok mozgalma azért nőtt, mert Afrikára helyezte a hangsúlyt. Ez volt a fekete muzulmánok mozgalma növekedésének titka. Afrikai vér, afrikai eredet, afrikai kultúra, afrikai kötődések. Meg fogtok lepődni: felfedeztük, hogy ennek az országnak a feketéi a tudatalattijukban sokkal inkább afrikaiak, mint amerikaiak. A fekete ember azt hiszi, hogy [ő] sokkal inkább amerikai, mint afrikai, mert a fehér ember minden nap folyamatosan mossa az agyát. Azt mondja neki: „Amerikai vagy, amerikai vagy.” Hogy gondolhatjátok, hogy amerikaiak vagytok, amikor itt soha nem bántak veletek amerikaiaként? Soha, soha nem bántak veletek amerikaiaként. Tíz ember ül egy asztal körül, és esznek. Erre jövök én, és leülök melléjük. Ott ülnek és esznek. Előttem is van tányér, de semmi nincs rajta. Ha mindannyian az asztal mellett ülünk, akkor mindannyian eszünk is? Én csak akkor, ha megengedik. Csak azért, mert olyanok mellett ülök, akik esznek, én még nem fogok enni – ezt kell megértenetek ebben az országban.

Csak azért, mert ebben az országban éltek, még nem vagytok amerikaiak. Nem, nektek tovább kell mennetek, hogy amerikaiak lehessetek. Élveznetek kell az amerikaiság gyümölcseit. De ti nem élveztetek. Csak a töviseket. Csak a szúrós gallyakat. Úgy ám. Sokkal keményebben harcoltatok a fehér embernél ezekért a gyümölcsökért, de sokkal kevésbé élvezhettétek. Amikor a fehér ember egyenruhát húzott rátok, és elküldött titeket külföldre, akkor keményebben harcoltatok nála. Igen, ismerlek benneteket: amikor értük kell harcolni, akkor tudtok harcolni...

Fivéreim és nővéreim, hadd mondjam el nektek, hogy az időmet az utcán töltöm az emberek, mindenféle emberek között, és meghallgatom őket. Elégedetlenek, kiábrándultak, elégük van, és lassan eljutnak a frusztráltságnak arra a pontjára, amikor ez jut eszükbe: „Mit veszíthetek?” Amikor elértek erre a pontra, akkor olyan emberek lesztek, akik robbanásveszélyes légkört képesek létrehozni.

A Newsweek e heti számában olvastam egy közvélemény-kutatást, amely azt állítja, hogy a négerék elégedettek. Tudjátok, a Newsweek egy komoly, sikeres magazin, amely a legjobb közvélemény-kutatókat alkalmazza, és arról beszél, hogy a négerék milyen elégedettek. Talán nem

találkoztam azokkal a négerekkel, akikkel ők. Mert azt tudom, hogy ők nem találkoztak azokkal a négerekkel, akikkel én. Ez nagyon veszélyes. A fehér ember így okozza magának a legnagyobb bajokat. Statisztikákat talál ki, hogy kialakítson egy képet, és azt hiszi, ez a kép megfelel a valóságnak. Tudjátok, miért mondják mindig azt, hogy a négerek lusták? Mert azt akarják, hogy a négerek lusták legyenek. Mindig azt mondják, hogy a négerek nem képesek összefogni, mert nem akarják, hogy a négerek összefogjanak. És amikor ezt belerakják a négerek fejébe, akkor azt hiszik, hogy a négerek majd megpróbálnak megfelelni ennek a képnek. Ha azt mondják, hogy a négereket nem lehet egyesíteni, akkor majd ők mennek oda, hogy egyesítsék őket, különben nem menne, mert azt mondták, hogy nem tudnak egyesülni. A pszichére hatnak és a statisztikákat manipulálják. Amikor azt hiszik, hogy egy robbantásokkal teli kor jön, akkor megint fogják az újságjaikat, és teletömik a négerek fejét, hogy úgy nézzen ki: minden néger elégedett. Mert ha tudod, hogy te elégedetlen vagy, de tíz másik ember nem, akkor nyugodtan viselkedsz. De ha tudod, hogy a többi tíz ember sem elégedett, akkor cselekszel. A fehér ember ezt tudja. A fehér ember tudja, hogy ha a négerek tudomást szereznek arról, hogy mennyire elégedetlenek – még Tamás bátya is, de ő egyelőre játssza tovább a szerepét –, akkor a fehér ember megrémül. Megrémülnek ettől Franciaországban, megrémülnek ettől Angliában, és megrémülnek ettől az Egyesült Államokban.

Ezért olyan fontos nektek és nekem, hogy saját magunk derítsük ki intelligensen: „Mit teszünk, ha ez történik, ha az történik, vagy a következő dolog történik?” Nehogy azt higgyétek, hogy majd odarohanhattok a fehér emberhez és azt mondhatjátok: „Nézze, főnök, én vagyok az.” Ha arra kerül a sor, akkor olyanok lesztek a szemében, mint én. Nem könnyíttem meg a dolgotokat. Igen, ha arra kerül a sor, pontosan ugyanúgy fog rátok nézni, mint rám...

Ismét elmondom, hogy nem vagyok rasszista. Nem hiszek a szegregáció semmilyen formájában. Én az emberek testvérisége mellett állok, de nem hiszem, hogy a testvériséget rá lehet erőltetni azokra, akik ezt nem akarják. Gyakoroljuk ezt a testvériséget egymás között, és ha mások csatlakozni akarnak hozzánk, akkor majd gyakoroljuk ezt a testvériséget velük is. De nem hiszem, hogy futnunk kéne azok után a szeretetünkkel, akik nem szeretnek minket.

8. Mit jelent a hidegháború dinamikája?

8.36_forrás: A hidegháború dinamikája

Miért fontos? *A hidegháború értelmezésekor megfogalmazható az a jelenség, amelyet összefoglalóan a hidegháború dinamikájának nevezhetünk. A hidegháború kapcsán azért érdemes figyelmet szentelni neki, mivel a korszak felületes (egyfelől a részleteket, másfelől az átfogó, nagy folyamatokat figyelmen kívül hagyó) megközelítései azt sugallhatják, hogy az egész korszak egy állandó vagy alig változó időszak volt. A hidegháború dinamikájának tematizálásával azt hangsúlyozzuk, hogy a korszakon belül statikus (változatlan) és dinamikus (változó) jelenségeket egyaránt tapasztalunk: számos dolog az állandóság, míg számos jelenség a relatíve gyors változás jegyeit mutatja. Ezáltal végső soron a hidegháború fogalmát igyekszünk finomítani és történelmileg hitelesebbé tenni.*

A hidegháború dinamikájának válogatott fogalmai közé tartoznak:

- bipoláris világ mint „szovjet–amerikai kondomínium” (WESTAD 2018: 476)
- áttételes háború (ang. proxy war, szlov. zástupná vojna)
- békés egymás mellett élés elve (koegzisztencia)
- nagyhatalom: superhatalom, globális nagyhatalom, regionális nagyhatalom
- reálpolitika
- soft power
- stabilitás
- status quo
- tömb, tömbösödés, blokkosodás
- tömbön belüli konfliktusok

8.37_forrás: Churchill vasfüggöny-beszéde

Dátum: Fulton, Missouri, USA, 1946.03.05.

Műfaj: nyilvános politikai beszéd

Forrás: (<https://www.youtube.com/watch?v=DZBqqzxXQg4>)

Miért fontos? *Winston Churchill elvesztette az 1945-ös általános választásokat és ellenzékbe vonult. 1946-ban a John Finley Alapítvány meghívására a Missouri államban lévő Fulton Westminster College-ban tartott egy*

előadást. Mivel Harry Truman elnök Missouriból származott, ezért ők ketten az elnök különvonatával, együtt utaztak Fultonba. Churchill a Westminster College-ban mondta el legfontosabb és legnagyobb hatású háború utáni beszédét, amelyben alapvetően az Egyesült Nemzetek békefenntartó erői, valamint az Egyesült Államok és Nagy-Britannia közti „különleges kapcsolat” mellett érvelt. A beszéd legemlékezetesebb eleme a „vasfüggöny” leírása volt, amiről azt mondta, hogy az Európát kettészelve ereszkedett le. A vasfüggöny kifejezés érdekessége, hogy a beszéd elhangzásának idején, 1946-ban olyan fizikai határ, mint amelyet Churchill írt le, még nem létezett, a Nyugat- és Kelet-Európa közti államhatárokon csak évekkel később húzták fel a szögesdrót kerítésüket. További érdekesség, hogy a Churchill beszédét felkonferáló Truman mind Churchillt, mind Sztálint „nagy férfiaknak és nagy vezetőknek” nevezte.

Forrás: A szövetséges erők győzelmének fényét egy árnyék borítja be. Senki nem tudja, a Szovjetunióknak és nemzetközi kommunista szervezeteinek mik a rövid távú tervei és mik a határai kiterjedt propagandatörekvéseiknek. Őszintén tisztelem és csodálom a bátor orosz népet és háborús harcostársamat, Sztálin marsallt. Angliában – és kétségkívül itt is – mély együttérzés és jó szándék övezi az oroszokat, és arra törekszünk, hogy a számos ellentét és visszautasítás dacára hosszan tartó baráti kapcsolatot építhessünk velük. Megértjük azt az orosz igényt, mely szerint nyugati határait biztonságban akarja tudni azzal, hogy meg akarja akadályozni a német agresszió bármiféle lehetőségét. Üdvözljük Oroszországot az őt megérdemlő helyen a világ vezető hatalmai között. Üdvözljük zászlóit a tengereken. És mindenen felett üdvözljük az állandó, rendszeres és folyamatosan bővülő kapcsolatokat az orosz nép és a mi népeink között az Atlanti-óceán mindkét partján. Mindazonáltal kötelességem – mivel biztos vagyok benne, hogy azt várják tőlem, a tényeket úgy tárjam önök elé, ahogy én látom őket – néhány tényre felhívnom a figyelmüket Európa jelenlegi helyzetévek kapcsolatban.

Szcczencintől a Balti-tengerig, Trieszttől az Adriai-tengerig vasfüggöny ereszkedett a kontinensre. E vonal mögött fekszenek Közép- és Kelet-Európa ősi államainak fővárosai. Varsó, Berlin, Prága, Bécs, Budapest, Belgrád, Bukarest és Szófia – ezek a városok és lakosaik egy olyan területen fekszenek, amelyet orosz szférának kell hívnom. E városok ilyen vagy olyan formában nemcsak szovjet befolyás alatt állnak, hanem né-

mely esetben egyre jobban Moszkva irányítja őket. Athén az egyetlen – Görögország a maga halhatatlan dicsőségével –, amely angol, amerikai és francia megfigyelők jelenlétében megtartott szabad választásokon dönthet a jövőjéről. Az oroszok dominálta lengyel kormányt arra buzdították, hogy hatalmas és elhibázott támadást intézzon Németország ellen, amelynek következményeként drámai és soha nem hallott módon németek millióit utasították ki [*Lengyelországból*]. A kommunista pártok, amelyek jelentéktelen szerveződések voltak Európa keleti államaiban, most – aránytalanul kevés tagjuk ellenére – mind hatalmi pozícióba kerültek, és mindenhol totalitáriánus ellenőrzést akarnak bevezetni. Szinte mindenhol rendőrkormányok vezetik az országokat, és Csehszlovákia kivételével sehol nem lehet igazi demokráciáról beszélni.

Törökország és Perzsia (Irán) mélysegesen aggódnak a moszkvai kormány követelése és nyomásgyakorlása miatt. Az oroszok éppen most tesznek kísérletet arra Berlinben, hogy egy kvázi kommunista pártot hozzanak létre a megszállt Németország fennhatóságuk alá tartozó zónájában azzal, hogy a különböző a baloldali német csoportok vezetőit jutalmazza magas pozíciókkal. Tavaly júniusban a harcok végeztével az amerikai és brit csapatok egy korábbi megállapodásnak megfelelően visszavonultak nyugat felé – néhány ponton akár százötven mérföld mélységben a közel négyszáz mérföldes frontvonalon – azért, hogy orosz szövetségeseink meghódíthassák ezt a hatalmas területet, amelyet a nyugati demokráciák már előzőleg elfoglaltak.

Ha most a szovjet kormány több, egymástól független akció keretén belül megkísérel egy kommunistabarát Németországot létrehozni az ideiglenesen fennhatósága alá tartozó területeken, akkor ez komoly problémákat fog okozni a brit és az amerikai zónában, és megadja a legyőzött Németországnak azt a lehetőséget, hogy árverésre bocsássa saját magát, ahol a szovjetek és a nyugati demokráciák licitálhatnak érte. Akármilyen következetést is vonunk le ezekből a tényekből – mert tényekről beszélünk –, ez nem az a felszabadított Európa, amelyért harcoltunk. De még csak nem is olyan Európa, amely magában foglalja egy állandó béke alkotóelemeit.

A világ biztonsága most egy új európai egységet kíván, olyat, amelyből egy nemzet sem szorulhat ki véglegesen. A világháborúkat, amelyeknek tanúi és részesei voltunk, mindig a nagy európai nemzetek vitái robban-

tották ki. Életünkben eddig már kétszer láthattuk, amint az Egyesült Államokat – akarata, tradíciói és számos észérv ellenére – ellenállhatatlan erők húzták bele ezekbe a háborúkba, hogy a jó ügy győzelmét biztosítsa, ám mindezt csak borzalmas mézárulás és pusztítás után került sor. Az Egyesült Államoknak kétszer kellett fiatal emberek millióit az óceán másik partjára küldenie, hogy megtalálja a háborút, de a háború most már akármelyik nemzetet megtalálhatja, bárhol is helyezkedik el alkonyat és pirkadat között. Természetesen tudatos és pontos célokat magunk előtt tartva kell dolgoznunk egy békés Európáért, az Egyesült Nemzetek keretein belül és alapító okiratának szellemében. Úgy hiszem, ez megfelelő alapot biztosíthat egy mindennél fontosabb irányvonalhoz.

8.38_forrás: Roy Jenkins a bevándorlásról és a faji integrációról

Dátum: 1966.05.23.

Műfaj: nyilvános politikai beszéd

Miért fontos? *Roy Jenkins (1920–2003) brit munkáspárti belügyminiszter volt, később pedig pénzügyminiszter. Korán kialakult benne a meggyőződés, hogy a faji kapcsolatok ügyében békülékenyebb hangot kell megütni. A faji integráció az 1960-as években a brit politikai élet egyik legvitatottabb kérdése volt (VAJDA 2007).*

Forrás: Az integráció többféleképpen értelmezhető fogalom. Számomra nem veszteséget jelent, amelyet a bevándorlóknak el kell szenvedniük saját nemzeti jellegzetességeik és kultúrájuk terén. Nem hiszem, hogy szükségünk lenne ebben az országban egy „olvasztótégelyre”, mely mindenkit ugyanolyan öntőformába préselne, és a másodpéldányokból egész sorozatot hozna létre egy olyan sztereotip mintára, amelyet valamelyikünk szerencsétlen víziói alkottak meg az angol polgárról. Elég szörnyű volna, ha ilyesmi történe azzal a viszonylag csekély létszámú csoporttal, akik tiszta angolszász vérű embernek mondhatják magukat ebben az országban. Ha viszont a többiekkel – velünk – történe ilyesmi, a walesiekkel (mint jómagam), a skótokkal, az írekkel, a zsidókkal, a közép-európaiakkal és a legújabb áramlatokkal érkezett bevándorlókkal, valóságos nemzeti tragédia bontakozna ki. Elveszíténénk a bevándorlásból származó összes előnyt, amelyeket pedig – ahogy a következőkben ki is fejtem majd – nélkülözhetetlenek és hatalmasnak tartok.

Az integrációt – az asszimiláció ellaposító folyamata helyett – én úgy értelmezem, hogy egyenlő esélyt nyújt, fenntartja a kulturális sokszínűség lehetőségét és a kölcsönös tolerancia légkörét alakítja ki. Ez a cél. Talán ma még nem értük el, hogy ez maradéktalanul megvalósuljon, de ez más közösségekben sem ment zökkenőmentesen, akár a múltra, akár a jelenre gondolunk. Ha feltett szándékunk megőrizni a civilizált életforma és társadalmi összetartás révén szerzett világhírünket, még közelebb kell jutnunk ehhez az ideálhoz onnan, ahol most tartunk. Úgy tűnik, az ilyen lépéseket csak kormányzati intézkedésekkel lehet előmozdítani, és ez a belügyminisztérium feladata. Örülök ennek a felelősségnek. Már hagyománynak számít, hogy a mi felelőségünk a befogadás ellenőrzése – a múltban az idegeneké, újabban a nemzetközösség egyéb területeiről érkezőké. Kellemetlen, de szükséges kötelességnek tartom ezt. Ösztöneim teljességgel az országok közötti szabad költözködés korlátozása ellen szólnak, történjen akár munkalehetőség vagy tanulás kapcsán, akár kedvtelésből. De akármilyen izléstelen, attól még kötelesség marad.

Ahogy ez már csaknem mindenki által ismert tény, a jelenlegi körülmények között a mi feladatunkhoz tartozik a bevándorlók számának korlátozása. Ezt a számot a befogadó ország gazdasági és társadalmi kapacitásával kell összevetnünk. Meggyőződésem, hogy a társadalmi faktor jelenleg erőteljesebben korlátozó tényező, mint a gazdasági. Természetesen eltérő vélemények léteznek a befogadói kapacitásról, ám a kormányt terheli a felelőség, hogy ne engedje egekbe szökni ezt a számot, mert esetleg egy széles körű ellenállás alakulhat ki a hatékony bevándorlási intézkedésekkel szemben. Ugyanakkor túl alacsonyra sem helyezhetjük a mércét, mert a szétszakítottság keserű érzését ébresztené a bevándorlók közösségében. Mindez véleményem szerint nemcsak a mennyiségi döntésektől függ, hanem attól is, miként léptetjük életbe ezeket a döntéseket. Szilárdan eltökéltem, hogy az intézkedéseket a lehető legempatikusabb módon hajtjuk végre, különösen, ha problematikus határvonalakba ütközünk.

Sok ember úgy gondolja, és akad közöttük liberális felfogású is, hogy ha mindenki otthon maradna a saját országában, a világ sokkal élhetőbb és jobb hely lenne. Én egészen más véleményen vagyok. Talán valóban könnyebb lenne élni, de semmiképp sem lenne jobb a helyzet, és elmaradnának a civilizáltság és az újítás irányába tett lépések. Már évszáza-

dokkal ezelőtt megfigyelhető volt a jelenség, hogy minden országnak, amely a világ eseményeinek főáramába tartozott, nagy előnye származott a bevándorlók befogadásából. Egyes bevándorlók sokkal agresszívabb formában jelentek meg, mint azok, akiről ma szó van, de megegyezhettünk abban, hogy a normann hódítástól kezdve a német, osztrák és cseh-szlovák menekültek érkezéséig a harmincas években a bevándorlások sorozata folyamatosan arra ösztökélt minket, hogy kikerüljünk természetes szigetországi letargiánkból. Egyes emberek mindig ellenségesen fogadták a jövevényeket, de a befogadott közösségek legtöbbször lélekszámukhoz mérve meglepően nagy arányban vállalnak szerepet társadalmunk életében. Ha bárki kétségbe vonná szavaimat, vessen egy pillantást a mai brit üzleti életre. Nézzék csak meg, milyen bámulatos mértékben megugrott a sikeres társaságok alapítása vagy megfiatalítása, olyan embereknek köszönhetően, akik a [*brit*] szigeten kívülről származtak. De nemcsak az üzletről van szó. Találunk-e a világban példát arra, hogy egy egyetem meg tudja őrizni hírnevét, egy kulturális központ meg tudja őrizni kiválóságát, vagy egy metropolisz meg tudja tartani húzóerejét annak ellenére, hogy befelé fordul és kizárólag a saját hátszországát, a saját etnikai csoportját szolgálja ki? A távolságtartás akár személyek, akár városok vagy országok esetében egyet jelent az intellektuálisan egyre kevésbé ösztönző életformával.

Nem szabad alábecsülnünk a legújabb hullámban érkezett, a nyugat-indiai szigetvilágból [*ti. a Karib-tengeri szigetvilágból: az Antillákról, Bahamákról, Bermudáról stb.*], Indiából, Pakisztánból vagy más nemzetközi közösségi területekről származó bevándorlók hozzájárulását társadalmunk fejlődéséhez. Nem kevés kiemelkedően tehetséges ember akad közöttük a legkülönbözőbb munkaterületeken. Ők és még sok más, messziről jött ember elengedhetetlenül fontos feladatot lát el jólétünk és gazdaságunk virágzása érdekében. Orvosként és nővérként dolgoznak kórházainkban, házakat építenek, a városi tömegközlekedési eszközöket vezetik. Számos helyen kitöltik az űrt, ahol hiány van munkaerőben, kiváltképp a városi övezetekben és az olyan létfontosságú, de népszerűtlen közszolgáltatások területén, melyek egy munkanélküliséget nem ismerő társadalom mostohagyermekai. Ne engedjük tehát meggyőzni magunkat arról, hogy az elfogadható mértékű bevándorlás súlyos kereszt a vállunkon. Ne hitegessük magunkat, hogy a jövevények otthon is találhatnának munkát, s

így minden probléma el lenne rendezve. Ha valóban ez lenne a helyzet, az orvoshiány krónikussá válna országunkban, temérdek kórháznak és egyéb intézménynek be kellene zárnia, különösen olyanoknak, amelyek orvosi szempontból nem látványos, de társadalmilag alapvető fontosságú feladatokat látnak el, mint az idős emberek ápolása. Városi tömegközlekedésünk csontvázrendszerre csupaszodna és kényelmetlenné válna, az autók torlódása pedig alighanem katasztrófával fenyegetne.

Mint ebből is látszik, nem találhatunk észszerű érvet a színes bőrű bevándorló közösségek befogadása ellen. A legkevésbé sem hátráltatják sikeres nemzeti fejlődésünket – épp ellenkezőleg. Csakhogy az ellenérvés nem mindig észszerű megfontolásokból ered, főleg amikor bőrük színe és kulturális különbözőségük természetes célponttá teszi őket azoknak a szemében, akik bűnbakokat keresnek. Néhány ember, talán politikai megalkuvásból vagy személyes gyengeségből, szándékosan szítja az előítéleteket. Igyekeznek félelmet és közönyt ébreszteni a lakosságban, és a bevándorlókat okolják olyan problémák miatt, melyek nélkülük is jelen lennének. Ezek a problémák a korábbi lakásépítési, oktatási és jóléti intézkedések takarékosága miatt jelentkeztek. Nem kétlem, hogy akad olyan ember is, aki személyes sérelmeket táplál egy-egy bevándorlóval szemben, ahogy a fehér embernek is lehet konfliktusa fehér emberrel, a feketének pedig feketével. Csakhogy nem ez a probléma gyökere. A valódi ok a közösségek előítéleteiben rejlik, és nekünk ezzel kell foglalkoznunk, akár félelemből, gyengeségből vagy még szegyénteljesebb motivációkból ered. Szándékosan fogalmaztam úgy, hogy foglalkoznunk kell vele, mert egyrészt tökéletesen biztos vagyok benne, hogy az amerikai példa – legyen olykor akármennyire félrevezető is – megtanított minket rá, hogy az ilyen problémák nem oldódnak meg maguktól. Másrészt ha nem oldjuk meg, a szegényfolt az egész hátralévő évszázadban elcsúfítja a bizonyítványunkat. Meggyengít minket a többi országgal szemben és hátráltatja gazdasági fejlődésünket...

Az előttünk tornyosuló feladat létfontosságú tehát, de nem kell csüggednünk. Népeségünknek csupán két százalékát teszik ki a színes bőrű bevándorlók, habár arányuk egyes helyeken nyilván magasabb. Még ennél is fontosabb tény, hogy a bőrszíneket elválasztó határ egyik oldalán sincs hagyománya az ellenségeskedésnek és elkeseredettségnek. Az ilyen hagyomány hamar kialakulhat és elharapózhat, de még nem tapasztaljuk

a jelét. A probléma túl friss ehhez. Nem indulunk ugyan tökéletesen tiszta lappal, hiszen akad egy-két folt rajta, de még viszonylag kevés. Ezzel szemben országunkban nagy hagyománya van a befogadó és alkalmazkodó életformának. Három évszázada elsimítjuk a polgári konfliktusokat, a folyamatosan változó gazdasági követelményekhez és osztályszerkezet-höz igazítjuk a politikai rendszerünket. A probléma, amelyről ma tárgyalunk, jóval kevesebb kihívást tartogat toleranciánk és rugalmasságunk számára, mint egyes múltbeli konfliktusok, melyeket sikeresen megoldottunk. Alapvető jelentőségű azonban, hogy milyen módon nézünk szembe a problémával, főleg az elkövetkezendő egy-két évben, mert ez nagyban meghatározza jövőnket. Ha győztesen kerülünk ki a helyzetből, lesz egy új üzenetünk a világ számára. Ha elbukunk, határokon belül és kívül is rendkívüli akadályokat gördítünk az angol emberek jövő generációinak útjába.

8.39_forrás: Szolzszenyicin a Nyugat dekadenciájáról

Dátum: Cambridge, Massachusetts, USA, 1978.06.08.

Műfaj: nyilvános beszéd

Miért fontos? *Alekszandr Szolzszenyicint a második világháborúban kitüntették a Vörös Hadseregben tanúsított hősiességéért, majd 1945-től 1953-ig munkatáborba küldték, mert egy barátjának írt levelében kritikus megjegyzéseket tett Sztálinra. Később száműzték, és 1953-ig Szibériában élt. Iván Gyenyiszovics egy napja című regényét, amely a sztálini munkatáborok, a gulagok nyomorúságos életét idézte fel, 1962-ben Hruscsov engedélyével kiadták. A Gulág-szigetcsoport című emlékiratát azonban a Szovjetunióban betiltották. Amikor 1970-ben irodalmi Nobel-díjat kapott, a szovjet sajtó megtámadta, majd hazaárulással vádolták, és 1974-ben, miután Nyugaton kiadták a Gulág-szigetcsoportot, Szolzszenyicint száműzték a hazájából. Az alábbi beszédben, amelyet a Harvard Egyetem évzáró ünnepségén mondott el, Szolzszenyicin nem hálálkodott a Nyugatnak. Ellenkezőleg, kárhóztatta a nyugati életforma elkényeztetett ostobaságát és szellemi ürességét (VAJDA 2007).*

Forrás: Az első dolog, amit a külső szemlélő ma észrevesz a nyugaton, a bátorság megfogyatkozása. A nyugati világ elvesztette polgári bátorságát, egészében és részeiben is. Elgyávultak a népek és a kormányok egyaránt, a politikai pártok, és persze az ENSZ is. A kurázsi apálya különösen

szembeötlő az uralkodó osztály és az értelmiség soraiban, s ettől úgy tesz, mintha az egész társadalom elveszítette volna a bátorságát. Van sok bátor ember, de ezeknek nincs befolyásuk a közéletre. A politikusok és az értelmiségiek viszont csak közönyről, csüggedtségről és tanácstalanságról tesznek tanúságot tettekben és szóban, de leginkább öngazoló okoskodással, mellyel intellektuálisan, sőt erkölcsileg is igazolni próbálják, hogy helyénvaló az állami politikát gyengeségre és gyávaságra építeni. Kell-e hangsúlyoznom, hogy a bátorság kihalását ősidők óta a vég kezdetének tartják?

Amikor a modern nyugati államok létrejöttek, azt tűzték ki célul, hogy az állampolgárt szolgálják, aki azért él, hogy szabad lehessen és megtalálja a boldogságát. (Lásd az amerikai Függetlenségi Nyilatkozatot.) Az elmúlt évtizedek technikai és társadalmi fejlődése végre lehetővé teszi e törekvések megvalósítását: a jóléti államot. Minden állampolgár megkapta a kívánt szabadságot, és kapott anyagi javakat is olyan bőségben és olyan minőségben, ami elvben szavatolja a boldogságot, persze csak a szó alantas értelmében, ahogy a boldogságot ezekben az évtizedekben értelmezni kezdték. (Miközben egy pszichológiai részlet mindenki figyelmét elkerülte: az állandó vágy a még több tulajdon és a még jobb élet után, és az ezek utáni törekvés sok nyugati arcára a gond és a szorongás ráncait vési, jóllehet az efféle érzelmeket leplezni illik. A szüntelen öldöklő verseny átítat minden gondolatot, és útját állja a szabad szellemi fejlődésnek.) Az egyén függetlenségét nem fenyegetik az állami elnyomás különféle válfajai, az emberek többsége olyan jólétet kapott, amilyenről apái és nagyapái nem is álmodhattak. Lehetségessé vált egy ideál szellemében felnevelni a fiatalokat, felkészíteni és segíteni őket a testi fejlődésben, a boldogság és az anyagi javak elérésében, pénzhez és szórakozáshoz juttatni őket, és majdnem korlátlan szabadságot adni nekik az élvezetek közti választásban. Ki utasítaná el mindezt? Miért és minek a kedvéért kockáztatná bárki is drága életét a közjó védelmében, kiváltképp olyan kétes esetekben, amikor a nemzet biztonságát távoli földeken kell védelmezni? A biológia is arra tanít, hogy az állandó jólét magas szintje nem előnyös az élő szervezetek számára. A mai nyugati világban már mutatkoznak a jólét árnyoldalai.

Ha megkérdéznének, követendő példának tartom-e hazám számára a nyugatot a jelen állapotában, nemmel kellene válaszolnom. Nem tartom

követendő példának a maguk társadalmát a mienk átalakítására. Mélységes szenvedései során az én népem olyan lelki nagyságra jutott, melynek szemszögéből a nyugati rendszer a mai formájában cseppet sem tűnik vonzónak. Az önök életének azon vonásai, melyeket az imént felsoroltam, az én számomra végtelenül elszomorítóak.

Vitathatatlan tény, hogy míg nyugaton a személyiség hanyatlik, keleten erősödik. Hat évtized a mi népünk és három [évtized] Kelet-Európa életében: ezalatt lelkileg úgy megedzöttünk, hogy ahhoz a nyugati tapasztalat nem is fogható. A mindennapi élet fortélyos és halálos szorítása erősebb, mélyebb és érdekesebb személyiségeket produkált, mint a szabványosított nyugati létforma. Ezért ha társadalmunk olyanná változna, mint az önöké, az bizonyos értelemben előrelépést jelentene ugyan, de más – sokkalta fontosabb – szempontból visszalépést. Természetesen egy társadalom nem élhet a törvénytelenységnek abban a szakadékában, melyben a mi országunk tengődik. De az is lealacsonyító volna számunkra, ha a képmutató törvénytisztelet lelketlen és pusztá fennsíkján tévelyegnénk, mint önök. Az elnyomó erőszak évtizedes szenvedései után az emberi lélek magasabb dolgokra vágyik, melegebb és tisztább dolgokra, mint amilyeneket a mai eltömegesedett élet kínálni tud, melynek szinte védjegye lett a visszataszítóan áradó reklám, a televízió dermesztő kábulata és az elviselhetetlen zene.

Sokan, bolygónk különböző kultúráinak képviselői már tisztán látják mindezt. A nyugati életformának így egyre kevesebb az esélye, hogy uralkodóvá váljék. Vannak beszédes jelek, amelyekkel a történelem figyelmeztet egy társadalom fenyegetettségére és közelgő bukására. Ilyen például a művészetek hanyatlása és a nagy államférfiak hiánya. Ezek a jelek gyakran egészen konkrétak és egyértelműek. Az önök demokráciájának és kultúrájának központja, ha csak néhány órára is villanyáram nélkül marad, egyszerre amerikaiak tömegei kezdenek őrjöngeni és fosztogatni. Nagyon vékony lehet tehát a felszínt borító máz, alatta pedig a társadalom bizonytalan és egészségtelen.

De a bolygóért folyó fizikai és szellemi küzdelem, ez a kozmikus birkózás nem a jövő zenéje, [hanem] már elkezdődött. A gonosz erők döntő támadásba lendültek, már érezni a nyomásukat – az önök képernyői és kiadványai mégis tele vannak receptre kapható mosolyokkal és koccintó poharakkal. Csak azt tudnám, minek örülnek!

8.40_forrás: Thatcher a Falkland-tényezőről

Dátum: Cheltenham, 1982.07.03.

Műfaj: nyilvános politikai beszéd

Miért fontos? *Amikor Margaret Thatcher úgy határozott, hogy 10 000 főből álló katonai különítményt küld az Argentína által megszállt Falkland-szigetek visszafoglalására, nagy kockázatot vállalt, de végül fényes győzelmet aratott. A britek sikerét legtöbbször Thatcher kötélidegeinek és eltökéltségének tulajdonították. A Vasladynek titulált Thatcherre valóban ráillett a jelző, a Falkland-háború egyik következményeként a keménység és a határozottság megtestesítője lett. A „Falkland-tényezőt” egy konzervatív nőgyűlésen mondta el, és a nacionalista beszéd nagyban hozzájárult, hogy 1983-ban másodszor is győzött a brit általános választásokon (VAJDA 2007).*

Forrás: Ma a falklandi csata után gyűltünk itt össze. Országunk nagyszerű győzelmet aratott, és jogosan vagyunk büszkék. Ez a nemzet elég eltökélt volt ahhoz, hogy megtegye, amiről tudta, hogy meg kell tennie, amiről tudta, hogy helyes. Azért harcoltunk, hogy megmutassuk, az agresszió nem kifizetődő, és nem engedhetjük, hogy a rabló meglépjen zsákmányával. Világszerte sokan támogattak minket a harcban: a Biztonsági Tanács, a Brit Nemzetközösség, az Európai Unió és az Egyesült Államok. Mégis egyedül harcoltunk, mert a saját népünkről és saját szuverén területünkről volt szó.

Most, hogy ennek vége, semmi nem lehet ugyanaz, mint régen, mert megtanultunk valamit magunkról. Egy leckét, amelyre mindennél jobban szükségünk volt. Amikor belevágtunk, sokan voltak az ingadozók és a gyávák: emberek, akik szerint Nagy-Britannia nem kezdeményezhet többé; emberek, akik szerint már nem vagyunk képesek olyan nagy tettekre, mint egykoron; és azok, akik szerint hanyatlásunk visszafordíthatatlan, akik szerint nem lehetünk azok, akik egykor voltunk. Voltak, akik nem ismerték be – talán itt is ülnek néhányan –, akik hevesen tagadták a feltetelezést, de akik – szívük legmélyén – titokban attól féltek, hogy mégis igaz: Nagy-Britannia már nem az a nemzet, amely egy birodalmat épített és a világ negyedét uralta.

Nos, ők tévedtek. A falklandi háború tanulsága az, hogy Nagy-Britannia nem változott, hogy ez a nemzet még mindig rendelkezik azokkal a kiváló tulajdonságokkal, amelyek beragyogták történelmét. Ez a nemze-

dék igenis felveszi a versenyt apáinkkal és nagyapáinkkal rátermettség, bátorság és határozottság tekintetében. Nem változtunk. Amikor a háború követelése és a népünket fenyegető veszély fegyverbe hív minket, mi, britek olyanok vagyunk, mint mindig: rátermettek, bátrak és határozottak.

Amikor fegyverbe hívnak – nos, ez itt a probléma. Az atlanti-óceáni csata kellett ahhoz, hogy a hajógyárak határidő előtt átalakítsák a hajókat, hogy kiképezzék a kereskedelmi hajók és óceánjárók tengerészeit, hogy helikopter-leszállókat építsenek és kórházhajókat hozzanak létre. Mindent olyan gyorsasággal, amit mindenki lehetetlennek tartott. A háború követelése kellett hozzá, hogy minden akadályt elmozdítsunk magunk elől, hogy a férfiak és a nők a tőlük telhető legtöbbet tegyék.

Amikor a briteket idegen nemzetek katonái fenyegették és területükre behatoltak, akkor – de miért akkor? – a válaszreakció hihetetlen volt. Miért kell háború ahhoz, hogy kihozza belőlünk legjobb tulajdonságainkat és helyreállítsa büszkeségünket? Miért kell területünkre idegen katonáknak bevonulniuk, hogy félredobjuk önző céljainkat és elkezdjünk közösen dolgozni úgy, ahogy csak mi tudunk, olyan célokat érve el, amilyenekre csak mi vagyunk képesek. Ez a valódi kihívás, amellyel ma nemzetként szembenézünk. Az a célunk, hogy az atlanti-óceáni csata szellemét – Nagy-Britannia igazi szellemét – ne csak egy háború ébressze fel, hanem a béke is képes legyen feltüzelni.

Az első feltétel megvan. Tudjuk, hogy képesek vagyunk megcsinálni, a képességünket nem veszítettük el. Ez a Falkland-tényező. Bebizonyítottuk magunknak, hogy kik vagyunk. És ezt a leckét nem feledhetjük. Ezt a leckét a békére is ugyanúgy kell tudnunk alkalmaznunk, mint a háborúra. A kételkedés és a tétovázás helyére a cselekvés és a büszkeség lépett. Bízunk önmagunkban, és ezt használnunk kell.

Tekintsenek a katonai különítmény tanulságaira. Minden embernek megvolt a maga feladata, amelyet kiválóan végrehajtott. Tisztek, tiszteltyettesek, újoncok, férfiak: mindenki tisztában volt azzal, hogy hozzájárulása elengedhetetlen a sikerhez. Mindenki egyformán értékes volt, és mindenkit másra képeztek ki. Közösen, együtt dolgozva képesek voltak túlszárnyalni magukat. Csapatként az átlagos szintet a legmagasabbra emelték, és azzal, hogy mindenki tudása legjavát adta, képesek voltak végrehajtani a lehetetlent. Nagy-Britannia a háborúban pontosan ilyen,

de békében még nem. A szellem azonban feléledt, a nemzet bebizonyított valamit. Most már semmi sem lesz olyan, mint régen.

8.41_forrás: Regionális finlandizáció

Dátum: 1989–1991

Forrás: „1989–1990-ben mind a Szovjetunió, mind a nyugati hatalmak (akik igyekeztek megőrizni az európai stabilitást Gorbacsov reformjai sikeréhez) a kelet-közép-európai államok regionális finlandizációjában voltak érdekeltek. Magyarország és a többi régióbeli állam ekkor már egy jelentősen kibővült, bár még mindig korlátozott nemzetközi térben működtek, miközben vissza akarták nyerni a teljes állami szuverenitásukat.” (BÉKÉS 2023: 8)

8.42_forrás: Szovjet–amerikai kondomínium

Miért fontos? *Az 1970-es évtized első felében, R. Nixon elnöksége és L. Brezsnyev első titkári időszaka alatt számos alkalommal felmerült „a szovjet–amerikai kondomínium” gondolata, lehetősége. A „kondomíniumot” a kortárs bennfentes politikusok és külső megfigyelők úgy értették, mint „a két nagyhatalom közös uralmát”. Bár ezt a megfogalmazást nyilvánosan mind az amerikai, mind a szovjet fél elutasította, a tényleges tettek szempontjából, és különösen szovjet részről, számos esemény értelmezhető úgy, hogy amögött „a szovjet–amerikai kondomínium” megteremtésnek a lehetősége vagy szándéka húzódott meg (DOBRYNIN 1995: 259, 276, 277, 285, 296, 305, 311, 332).*

A „szovjet–amerikai kondomínium” jelensége többféle változatban felmerült. Legáltalánosabb értelmezése az volt, hogy miután a hidegháború alatt a két nukleáris szuperhatalom kölcsönös viszonya egyúttal „a világbéke” legfontosabb állandó tényezője is volt, ezért „a két nagyhatalomnak a béke érdekében tett összehangolt cselekvése” elfogadhatónak tűnt.

Egy másik változatában „a szovjet–amerikai kondomínium” a két szuperhatalomnak azt a törekvését rejtette, hogy ők ketten, riválisok nélkül maradjanak a világ nukleáris nagyhatalmai. (H. Kissinger állítása szerint L. Brezsnyev konkrét ajánlatot tett a közös amerikai–szovjet nukleáris kondomínium megteremtésére.) Ebben a szűkebben értelmezett formában, mint „a két szuperhatalom világhegemóniája”, a szovjet–amerikai kondomínium lényegében azt jelentette volna, hogy a Szovjetunió és az

USA kapcsolata annyira jó és megértő egymás iránt, hogy közösen felosztanák a világot. Az elképzelés kritikusai Brezsnjev–Nixon-doktrínának is nevezték ezt az elképzelt helyzetet.

A „szovjet–amerikai kondomínium” gondolata összefüggött olyan távolabbi eseményekkel is, mint pl. Berlin válságai, konkrétan a nyugat-európai országoknak azzal a vágyával, hogy – a Berlin által folyamatosan generált nemzetközi feszültségek miatt – hadd legyen nekik is önálló nukleáris csapásmérő képességük. Ebben a tekintetben pl. az USA-nak és a Szovjetuniónak volt egy bizonyos közös érdeke, amennyiben „az USA éppúgy ellenezte a független nukleáris erőket Európában, akárcsak a Szovjetunió” (DOBRYNIN 1995: 67).

8.43. forrás: Az enyhülés értelmezései: Brezsnjev tulai beszéde (1977) Miért fontos? *A „szovjet–amerikai kondomínium” gondolata szervesen összefügg két további hidegháborús jelenséggel: (i) az enyhülés (fr. détente, or. razrjadka) (DOBRYNIN 1995: 338) két- vagy többféle értelmezésével, valamint (ii) a fegyveres (vagy stratégiai vagy nukleáris) paritással. A hidegháború bennfentesi számára már a saját korukban egyértelmű volt, hogy a détente-ot a két szuperhatalom más és más tartalommal értelmezi. (DOBRYNIN 1995: 322) E helyütt a problémának csak két vonatkozását érintjük: egyfelől az USA vezető szempontját e téren, másfelől a détente brezsnjevi értelmezését.*

Az Amerikai Egyesült Államok vezető és adminisztrációkon átívelő szempontja a détente kérdésében az volt, hogy az amerikai kormányzat számára fontosak voltak az amerikai–szovjet kapcsolatok, azonban ezeket a kétoldalú kapcsolatokat az USA oldalán mindvégig az USA átfogó geopolitikai törekvései *alárendelt részének* tekintették. Ez azt jelentette, hogy időről időre más ügyek fontosabbá váltak, mint a szovjetekkel való jó viszony. (Például Nixon elnök idejében a Kína felé való nyitás, vagy Carter elnök idejében a SALT-megállapodásnál is magasabb szintre emelt emberi jogok ügye.) A détente-ot az amerikai politikai ellenzék „a Moszkva iránti túlzó türelemnek” (ang. excessive tolerance toward Moscow) (DOBRYNIN 1995: 348) tartotta, és jellemző, hogy 1976 márciusában a választási kampány során Gerard Ford a détente kifejezést nyilvánosan „erőn alapuló béke” (ang. peace based on force) kifejezésre cserélte (DOBRYNIN 1995: 364).

Ezzel szemben a brezsnyevi Szovjetunió számára a détente főleg a béke megőrzését és a Szovjetunióknak a nemzetközi térben elérendő egyenrangúságát jelentette; ennek volt a konkrét formája a stratégia paritás elérése. Ez szovjet szempontból azt jelentette, hogy az USA (mint rivális szuperhatalom) nyilvánosan ismerje el a Szovjetunió nagyhatalmi státusát, elsősorban azon az alapon, hogy a szovjet nukleáris csapásmérő képesség (az 1970-es évekre) elérte az amerikaiakéval megközelítőleg azonos méretet és hatásfokot. A stratégia paritás tényét szovjet szempontból megfogalmazta az a szovjet–amerikai közös nyilatkozat, amelyet 1972. május 29-én írtak alá Moszkvában. A dokumentumra, amelynek a címe *A Szovjetunió és az USA közötti kapcsolatok alapelvei* volt (ang. *The basic principles of relations between the Soviet Union and the USA*), szovjet részről úgy fogták fel, hogy az „az USA és a Szovjetunió mint két nagyhatalom közötti paritás kölcsönös elismerése” (DOBRYNIN 1995: 242, 251, 252).

Az enyhülés szovjet lényegét L. Brezsnyev 1977. január 18-én egy Tulában elmondott beszédében fejtette ki. A szovjet főtitkár előbb óvatosan háttérbe tolt a katonai felsőbbrendűségre való törekvést, mondván, hogy a Szovjetunió épp azért nem tette hivatalos katonai doktrínájává a nukleáris felsőbbrendűség elvét, mert az ország megelégszik azzal a nukleáris szinttel, ami képes megakadályozni az ellene indított agressziót. Ugyanekkor Brezsnyev ekképp határozta meg a détente-t: „Mi a détente avagy a feszültség enyhülése? [a szöveget rögzítő CIA-ügynök e helyre kézzel beírta: razryadka napryazhennosti] A détente mindenek felett a hidegháború meghaladása, átmenet a normalitásba, az államok közti egyenrangú kapcsolat. A détente hajlandóság arra, hogy a különbségeket és a konfliktusokat ne erővel, ne fenyegetéssel és ne kardcsörtetéssel oldjuk meg, hanem békés eszközökkel a tárgyalóasztalnál. A détente egyfajta bizalmat jelent és azt, hogy figyelembe vesszük a másik érdekeit.” (DOBRYNIN 1995: 379–380)

9. Hogyan függött össze a németkérdés a hidegháborúval?

9.44_forrás: Zsebkalauz amerikai katonáknak

Dátum: 1944

Műfaj: katonai zsebkönyv

Forrás: (KOVÁCS – SZILÁRD 2004: 12)

Miért fontos? *Részlet az amerikai hadsereg 1944-ben kiadott Zsebkalauzából, amely elmagyarázta az amerikai katonáknak, hogyan viselkedjenek a megszállt Németországban:*

- Ne barátkozz az ellenséggel!
- Maradj hű azokhoz az amerikai katonákhoz, akik azért haltak meg, hogy ártalmatlanná tegyék azokat a németeket, akik a háború kitöréséért felelősek!
- Az egészségügyi körülmények Németországban a háború előtt jók voltak. A feltételek azonban megromlottak a háború alatt. A szappanhiány miatt alacsonyabb lett a higiéniai színvonal. A betegségek gyakoribbá váltak. Ezek között vannak a nemi betegségek is. Ha nemi fertőzés tüneteit észleled magadon, azonnal jelentkezz megelőző kezelésre!
- Most, hogy idegen földön vagy, tudnod kell, hogy a külföldi lánynyal kötendő házasság egy nagyon bonyolult procedúra. Mielőtt túl romantikussá válnál, emlékezz, hogy egy külföldi lány a házasság révén nem kap automatikusan amerikai állampolgárságot. Semmilyen esetben nem köthetsz házasságot a parancsnokod engedélye nélkül!

9.45_forrás: Potsdami jegyzőkönyv

Dátum: 1945

Műfaj: jegyzőkönyv

Forrás: *A potsdami értekezlet jegyzőkönyve az alábbiakat szögezte le a háború utáni Németország irányításának politikai alapelveiről:* „A németországi ellenőrzési rendszerről szóló egyezmény szerint Németországban a legfőbb hatalmat a kormányaik utasításai szerint a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, az Amerikai Egyesült Államok, az Egyesült Királyság

és a Francia Köztársaság haderőinek főparancsnokai gyakorolják, mindegyik a saját megszállási övezetében, vagy pedig mint az Ellenőrző Tanács tagjai együttesen is.” Ennek megfelelően a Németországot megszálló amerikai haderők főparancsnoka az alábbi utasítást kapta az amerikai vezérkari főnöktől: „Ezt az utasítást az Egyesült Államok németországi megszálló csapatainak vezérlő tábornokaként kapja. E minőségében az Egyesült Államokat képviselve az Ellenőrző Tanács tagjaként fog eljárni, ezenkívül felelős lesz a katonai vezetés ügyeinek kezeléséért azokon a területeken, amelyek megszállása és közigazgatása az Egyesült Államokra hárul (MEZEI 2001: 51, 76).

9.46_forrás: Morgenthau-terv

Dátum: 1945

Műfaj: könyvben közzétett gazdasági-politikai terv

Forrás: (<https://www.almendron.com/tribuna/wp-content/uploads/2015/04/henry-morgenthau-germany-is-our-problem-1945.pdf>)

Miért fontos? *A Morgenthau-terv, amely szerzőjéről, Henry Morgenthau-ról kapta a nevét, Franklin D. Roosevelttel amerikai elnök felkérésére készült 1944-ben annak érdekében, hogy útmutatást adjon az amerikai kormánynak, hogyan kezelje a legyőzött Németországot. A terv, amit Morgenthau készített és 1945-ben könyvben is kiadott, csak részben valósult meg, azonban azt jól mutatja, hogyan, milyen feltételek mellett szándékozott az USA beilleszteni a legyőzött Németországot a nyugati rendszerbe.*

Forrás: Ennek a könyvnek az az oka, hogy 1944 szeptemberében Franklin D. Roosevelt elnök felkért, hogy vázolják fel egy programot, hogyan kezelje az USA Németországot annak veresége után. [...]

Miután pénzügyminiszterként megismerhettem a problémát, elsősorban a háborús jóvátétel, a pénzrendszer és a pénzügyi ellenőrzés szempontjából, meggyőződésemmé vált, hogy ezeket nem lehet elválasztani a Németország-kérdés tágabb összefüggéseitől.

[...] Alig néhány héttel az elnök felkérése előtt Londonban jártam, és a lebombázott város látványa, benne a sok bátor emberrel, elmélyítette a [fenti] meggyőződésemet, ahogy azt hiszem, ez elmélyítette mindenkinek a meggyőződését, aki látta Londont a háború idején. Ebből indult ki egy adás témája, amelyet elutazásom előestéjén készítettem, és amelyben

ezt mondtam: Nem lehet béke a földön – nincs biztonságban egyetlen férfi, nő vagy gyermek sem –, ha az olyan agresszor nemzetek, mint Németország és Japán, megtartják abbéli hatalmukat, hogy csapást mérjenek szomszédaira. Nem elég, ha azt mondjuk: „Lefegyverezzük Németországot és Japánt, és majd reméljük, hogy megtanulnak tisztességes emberként viselkedni.” A reménykedés nem elég. [...]

Ebben a szellemben készítettem el ezt a tervet, amelyet Mr. Roosevelt kért. [...] E könyv megírása során teljes mértékben az a meggyőződés motivált, hogy a Németországgal foglalkozó programunk célja a béke legyen. És ennek kell lennie az egyetlen célnak. A föld népeinek joguk van megkövetelni a béketeremtőktől, hogy a fiatalok újabb nemzedékének ne kelljen megnyomorodnia és meghalnia az emberi szabadság védelmében.

(Original English text: In September 1944 President Franklin D. Roosevelt asked me to outline for him a program for the treatment of Germany after her defeat. [...] Only a few weeks before the President made his request, I had been in London, and the sight of that bombed city with its courageous people had deepened my convictions, as I think it must have deepened the convictions of anyone who saw London in wartime. It prompted the theme of a broadcast I made on the eve of my departure and in which I said: »There can be no peace on earth—no security for any man, woman or child—if aggressor nations like Germany and Japan retain any power to strike at their neighbors. It is not enough for us to say, “We will disarm Germany and Japan and hope that they will learn to behave themselves as decent people.” Hoping is not enough.« That was the spirit in which I drew up the plan which Mr. Roosevelt had requested. [...] In writing this book, I have been motivated entirely by the conviction that the purpose of our program for dealing with Germany should be peace. And that should be its only purpose. The peoples of the earth have a right to demand of their peace-makers that another generation of youth shall not have to be maimed and die in the defense of human freedom.)

9.47_forrás: Szovjet jegyzék a nyugati hatalmakhoz

Dátum: 1948.07.14.

Műfaj: írott jegyzék

Miért fontos? *Németország megosztása ellentétben állt több korábbi megállapodással, amelyek azt írták elő, hogy Németországot és Berlint a győztesek együtt és mint egységes egészet fogják kezelni: „A német lakossággal szemben*

egész Németországban egységes bánásmódot kell alkalmazni [...] Németország a megszállás időszakában egységes gazdasági egésznek tekintendő.” (NÉ-METH 2004: 119–121) Németország és Berlin egymással összefüggő problémáját a Szovjetunió szempontjából jól kifejezi az a jegyzék, amelyet a szovjet kormány intézett a nyugati hatalmakhoz:

Forrás: 1948. július 14. A szovjet kormány úgy véli, a Berlinben kialakult helyzet annak a következménye, hogy az USA, Nagy-Britannia és Franciaország kormányai megsértették a négy hatalom Németország és Berlin ügyében *közösen* hozott döntéseit. A Berlinben, illetve egész Németországban kialakult helyzet egyenes következménye annak, hogy az USA, Nagy-Britannia és Franciaország kormányai módszeresen megsértik a potsdami értekezlet döntéseit. A Berlin négyhatalmi közigazgatásáról szóló megállapodás a Németország egészének négyhatalmi közigazgatásáról szóló megállapodás elválaszthatatlan összetevője. Amikor az USA, Nagy-Britannia és Franciaország a Németország nyugati zónáiban tett önálló lépéseikkel megsemmisítették Németország négyhatalmi közigazgatásának rendszerét, és hozzáfogtak, hogy egy nyugatnémet kormányt állítsanak fel Frankfurt am Mainban, azzal egyszersmind aláásták azt a jogi alapot, amely biztosította számukra a jogot, hogy részt vegyenek Berlin közigazgatásában (MEZEI 2001: 303–306).

9.48_forrás: Traute Grier az első berlini blokádról

Dátum: 1948–1949

Műfaj: írott visszaemlékezés

Forrás: (<http://www.stripes.com/news/berlin-airlift-helped-german-girl-survive-her-fractured-youth-1.80250>)

Miért fontos? *Traute Grier 16 éves lány volt, amikor a szovjetek 1948–1949-ben blokád alá vették Berlint. Az inséges időkét kiállt nyugat-berlini lakosság mellett a Szovjetunió lett a blokád nagy vesztese, főleg azért, hogy az esemény (amelynek során pár évvel a második világháború embertelenségei után a Szovjetunió éhezésre és fagyoskodásra kényszerített több mint kétmillió civilt) igen kedvezőtlen színben tüntette fel a „győzelmes szovjet hadsereget”. A blokád következtében és visszhangjaként a Szovjetunió egy fenyegető állammént kezdett megjelenni a nyugat-európai emberek tudatában.*

Forrás: 1945 májusában az oroszok, majd augusztusban a nyugati katonák vonultak be Berlinbe, és felosztották a várost. Mi, anyámmal Neuköllnben laktunk, az amerikai szektorban. Sztálin gonoszsága a szövetségesek ellen akkor érte el a csúcspontját, amikor 1948. június 25-től teljesen blokád alá vonta Berlint. Ekkor minden szárazföldi utat elzártak, és a brit, a francia és az amerikai szektorok összes utánpótlását elvágták. Sztálin rá akarta kényszeríteni a nyugatiakat, hogy vonuljanak ki Berlinből, és a város az ő igája alá kerüljön.

Mindössze 48 órával azután, hogy elvágtak minket a külvilágtól, a szövetségesek már indították is az első repülőgépeket Nyugat-Berlinbe, hogy a legszükségesebb dolgokkal ellássák a várost. A szovjetek fenyegetőzése ellenére az amerikaiak és a britek kitartottak. Három légi folyosón keresztül láttak el minket élelemmel és szénnel. Hárompercenként szálltak le a gépek a Tempelhofon. Ezek a pilóták értünk kockáztatták életüket, és ezt annak ellenére tették, hogy az ellenségük voltunk a háborúban és a németek rengeteg bajtársukat megölték.

Aztán jött 1948–49 hideg tele. Alig volt tüzelőnk, de ha volt, akkor is csak egy szobában tudtunk fűteni. Szvetterben meg sálban fekdünk le. Közben a szövetségesek és a németek között a kapcsolat egyre jobb lett, sőt valódi barátsággá változott. Kezdetben az amerikaiaknak tilos volt német lányokkal beszélgetniük. Emlékszem, az egyik iskolás barátnőmnek titkos amerikai barátja volt, akihez 1948 körül feleségül akart menni, de nem engedték meg neki. Nekem is lett egy nagyon illedelmes, jóképű és jószívű amerikai barátom. Beleszerettem a sötét, göndör hajába meg a gyönyörű szeméibe. De csak 1955-ben házasodtunk össze, amikor már leszerelt.

9.49_forrás: Grundgesetz: Preambulum

Dátum: 1949.05.23.

Műfaj: alkotmány

Forrás: (https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/)

Miért fontos? *A második világháború utáni demokratikus átalakítás fontos lépéseként 1949. május 23-án (a három megszálló nyugati hatalom rendelkezésével) hatályba lépett a nyugatnémet alkotmány, az ún. Alaptörvény (németül: Grundgesetz). (HALMOSY 1985: 181).*

Forrás: A Németországi Szövetségi Köztársaság Alaptörvénye. Preambulum: Isten és emberek előtti felelősségük tudatában, továbbá a világbéke előmozdításának szándékával mint egyenrangú partner az egyesült Európában, a német nép, alkotmányozó hatalma gyakorlása folytán, elfogadta ezt az Alaptörvényt. A németek Baden-Württemberg, Bajorország, Berlin, Brandenburg, Bréma, Hamburg, Hessen, Alsó-Szászország, Mecklenburg-Előpomeránia, Észak-Rajna-Vesztfália, Rajna-vidék-Pfalz, Saarland, Szászország, Szász-Anhalt, Schleswig-Holstein és Tübingia tartományok a szabad önrendelkezésben elérték Németország egységét és szabadságát. Ez az Alaptörvény tehát az egész német népre vonatkozik.

9.50_forrás: Kennedy: Ich bin ein Berliner

Dátum: Berlin, 1963. június 11.

Műfaj: nyilvános politikai beszéd

Forrás: (VAJDA 2007)

(https://www.youtube.com/watch?v=jz_ylcSf8cU)

(https://www.youtube.com/watch?v=qK1oI_IG77c)

Miért fontos? *John F. Kennedy amerikai elnök 1963-ban egy nyolcórás látogatásra érkezett Nyugat-Berlinbe. A Brandeburgi kapuhoz közeledve látta meg először a berlini falat, amely elválasztotta egymástól Nyugat- és Kelet-Berlint. A program szerint a német főváros legforgalmasabb útja, az Unter den Linden végén található kapun keresztül átnézett volna a fal másik oldalára, ám a kapu öt boltívet hatalmas vörös transzparenssek borították a túloldalról, így nem láthatta Kelet-Berlint.*

Forrás: Kétezer évvel ezelőtt az emberek azt mondták büszkén: „Civis Romanus sum” [*Római polgár vagyok*]. Ma, a szabadság világában pedig ezt mondják büszkén: „Ich bin ein Berliner” [*Berlini polgár vagyok*].

Sokan vannak ma a világon, akik nem értik – vagy azt mondják, hogy nem értik –, valójában mi a különbség a szabad világ és a kommunista világ között. Jöjjenek hát el Berlinbe. Vannak, akik azt mondják, a jövő a kommunizmusé. Jöjjenek hát el Berlinbe. És vannak, akik Európában és máshol azt mondják: „Együtt tudunk dolgozni a kommunistákkal”. Jöjjenek hát el Berlinbe. És olyanok is vannak, akik szerint a kommunizmus gonosz rendszer, de legalább a gazdasági fejlődésünket lehetővé teszi. Jöjjenek hát el Berlinbe.

A szabadság sok nehézséggel jár, a demokrácia pedig nem tökéletes. De nekünk soha nem kellett falat húznunk, hogy honfitársainkat bezárjuk, hogy megakadályozzuk őket abban, hogy szabadon távozhassanak. Több ezer mérföld távolságban, az Atlanti-óceán túlsó partján élő honfitársaim nevében is mondom: ők roppant büszkék arra, hogy ha távolról is, de megoszthatták veletek az elmúlt tizennyolc év történetét. Nem tudok olyan városról, amely tizennyolc év ostrom után is annyi vitalitással, erővel, reménnyel és eltökéltséggel élne, mint Nyugat-Berlin.

Noha a fal a legnyilvánvalóbb és szembeszökőbb bizonyítéka a kommunista rendszer bukásának, az egész világ láthatja, ez nem tölt el minket megelégedettséggel. Hiszen számotokra, ahogy azt polgármesteretek is mondta, ez a fal nemcsak történelem, hanem az emberiség ellen elkövetett bűn is, hiszen családokat, férjeket és feleségeket, fitestvéreket és hűgokat szakít szét, embereket, akik szeretnének együtt lenni.

Ami erre a városra igaz, igaz Németországra is. Addig nem lehet hosszantartó békét biztosítani Európában, amíg minden negyedik némettől megtagadják a szabad ember legalapvetőbb jogát: azt a jogot, hogy szabadon dönthessen. A béke és jóindulat tizennyolc éve alatt ez a német generáció megszerezte magának a jogot a szabadsághoz, amelybe beletartozik az is, hogy családjaikat és országaikat tartós békében és minden nép felé mutatott jóakarattal egyesítsék. A szabadság ostromlott szigetét véditek, de az életetek Németország életének része.

Végezetül hadd kérjem tőletek azt, emeljétek tekinteteket a ma veszélyeiről a holnap reményeire; Berlin városának és Németországotok szabadságáról a szabadság megteremtésére mindenhol a világon; a falról a béke és az igazság napjára; magatokról és rólunk az egész emberiségre.

A szabadság oszthatatlan, és ha egy ember rabszolga, akkor ki szabad? Ha mindenki szabad, akkor várakozva tekinthetünk azon nap felé, amikor ez a város ismét egy lesz, és ez az ország és az európai kontinens egy békés és reményteljes bolygón él. Amikor ez a nap eljön, mert el fog jönni, akkor a nyugat-berliniek csendes elégedettséggel mondhatják, közel két évtizedig a frontvonalban voltak.

A szabad emberek, éljenek bárhol, mind berlini polgárok. És ezért szabad emberként büszkén mondom e szavakat: „Ich bin ein Berliner”.

10. Milyen szerződések alakították Németország és az EK sorsát a hidegháború alatt?

10.51_forrás: Dunkerque-i szerződés

Dátum: Dunkerque, 1947.03.04.

Műfaj: kétoldalú nemzetközi szerződés

Forrás: (NÉMETH 2004: 35–36)

Miért fontos? *A Dunkerque-ben kötött szerződés, amely Franciaország és Nagy-Britannia között jött létre a német katonai agresszió kiújulásának lehetősége ellen. Azért fontos, mivel erre a németellenes dunkerque-i szerződésre kapcsolódott rá egy évvel később a NATO-t megalapozó brüsszeli szerződés.*

Forrás: A Francia Köztársaság elnöke és Őfelsége Nagy-Britannia, Észak-Írország és a tengerentúli területek király, India császára, szövetségi szerződésben óhajtva szentesíteni a két ország között fennálló szívélyes barátságot és érdekeik szoros összefonódását: [...] eltökélve, hogy kölcsönös segítséget nyújtanak egymásnak egy német agressziós politika bármilyen felújulásának megghiúsítására, másfelől pedig messzemenően kívánatosnak tartva, hogy a Németországgal szembeni műveletekért felelős összes hatalmak szerződést kössenek, amelynek célja annak megakadályozása, hogy Németország újra veszélyeztesse a békét [...] 2. Cikk. Abban az esetben, ha a magas szerződő felek egyike újra ellenségeskedésbe bonyolódna Németországgal [...], a másik fél azonnal támogatására siet és minden rendelkezésére álló eszközzel katonai és egyéb segítséget nyújt a részére. [...]

10.52_forrás: Brüsszeli szerződés

Dátum: Brüsszel, 1948.03.17.

Műfaj: többoldalú nemzetközi szerződés

Forrás: (NÉMETH 2004: 40–42)

Miért fontos? *A brüsszeli szerződés (paktum) Franciaország, Nagy-Britannia és a három Benelux állam között jött létre. A szerződés eredményként alakult meg a Brussel Treaty Organization (ang. BTO). A brüsszeli szerződés a résztvevők „gazdasági, szociális és kulturális együttműködését és együttes védelmét” irányozta elő, vagyis a civil együttműködés mellett katonai segít-*

ségnyújtási klauzulát is tartalmazott, ami lényegében a szerződésben résztvevő öt ország számára automatikus kollektív önvédelmet, védelmi szövetséget jelentett. A kollektív önvédelem a szerződés megkötésekor egyfelől egy esetleges német, másfelől egy esetleges szovjet agresszió ellen jelentett védelmet. A brüsszeli szerződés (amelyet eredetileg 50 évre kötöttek) vált a NATO alapjává.

Forrás: Szerződés a gazdasági, szociális és kulturális együttműködésről és az együttes védelemről. Ő Királyi Fensége Belgium régenshercege, Őfelsége Hollandia királynéja, Ő királyi fensége Luxemburg nagyhercege, a Francia Köztársaság elnöke és Őfelsége Nagy-Britannia, Észak-Írország és a tengerentúli területek királya elhatározván, hogy újból hitet tesznek az alapvető emberi jogok, az emberi személyiség méltósága és értéke [...] mellett, megerősítik és megvédik közös örökségüket, az állampolgári és egyéni szabadság demokratikus elveit, az alkotmányos hagyományokat és a törvény tiszteletét, ebben a szellemben szorosabbra fűzik az őket máris egyesítő gazdasági, szociális és kulturális kapcsolatokat [...]

1. Cikk. Meggyőződve érdekeik szoros közösségéről és annak szükségességéről, hogy Európa gazdasági talpraállításának meggyorsítása érdekében egyesülniük kell, a Magas Szerződő Felek megszervezik és összegegyeztetik gazdasági tevékenységüket abból a célból, hogy annak eredményét [...] a lehető legmagasabb szintre emeljék. [...]

7. Cikk. A Szerződő Felek egyikének kérésére a Konzultatív Tanácsot azonnal össze kell hívni, hogy lehetővé tegyék a Magas Szerződő Felek részére, hogy összegegyeztessék magatartásukat és az elvégzendő intézkedéseket abban az esetben, ha Németország részéről felújulna az agressziós politika, vagy minden olyan más helyzetben, amely fenyegetést jelenthetne a békére, bárhol álljon is elő, vagy minden olyan helyzetben, amely a gazdasági stabilitást veszélyezteti. [...]

10.53_forrás: Ruhr-statútum

Dátum: London, 1948.12.28.

Műfaj: többoldalú nemzetközi egyezmény

Forrás: *United States–Department of State. Documents on Germany 1944–1985. Washington: Department of State, [s.d.]. 1421 p. (Department of State Publication 9446).*

(https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/e23d24f6-3792-4b06-aaa0-3663e2f3ada5/e23d24f6-3792-4b06-aaa0-3663e2f3ada5/Resources#b0eb504f-8263-4b4f-b539-9c911f247f7e_en&coverlay)
(http://www.cvce.eu/obj/final_communique_of_the_six_power_conference_on_the_establishment_of_the_international_authority_for_the_ruhr_london_28_december_1948-en-b0eb504f-8263-4b4f-b539-9c911f247f7e.html)

Miért fontos? 1948. december 28-án hat nyugati ország (USA, Nagy-Britannia, Franciaország és a Benelux országok) Londonban aláírta a nemzetközi Ruhr Hatóság felállításáról szóló egyezményt. A Ruhr-statútum több korábbi, egyoldalú nyugati lépés folytatása volt. A Szovjetunió nélkül tartott londoni háromhatalmi konferencián (1948. február 23. – március 6.), majd a londoni hathatalmi konferencián (1948. április 20. – június 1.) a nyugati győztesek Németország nyugati zónáinak sorsáról döntöttek, köztük kiemelten arról, hogy a Ruhr-vidéket kivesszük a négyhatalmi ellenőrzés alól, és a nemzetközi Ruhr Hatóság felállításával nemzetközi (tkp. nyugati) ellenőrzés alá helyezik (HALMOSY 1985: 179–180).

A Ruhr-statútum (elfogadva 1948. december 28., hatályos 1949 áprilisától) (MEZEI 2001: 425) alapján létrehozott Ruhr Hatóság két fontos dolgot jelentett. Egyfelől azt, hogy a Szovjetunió kiszorult ennek a rendkívül fontos német iparzónának az ellenőrzéséből. Másfelől azt, hogy Németország nyugati fele (az akkor még csak formálódó nyugat-német kormány) felvételt kért és kapott a Ruhr Hatóságba. A németek a Ruhr-vidék ügyeibe a háború után nem szólhattak bele, ezután viszont Nyugat-Németországot bevonták a Ruhr-rendezésbe. A Ruhr Hatóság 1951. április 18-ig, a Montánunió megkötéséig állt fenn (HALMOSY 1985: 179–185).

A Ruhr-statútum elfogadásával a nyugati győztesek lényegében kizárták a Szovjetuniót a Németországról való döntésekből, ezzel de facto véget ért Németország gazdasági egysége (HALMOSY 1985: 179), vagyis megszűnt az a tényező, amelyre a korábbi győztes szövetséges megállapodások épültek. A Ruhr-statútum nagyban hozzájárult, hogy a Németországi Szövetségi Köztársaság egyre inkább úgy lépett fel a nemzetközi szinten, mint a formálódó Európai Közösségek békés és meghatározó tagja.

(Original English text: *On 28 December 1948, the representatives of the United States, Belgium, France, Luxembourg, the Netherlands and the United Kingdom, meeting in London, decide to establish the International Authority for the Ruhr (IAR). 1. Representatives of Belgium, France, Luxembourg, the Netherlands, the United Kingdom and the United States have met in London to draft a detailed agreement establishing an International Authority for the Ruhr, as provided in the annex to the communiqué issued on June 7th, 1948, at the termination of the London Six-Power talks on Germany. The delegates have completed a draft agreement which has now been submitted to their Governments for approval. The text of the draft agreement was made public on December 28. [...] 5. Within this framework it is the purpose of the Six Powers to provide the means by which a peaceful democratic Germany can be brought into the European community to play its part as a fully responsible and independent member. The participation of the Western Zones of Germany in the European Recovery Programme and in the Organisation for European Economic Cooperation already demonstrates the intention of the Western Powers to afford to Germany its place in the economic life of Europe. 6. With these various factors in mind, it has been a main objective of the Six Powers, in establishing the Ruhr Authority, to ensure that the resources of the Ruhr shall in the future be used not for purposes of aggression but solely in the interests of peace, and to provide for a closer coordination of the economic life of the countries of Europe, cooperating in the common good, including a democratic Germany. [...] 18. In the past the resources of the Ruhr have been used for the purposes of aggression. The six Governments are determined that, through the security measures referred to above, any recurrence of such a situation shall be prevented. They are equally aware that the political and economic welfare of Europe requires the full and effective use of the industrial production of the Ruhr and the participation of a democratic Germany in the comity of nations, all enjoying a reasonable standard of prosperity. The establishment of the Ruhr Authority is an innovation in the international economic field. It is not being set up to limit free competition by European industries in the markets of the world. It has a constructive function to fulfil in promoting the general economic well-being of Europe and in re-establishing international confidence. If operated wisely, the Ruhr Authority may be regarded as a further contributory step towards a more intimate economic association among the countries of Europe.*)

10.54_forrás: Adenauer: Ti hozzánk tartoztok...

Dátum: 1955.05.05.

Műfaj: nyilvános politikai beszéd

Forrás: *Konrad Adenauer, a Németországi Szövetségi Köztársaság kancellárja így szólította meg az NDK-ban élő honfitársait 1955. május 5-én, azon a napon, amikor a nyugati hatalmak független állammá nyilvánították a NSZK-t*

és az ország belépett a Nyugat-európai Unióba és a NATO-ba: „Ti hozzánk tartoztok, ahogy mi is hozzátok tartozunk. Mindig számíthattok ránk, mert a szabad nyugati világgal együtt addig nem fogunk nyugodni, amíg nem nyeritek vissza ti is az emberi jogaitokat, és békésen nem egyesülünk majd egy közös államban.” (KOHLE 2014: 14)

10.55_forrás: Német útvonalak ellenőrzése

Dátum: 1955.01.15. és 1955.09.20.

Műfaj: kétoldalú nemzetközi szerződés és diplomáciai levélváltás

Forrás: (NÉMETH 2004: 259, 419)

Miért fontos? Az alábbi források arról szólnak, hogyan használta a Szovjetunió külpolitikai célokra a Nyugat-Berlinből Nyugat-Németországba vezető útvonalak ellenőrzésének ügyét. A nyugatiak, de különösen az USA mindvégig ragaszkodott ahhoz, hogy a győztes szövetséges nyugati katonák szabadon közlekedhessenek mind Nyugat-Berlinben és Kelet-Berlinben, mind a Nyugat-Berlint Nyugat-Németországgal összekötő útvonalakon (WESTAD 2018: 296). Ezek az útvonalak mindaddig átjárhatóak maradtak számukra, amíg azokat a szovjetek ellenőrizték. Ha a Szovjetunió különbékét kötött volna az NDK-val, amelynek értelmében a Szovjetunió lemondott volna az említett útvonalak ellenőrzéséről és átadta volna azokat az NDK hatóságainak, akkor a nyugati katonák szabad mozgásra való joga kérdésessé vált volna (DOBRYNIN 1995: 45).

Forrás: 1955.01.25. „Szerződés a Szovjetunió és Németország közötti hadiállapot megszűnéséről. A Szovjetunió és a Német Demokratikus Köztársaság között a szuverenitás és az egyenjogúság elveinek elismerésén alapuló kölcsönös baráti kapcsolatok erősítését és fejlesztését szem előtt tartva, a Német Demokratikus Köztársaság kormányának véleményét figyelembe véve, és mind Kelet-, mind Nyugat-Németország lakosságának érdekeit számításba véve, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége a jelen törvényerejű rendeletében kimondja: 1. A Szovjetunió és a Németország közötti hadiállapot megszűnik és köztük békés viszony létesül.”

Forrás: 1955.09.20. „Szerződés a Szovjetunió és a Német Demokratikus Köztársaság közötti kapcsolatokról: Ennek megfelelően a Német

Demokratikus Köztársaság szabadon dönt bel- és külpolitikájának kérdéseiben, ideértve a Németországi Szövetségi Köztársasághoz való viszonyát, valamint más államokkal való kapcsolatainak fejlesztését. [...]” – A szerződésnek fontos folyamánya volt az a hivatalos levélváltás, amely Lothar Bolz NDK-külgügyminiszter és V. A. Zorin szovjet külgügyminiszter-helyettes között zajlott. Ez a levélváltás leszögezte, hogy az NDK gyakorolja az őrizetet és ellenőrzést az NDK határain, az NDK és az NSZK közötti demarkációs vonalon, Nagy-Berlin külső határán, Berlinben, valamint az NSZK és Nyugat-Berlin közötti, az NDK területén áthaladó összekötő útvonalakon, *kivéve* az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország Nyugat-Berlinben állomásozó csapatai átmenő közlekedését és átmenő teherforgalmát. Franciaország, Anglia és az Egyesült Államok nyugat-berlini helyőrségeinek a Nyugat-Berlin és az NSZK közötti személy- és teherforgalmát ideiglenesen, a megfelelő megegyezésig továbbra is a Németországban állomásozó szovjet hadseregcsoport parancsnoksága ellenőrzi.

10.56 forrás: Hruscsov-ultimátum: „Ezek banditák!”

Dátum: 1959.06.18.

Forrás: (SELVAGE – HARRISON 1998: 213, 216)

Miért fontos? *A kettéosztott Németországban a Nyugat-Berlin és az NSZK közti személy- és teherforgalom „őrzését és ellenőrzését” az NDK gyakorolta, a nyugati győztes csapatok átmenő közlekedését viszont a szovjet hadsereg. 1958-ban Ny. Sz. Hruscsov szovjet vezető ultimátumot intézett a nyugatiakhoz, amelyben a Szovjetunió nevében egy különbéke megkötését jelezte az NDK-val, valamint azt, hogy a Szovjetunió ezzel együtt átadja Nyugat-Berlin belső határainak az ellenőrzését a keletnémet hatóságoknak (FINDLING 1980: 52). Bár ebből az ultimátumból végül nem lett semmi (az ügyet a szovjet fél „elfelejtette”), az ún. hosszú berlini válság 1961-ben a berlini fal formájában „oldódott meg”.*

Forrás: Részletek a szovjet vezetésnek az NDK párt- és kormánydelegációjával folytatott tárgyalásairól 1959. június 18-án: „Hruscsov: Ez az 1958-as békeszerződés terve nyomás a nyugatiakon, amolyan Damoklész kardja, amit fölöttük kell tartanunk. Miért? Mert ha mi aláírnánk egy békeszerződést az NDK-val, akkor a nyugatiak elveszítenék minden jo-

gukat Nyugat-Berlinnel kapcsolatban, amely *jogaik* Németország katonai legyőzésének és feltétel nélküli kapitulációjának a tényéből erednek. A *nyugatiak* oldaláról származó háborús fenyegetés egy nonszensz, zsarolás, mivel világos, hogy két és félmillió nyugat-berlini lakos miatt ésszerűtlen volna veszélynek kitenni százmillió ember életét. Minél inkább tudják a nyugati hatalmak, hogy az atomfegyverek és a rakéták terén erőegyensúly van *a Szovjetunió és az USA között*, annál jobb nekünk. Ezért mindig tudatosítanunk kell, kivel van dolgunk. Ezek banditák! Ha gyöngék lennénk, már régen a saját előnyük szerint oldották volna meg a németkérdést. Tehát nem szabad elfelejtenünk, hogy ha alábbhagy az éberségünk, lenyelnek minket.”

10.57_forrás: Hallstein-doktrína (Kuba)

Műfaj: diplomáciai jegyzék

Forrás: (<https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/ec34e1ff-6ba8-4e60-b2bc-b049465fdf99/Resources>)

Miért fontos? *A Walter Hallstein (1901–1982) NSZK külügyi államtitkárról elnevezett külpolitikai doktrína azon alapult, hogy az NSZK következetesen elutasította a politikai és gazdasági kapcsolatokat azokkal az országokkal, amelyek elismerték az NDK-t mint önálló országot. Hallstein eredetileg 1955 szeptemberében fogalmazta meg a tételt, amely szerint (i) külpolitikai téren egyedül az NSZK volt jogosult a német nép nevében felszólalni és cselekedni, ebből következően (ii) az NSZK barátságtalan lépésnek tekintette, ha bármely ország hivatalos kapcsolatokat tartott fenn az NDK-val. A doktrína lényege megfogalmazódik az alábbi forrásban: 1963. január 14-én a Németországi Szövetségi Köztársaság (NSZK) kormánya jegyzéket küldött a kubai kormánynak, amelyben kijelentette a kétoldalú diplomáciai kapcsolataik végét, megtorlásul azért, hogy Havanna elismerte a Német Demokratikus Köztársaságot.*

Forrás: A Kubával való kapcsolatok megszakítása. A szovjet zónarendszerrel való diplomáciai kapcsolatok kialakítása egyenlő a német nép létfontosságú érdekeinek súlyos megsértésével. A német Külügyminisztérium tisztelettel tájékoztatja a Kubai Nagykövetséget a következőkről: A Németországi Szövetségi Köztársaság kormánya tudomásul vette, hogy

a Kubai Köztársaság kormánya diplomáciai kapcsolatokat ápol azzal a politikai rezsimmel, amely Németország szovjet megszállási övezetében uralkodik. A német szövetségi kormány soha nem hagyott kétséget afelől, hogy a maga részéről a német nép létfontosságú érdekei ellen irányuló barátságtalan cselekedetnek tekint minden olyan diplomáciai kezdeményezést, amely felveszi ezzel a rezsimmel a diplomáciai kapcsolatokat. Hasonlóképpen a szövetségi kormány soha nem hagyott kétséget afelől, hogy ilyen esetben felül fogja vizsgálni a kapcsolatait az adott állammal.

Leszögezzük, hogy Németország szovjetek által megszállt övezete a nemzetközi jog értelemben nem önálló állam, hanem Németországnak olyan része, amelyet egy idegen hatalom és az általa telepített politikai rezsim mesterségesen választ el a világtól. Németország ezen különálló részén az ottani politikai rezsim semmilyen módon nem felel meg a német emberek akaratának, a zóna lakosságának soha nem volt lehetősége arra, hogy az akaratukat demokratikus módon kifejezzék. Az ottani rezsim csak erőszakkal és egy idegen hatalom csapatainak védelme alatt tud fennmaradni. Hogy mennyire kevésbé felel meg az a rezsim a lakosság tényleges akaratának, az is mutatja, hogy csak a demarkációs vonal mentén, szögesdrótakadályok és aknamezők kialakításával és a berlini fal felépítésével volt képes megállítani azokat az embereket, akik menekülni akarnak a rezsim terrorja elől. A német szövetségi kormány viszonya a szovjet megszállási övezetben lévő rezsim iránt megegyezik a nemzetközi közösség túlnyomó többségének az álláspontjával. Csupán az államoknak egy kisebbsége, nevezetesen kizárólag a kommunista államok azok, amelyekhez most Kuba is csatlakozik, akik önálló államként ismerik el Németország szovjet megszállási övezetét, és diplomáciai kapcsolatokat létesítenek vele.

Az a tény, hogy Kuba diplomáciai kapcsolatokat létesített Németország szovjet megszállási övezetével, a népek önrendelkezési joga elvének súlyos figyelmen kívül hagyása, ami tovább mélyíti a megosztottságot Németországban. A szövetségi kormány ezt a lépést a német nép létfontosságú érdekei súlyos megsértésének tekinti, ezért kénytelen megszakítani a diplomáciai és a konzuli kapcsolatokat a Kubai Köztársasággal, továbbá kénytelen levonni az ebből fakadó összes gazdasági következményt.

10.58_forrás: Neue Ostpolitik

Dátum: 1969

Miért fontos? *A hidegháború alatti nyugatnémet külpolitikában külön fejezet illeti a szociáldemokrata Willy Brandt korszakát. Brandt meghirdette az „új keleti politikát” (ném. neue Ostpolitik), amelynek lényege az volt, hogy Brandt kormánya 1969-től kezdve új viszonyt alakított ki a Szovjetunióval, az NDK-val és a kelet-közép-európai kommunista államokkal. A gyakorlatban az új viszony kétoldalú szerződésekben testesült meg: előbb a Szovjetunióval a háború után kialakult határok sérthetetlenségéről (1970. augusztus 12.), majd Lengyelországgal (1970) és Csehszlovákiával (1973). A neue Ostpolitik új környezetet teremtett a két Németország kapcsolatához is azáltal, hogy az NSZK–NDK alapszerződés után (1972) mindkét Németországot felvették az ENSZ-be 1973. szeptember 18-án.*

11. Hogyan zajlott az európai integráció a hidegháború alatt és utána?

11.59_forrás: Európa Tanács (Council of Europe)

Dátum: London, 1949.05.05.

Miért fontos? *Az Európa Tanácsot (ang. Council of Europe, magy. ET) 1949. május 5-én hívták életre a londoni szerződéssel. A szervezet alapító okirata meghatározta a három alapvető értéket, amelyeknek a tanács munkáját vezérelnie kell: demokrácia, emberi jogok és jogállamiság.*

1949. május 5-én 10 állam írta alá a szerződést Londonban: Belgium, Dánia, Franciaország, Írország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Norvégia, Svédország és az Egyesült Királyság. Törökország és Görögország három hónappal később csatlakozott.

1949. augusztus 10-én az Európa Tanács Konzultatív Közgyűlésének 100 tagja (a tizenkét tagország parlamenti képviselői) összeültek Strassbourghban az első plenáris ülésre. Megvitatták, hogyan lehet megbékíteni és újjáépíteni a háborútól gyötört kontinentet, amelynek immár az új kelet–nyugati megosztottsággal is szembe kellett néznie. Elindították egy nemzetek feletti (transznacionális) bíróság koncepcióját is, amely minden állampolgár alapvető emberi jogait védi, és megtették az első lépéseket egy olyan folyamat felé, amely végül az EU létrehozásához vezet. 1949 augusztusában Paul-Henri Spaak (egykori belga külügyminiszter) lett az Európa Tanács Közgyűlésének első elnöke. Spaak nem sokkal később lemondott, mivel a Közgyűlés elutasította a szorosabb egyesülésre tett javaslatokat, és Spaak csalódottan vette tudomásul, hogy az Európa Tanács nem lesz abban a helyzetben, hogy elérje az egységes Európát mint célt.

11.60_forrás: Schuman–Monnet-terv

Dátum: Párizs, 1950.05.09.

Műfaj: nyilvános politikai nyilatkozat (deklaráció)

Miért fontos? *Az 1945 utáni európai integráció első gyakorlati lépése a Schuman–Monnet-terv volt. Ez a Jean Monnet és Robert Schuman francia külügyminiszter által kidolgozott tervvezet az európai egyesülés szellemében azt tűzte célul, hogy Franciaország és az NSZK viszonylatában közös ellenőrzés alá kerüljön a két ország teljes szén- és acéltermelése. A Schuman–Monnet-terv tehát egy konkrét gazdasági szektor integrációját tűzte ki, egyben*

utat mutatott a későbbi (szélesebb alapokon nyugvó) európai integrációs törekvéseknek. A Schuman–Monnet-terv alapján elkezdték létrehozni az Európai Szén- és Acélközösséget (m. ESZAK vagy más néven Montánunió; ang. European Coal and Steel Community, ECSC; fr. Communauté Européenne du Charbon et de l'Acier). A párizsi ESZAK-szerződés 1951. április 18-án kötött meg, az akkori tagjai voltak: Franciaország, NSZK, Olaszország, Belgium, Hollandia, Luxemburg.

Forrás: Franciaországnak – lévén több, mint húsz év óta az egyesült Európa élharcosa – mindig alapvető célja volt a béke szolgálata. Ez az Európa nem jött létre, megkaptuk a háborút. [...] Az európai nemzetek egyesülése megköveteli, hogy a Franciaország és Németország közötti évszázados ellentét megszűnjön. A teendők e téren elsősorban Franciaországra és Németországra várnak. E célból a francia kormány egy korlátozott, de döntő és azonnali lépésre tesz javaslatot. A francia kormány azt javasolja, hogy *a teljes francia–német szén- és acéltermelést egy közös felső hatóság alá rendeljük*, egy olyan szervezet keretében, amely nyitva áll más európai országok előtt is [...]. Az így létrehozott termelési összefogás biztosítja, hogy Franciaország és Németország között nemcsak elképzelhetetlen lesz a háború, hanem gazdaságilag lehetetlenné is válik.

11.61_forrás: Német vélemények a Schuman–Monnet-tervről

Konrad Adenauer, a Németországi Szövetségi Köztársaság kancellárja utólag így foglalta össze véleményét a Schuman–Monnet-tervről: Schuman terve teljességgel egybevágott az én régóta hangoztatott elképzelésemmel az európai alapiparágak koordinálását illetően. Késedelem nélkül közöltem *Schumannal*, hogy mindenben egyetértek a javaslatával. A francia miniszteri tanács határozata, amelyet 1950. május 9-e délelőttjén fogalmaztak meg, kétségtelenül a legnagyobb jelentőségű lépés mind a két ország közötti viszony, mind pedig az európai fejlődés egészének szempontjából. A szén-, vas- és acéltermelés összehangolása valódi feltételt teremtene ahhoz, hogy a jövőben mindenféle konfliktus lehetőségét kizárhassuk Franciaország és Németország között (MEZEI 2001: 430).

A nyugatnémet szociáldemokraták vezetője, Kurt Schumacher mélységesen ellenezte a Schuman–Monnet-tervet: „Aki ezt a szerződést jóváhagyja, az megszűnik német embernek lenni.” (HISCOCKS 1966: 78)

11.62_forrás: Maastrichti szerződés

Dátum: Maastricht, Hollandia, 1992.02.07.

Műfaj: nemzetközi szerződés

Forrás:

(<https://www.consilium.europa.eu/en/maastricht-treaty/>)

(<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A11992M%2FTXT>)

Miért fontos? *A maastrichti szerződés azért mérföldkő az európai integráció történetében, mert az akkori döntés (amit az Európai Közösségek akkori 12 nyugat-európai tagállamának képviselői fogadtak el), alapvetően meghatározta a jelenlegi európai integráció menetét, folyamatát és irányát. A szerződés leglényegesebb tartalmi elemei a következők:*

- A maastrichti szerződés óta létezik az Európai Unió mint név, a szerződés a címe szerint az „Európai Unióról” szól, vagyis az EGK-t ekkor nevezték át Európai Unióvá.
- A gazdasági stabilitás témakörén belül a maastrichti szerződés alapján 1999. január 1-jétől bevezetésre került az euró mint közös pénz. Az eurót akkor még csak a bankközi elszámolásban használták, az euró bankjegyek és pénzérték ténylegesen 2002. január 1-jétől kerültek forgalomba.
- A maastrichti szerződés kimondta, hogy „az Unió tiszteletben tartja azon tagállamainak nemzeti identitását, amelyeknek a kormányrendszere a demokrácia elvein alapul”. (Part ONE, Title I, Article F: The Union shall respect the national identities of its Member States, whose systems of government are founded on the principles of democracy.)
- A maastrichti szerződés állította fel a hárompilléres Európa elvét. Ez azt jelenti, hogy az első pillért a három (korábban létrehozott) európai közösség alkotja (az ESZAK, az EGK és az Euratom együttese, azaz az Európai Unió/Közösségek). A második pillér a közös kül- és biztonságpolitika pillére. A harmadik pillért az igazságügyek és a belügyek terén való EU-szintű együttműködés al-

kotja, amelynek célja elsősorban a szervezett bűnözés elleni közös fellépés volt.

- A maastrichti szerződés létrehozta az európai állampolgárságot: „Ezennel létrehozzuk az uniós állampolgárságot. Minden személy, aki az Unió valamely tagállamának az állampolgára, egyúttal az Unió állampolgára.” (Part TWO, Article 8: Citizenship of the Union is hereby established. Every person holding the nationality of a Member State shall be a citizen of the Union.)

12. Hogyan működtek az Európai Közösségek a hidegháború alatt és utána?

12.63_forrás: Európai Föderalisták az európai alkotmányról

Dátum: Párizs, 1949.10.29–31.

Műfaj: egy nemzetközi párt nyilvános állásfoglalása

Forrás: (NÉMETH 2004: 266)

Miért fontos? *Az Európai Közösségek (amit ma Európai Uniónak ismerünk) nem önálló állam, de nem is hagyományos értelemben vett nemzetközi szervezet. Az EU-t irányító egyik alapelve a nemzetekfelettség elve, amely világosan megfogalmazódik az alábbi forrásban, amelyben az Európai Föderalisták Uniója (mint egy nemzetek feletti politikai mozgalom) képviselői már 1949-ben egy összeurópai alkotmány (egy paktum vagy statútum) elfogadását sürgették az Európa Tanácsban.*

Forrás: Az Európai Föderalisták Uniójának [...] rendkívüli közgyűlése megállapítja, hogy Európa politikai, gazdasági, szociális és katonai helyzete nagy sebességgel közelít ahhoz a kritikus pillanathoz, amely után már nem lesz lehetőség kultúránk végleges pusztulásának megakadályozására. Abból a megfontolásból [...]

- hogy lehetetlen Európa védelme mindaddig, amíg államai szuverének, és ezért a védelmet csak nemzeti szempontból képesek megítélni [...];
- hogy elérkezett az idő egy, az európai népeknek javasolandó, nemzetek feletti statútum ügyében, amely szövetségi szerződés formájában elhatárolja az egyes európai szervek és a nemzeti hatóságok hatásköreit [...];
- hogy Európa széthullásával a legközvetlenebbül és legsúlyosabban fenyegetett államoknak azonnal cselekedniük kell, még akkor is, ha bizonyos kormányok még szembeszegülnek a szövetségi egységgel [...];

[*mindezek alapján*] az Európai Föderalisták Uniója rögzíti az Európai Szövetségi Szerződés alapelveit, és felszólítja az Európai Tanácskozó Közgyűlést, hogy a legsürgősebben dolgozza ki a paktum szövegét, amelyet az Európa Tanács tagállamainak kell jóváhagyásra javasolni.

12.64_forrás: A Liberális Internacionálé támogatja az ESZAK-ot

Dátum: Knokke, Belgium, 1954.08.28.

Műfaj: egy nemzetközi párt nyilvános állásfoglalása

Forrás: (NÉMETH 2004: 266)

Miért fontos? *Az Európai Közösségek és utódja, az Európai Unió nem önálló állam, de nem is hagyományos értelemben vett nemzetközi szervezet. A nemzetekfelettség elve világosan megfogalmazódik az alábbi forrásban, amelyben a Liberális Internacionálé (mint egy nemzeteken átívelő politikai mozgalom) vezetősége teljes mellszélességgel nyilvánosan kiállt a kezdeti lépéseit tevő ESZAK mellett.*

Forrás: A Liberális Internacionálé Tanácsa...

(1) megállapítja, hogy a Moszkvában hatalmon lévők politikai stratégiája – taktikai alkalmazkodásuk ellenére – azonos maradt: célja a világhatalom megszerzése;

(2) meg van győződve arról, hogy ha a Moszkvában hatalmon lévőkkel folytatott tárgyalások során figyelmen kívül hagyják Moszkva valódi szándékait, továbbá valamennyi nép önrendelkezéshez való jogát, akkor mindez végzetes következményekkel jár az európai közvéleményre a vasfüggöny mindkét oldalán;

(3) megerősíti az európai nemzetek növekvő és szorosabb politikai integrációja szükségességébe vetett hitét a külpolitika, a védelem, a gazdaság és a szociálpolitika területén;

(4) felhívással fordul minden kormányhoz, parlamenthez és politikai párthoz, hogy azok [...] fogadják el az európai gazdasági egység létrehozásának feladatát a piacok további felszabadítása és a szabad verseny érvényesülése révén;

(5) úgy gondolja, hogy támogatandó a hat ESZAK-ország politikai és gazdasági életének integrációját célzó minden további fáradozás, amely lényeges feltétele egész Európa végérvényes, a politikai szabadság és a nemzeti önrendelkezés alapján megvalósuló békés integrációjának [...]

12.65_forrás: Nyilatkozat az európai identitásról

Dátum: Koppenhága, 1973.12.14.

Műfaj: nyilvános politikai nyilatkozat

Forrás: (BUONNANO – NUGENT 2013: 246–247)

Miért fontos? *Az Európai Közösségek kormányfői 1973 decemberében kiadtak egy Nyilatkozatot az európai identitásról (ang. Declaration on European Identity) című dokumentumot, amelyben az európai közösségi tudat mihamarabbi megvalósulását feltételezték az egyre erőteljesebb gazdasági és politikai egységesülés következményeként.*

Ebben az alábbiakat írták: „A[z aláíró] Kilencek biztosítani szeretnék, hogy azok az értékek, amelyek a tagállamok jogi, politikai és erkölcsi rendje alapul, tiszteletben legyenek tartva, és kifejezik azon vágyukat, hogy megőrizzék a nemzeti kultúrájuk gazdag változatosságát. Közben hitet tesznek az élet tisztelete mellett – amely azon alapul, hogy olyan társadalmat építsenek, amely megfelel az egyének elvárásainak –, kifejezik azt az elkötelezettségüket, hogy megvédjék a képviselői demokrácia alapszabályait, a jogbiztonságot, a szociális igazságosságot – ami a gazdasági fejlődés legfőbb célja –, és hogy tiszteletben tartják az emberi jogokat. Mindezek az Európai Identitás alapelemei.”

12.66 forrás: Joschka Fischer az Európai Egyesült Államokról

Dátum: Berlin, 2000.05.12.

Műfaj: nyilvános politikai beszéd

Forrás: (KISS J. 2005: 124)

Miért fontos? *Joschka Fischer német külügyminiszter 2000-ben mondott egy beszédet, amelyben „Európa jövőjét a nemzetállamok és a polgárok kettős uniójaként” választa fel, tudva, hogy egyes felmérések szerint az egykori NSZK lakosságának már 1968-ban mintegy 78%-a lelkes támogatója volt az Európai Egyesült Államok gondolatának. A beszéd Berlinben a Humboldt Egyetemen hangzott el 2000. május 12-én.*

Forrás: „Tíz évvel a hidegháború vége után, egyben a globalizációs korszak kezdetén, az ember szinte a bőrén érzi, hogy azok a jövőbeli problémák és kihívások, amelyek Európa előtt állnak, olyan csomóvá álltak össze, amelyet nehéz lesz kibogozni a ma meglévő keretek között. A közös pénz bevezetése, az EU keleti bővítése, az Európai Parlament gyenge tekintélye, az összeurópai választásokon való alacsony részvétel, valamint a közös kül- és biztonságpolitika fejlődése nemcsak azt határozzák meg, amit eddig elértünk, de azokat a nehézségeket és kihívásokat is, amelyek-

re választ kell adnunk. Quo vadis Europa? Merre tartasz, Európa? – ezt a kérdést teszi föl nekünk újra kontinensünk történelme. És több okból a válasz, amelyet az európaiaknak adniuk kell, ha ők maguk és a gyerekeik meg akarják állni a helyüket, csak ez lehet: *Előre az európai egyesülés felé!* Egyetlen lépés hátra, akár csak egy pillanatnyi habozás vagy átmeneti megelégedettség afölött, amit már elértünk, végzetes árat kérne minden EU-tagállamtól és mindenkitől, aki az EU tagjává szeretne válni. Végzetes ár volna ez a lakosoktól. És ez különösen igaz Németországra és a németekre.”

12.67_forrás: Európai Számvevőszék

Dátum: 1977-től

Műfaj: az EU egyik intézménye

Forrás: (https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-court-auditors-eca_hu)

Miért fontos? *Az Európai Számvevőszék (ang. European Court of Auditors [ECA]; szlov. Európsky dvor auditorov [EDA]) az Európai Unió egyik hivatalos intézménye, melynek feladata ellenőrizni az Európai Unió intézményeinek pénzügyeit, valamint az európai forrásokból részesedő, illetve azokat kezelő szervezetek pénzügyeit és gazdálkodását. A számvevőszék ellenőrzi, hogy az uniós források beszedése és felhasználása során történik-e szabálytalanság, és segít abban, hogy javuljon az uniós pénzgazdálkodás. A Számvevőszék nem rendelkezik jogi hatáskörökkel, jelentések formájában számol be az EU pénzügyeiről. Az Európai Számvevőszéket 1977-ben alapították, jelenlegi székhelye Luxembourg. A Számvevőszéknek minden tagállamból egy fő a tagja.*

12.68_ábra: Az Európai Számvevőszék logója

12.69_forrás: Pártcsaládok az Európai Parlamenti választásokon

Dátum: 1975–2024 között

Műfaj: választási statisztika

Forrás: (<https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/press-tool-kit/4/european-elections-results-1979-2019>)

Miért fontos? *Az Európai Parlament (ang. European Parliament, EP) legfőbb általános feladata, hogy demokratikus ellenőrzést gyakoroljon az EU döntéshozatali mechanizmusai felett. Ez azt jelenti, hogy az EP ügyel arra, hogy az EU-t érintő döntések demokratikus módon történjenek (tárgyalások útján, az érintettek tudtával és jóváhagyásával, a szubszidiaritás elvének figyelembe vételével stb.). 1979 óta viseli a testület az Európai Parlament nevet, amikortól közvetlenül a tagállamok lakossága választja az EP-képviselőket 5 évre.*

Lényeges eltérés az országokénti (nemzeti) parlamenti választások és az Európai Parlamenti (EP) választások között az, hogy az EP-képviselőket nem a saját országukban számon tartott pártjuk alapján tartják nyilván, hanem az EP-ben kezdettől alkalmazott nemzetek feletti (szupranacionális) vagy nemzeteken átívelő pártcsaládok alapján (ang. transnational political groups) (BUONNANO – NUGENT 2013: 55).

Az alábbi statisztikában meghagytuk a pártcsaládok angol nevét avégett, hogy a névváltozásokat (European People's Party = Európai Néppárt; Progressive Alliance of Socialists and Democrats = Szocialisták és Demokraták Progresszív Szövetsége; Renew Europe = Újjítsuk meg Európát; Identitás és Demokrácia; Zöldek/Európai Szabad Szövetség; Európai Konzervatívok és Reformerek stb.) jobban nyomon lehessen követni.

1979–1984: 434 seats (csökkenő erőssorrendben)**S:** Socialist Group**PPE:** Group of the European People's Party (Christian–Democratic Group)**ED:** European Democratic Group**COM:** Communist and Allies Group**L:** Liberal and Democratic Group**DEP:** Group of European Progressive Democrats**CDI:** Group for the Technical Coordination and Defence of Independent Groups and Members

NI: Non-attached Members, azaz frakcióba be nem sorolt képviselők (2,30%)

1984–1989: 518 seats (csökkenő erőssorrendben)

S: Socialist Group

PPE: Group of the European People's Party (Christian-Democratic Group)

ED: European Democratic Group

COM: Communist and Allies Group

L: Liberal and Democratic Group

RDE: Group of the European Democratic Alliance

ARC: Rainbow Group: Federation of the Green-Alternative European Links, Agelev-Ecolo, the Danish People's Movement against Membership of the European Community and the European Free Alliance in the European Parliament

DR: Group of the European Right

NI: Non-attached Members, azaz frakcióba be nem sorolt képviselők (2,70%)

1989–1994: 518 seats (csökkenő erőssorrendben)

S: Socialist Group

PPE: Group of the European People's Party (Christian-Democratic Group)

LDR: Liberal and Democratic Reformist Group

V: The Green Group in the European Parliament

RDE: Group of the European Democratic Alliance

ARC: Rainbow Group in the European Parliament

CG: Left Unity

DR: Technical Group of the European Right

NI: Non-attached Members, azaz frakcióba be nem sorolt képviselők (5,21%)

1994–1999: 626 seats (csökkenő erőssorrendben)

PSE: Group of the Party of European Socialists

PPE: Group of the European People's Party (Christian-Democratic Group)

ELDR: Group of the European Liberal, Democrat and Reform Party

GUE/NGL: Confederal Group of the European United Left/Nordic Green Left

UPE: Group Union for Europe

V: The Green Group in the European Parliament

ARE: Group of the European Radical Alliance

I-EDN: Group of Independents for a Europe of Nations

NI: Non-attached Members, azaz frakcióba be nem sorolt képviselők (6,07%)

1999–2004: 788 seats (csökkenő erőssorrendben)

EPP-ED: Group of the European People's Party (Christian Democrats) and European Democrats

PSE: Socialist Group in the European Parliament

ELDR: Group of the European Liberal, Democrat and Reform Party

GUE/NGL: Confederal Group of the European United Left/Nordic Green Left

Verts/ALE: Group of the Greens/European Free Alliance

UEN: Union for Europe of the Nations Group

EDD: Group for a Europe of Democracies and Diversities

NI: Non-attached Members, azaz frakcióba be nem sorolt képviselők (5,58%)

2004–2009: 785 seats (csökkenő erőssorrendben)

EPP-ED: Group of the European People's Party (Christian Democrats) and European Democrats

PSE: Socialist Group in the European Parliament

ALDE: Group of the Alliance of Liberals and Democrats for Europe

UEN: Union for Europe of the Nations Group

Verts/ALE: Group of the Greens/European Free Alliance

GUE/NGL: Confederal Group of the European United Left - Nordic Green Left

IND/DEM: Independence/Democracy Group

NI: Non-attached Members, azaz frakcióba be nem sorolt képviselők (3,80%)

2009–2014: 764 seats (csökkenő erőssorrendben)**EPP:** Group of the European People's Party (Christian Democrats)**S&D:** Group of the Progressive Alliance of Socialists and Democrats in the European Parliament**ALDE:** Group of the Alliance of Liberals and Democrats for Europe**Greens/EFA:** Group of the Greens/European Free Alliance**ECR:** European Conservatives and Reformists Group**GUE/NGL:** Confederal Group of the European United Left - Nordic Green Left**EFD:** Europe of freedom and democracy Group**NI:** Non-attached Members, azaz frakcióba be nem sorolt képviselők (4,32%)**2014–2019: 749 seats** (csökkenő erőssorrendben)**EPP:** Group of the European People's Party (Christian Democrats)**S&D:** Group of the Progressive Alliance of Socialists and Democrats in the European Parliament**ECR:** European Conservatives and Reformists Group**ALDE:** Group of the Alliance of Liberals and Democrats for Europe**GUE/NGL:** Confederal Group of the European United Left - Nordic Green Left**Greens/EFA:** Group of the Greens/European Free Alliance**EFDD:** Europe of Freedom and Direct Democracy Group**ENF:** Europe of Nations and Freedom Group**NI:** Non-attached Members, azaz frakcióba be nem sorolt képviselők (2,67%)**2019–2024: 749 seats** (csökkenő erőssorrendben)**EPP:** Group of the European People's Party (Christian Democrats)**S&D:** Group of the Progressive Alliance of Socialists and Democrats in the European Parliament**Renew Europe:** Renew Europe group**Greens/EFA:** Group of the Greens/European Free Alliance**ID:** Identity and Democracy**ECR:** European Conservatives and Reformists Group

GUE/NGL: Confederal Group of the European United Left - Nordic Green Left

NI: Non-attached Members, azaz frakcióba be nem sorolt képviselők (7,59%)

13. Milyen összetevőkből állt Európa biztonságpolitikája a hidegháború alatt és utána?

13.70_forrás: NATO

Dátum: Washington D.C. 1949.04.04.

Műfaj: többoldalú nemzetközi szerződés

Forrás: (https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=hu)

Miért fontos? *A NATO-t (ang. North Atlantic Treaty Organization; m. Észak-atlanti Szerződés Szervezete vagy egyszerűen Atlanti Szerződés; szlov. Severoatlantická aliancia) 1949. április 4-én alapította 12 ország, eredetileg 20 év időtartamra: USA, Kanada, Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország, Belgium, Hollandia, Luxemburg, Dánia, Izland, Norvégia, Portugália (McWILLIAMS – PIOTROWSKI 2014: 74).*

Bár alapításakor bevallottan a Szovjetunió növekvő katonai potenciáljának az ellensúlyozására, az azzal szembeni védekezésre hozták létre (MEZEI 2001: 376; NÉMETH 2004: 99), nem hagyható figyelmen kívül, hogy a NATO kezdettől szervesen kapcsolódott az európai integrációhoz, és annak ma is fontos összetevője. A katonai szervezet 1949-es eredeti 12 alapító országa közül tíz európai volt, ráadásul köztük voltak a korai európai integráció alapországai (Nyugat-Németország kivételével).

A NATO-t létrehozó washingtoni szerződés preambuluma leszögezte a „kollektív önvédelem elvét”, vagyis azt, hogy ha a szövetség bármely tagját támadás érné, akkor a többiek automatikusan a segítségére sietnek; ezt a kötelezettséget fejezi ki a NATO-szerződés 5. pontja. A NATO kollektív önvédelmi elve végig érvényben volt a hidegháború alatt, és azután is érvényesül, ahogy a NATO 1991 után folyamatosan bővül újabb és újabb tagállamokkal.

Forrás: Az Észak-Atlanti Szerződés, Washington DC, 1949. április 4.

E szerződésben részt vevő Felek, újból hitet téve az Egyesült Nemzetek Alapokmányának céljai és elvei mellett, és megerősítve abbéli óhajukat, hogy minden néppel és kormánnyal békében éljenek; elhatározza, hogy megőrzik a szabadságot, népeiknek a demokrácia, az egyéni szabadság és a jog uralma elvein alapuló közös örökségét és civilizációját; eltökélve, hogy egyesítik az együttes védelmük, valamint a béke és biztonság fenntartására irányuló erőfeszítéseket; megegyeztek a jelen Észak-atlanti

Szerződésben:

1. cikk: A Felek kötelezik magukat arra, hogy az Egyesült Nemzetek Alapokmányának megfelelően minden nemzetközi viszályt, amelybe belekerülhetnek, békés eszközökkel, olyan módon rendeznek, hogy a nemzetközi béke és biztonság, valamint az igazságosság ne kerüljön veszélybe, továbbá hogy nemzetközi kapcsolataikban tartózkodnak az Egyesült Nemzetek céljaival össze nem férő, bármilyen módon megnyilvánuló erőszakkal való fenyegetéstől és erőszak alkalmazásától.

2. cikk: A Felek a békés és baráti nemzetközi kapcsolatok további kiszélesítéséhez azzal járulnak hozzá, hogy megerősítik szabad intézményeiket, biztosítják azoknak az elveknek a jobb megértését, amelyeken ezek az intézmények nyugszanak és kifejlesztik a stabilitás és a jólét előmozdítására alkalmas körülményeket. Arra fognak törekedni, hogy nemzetközi gazdasági politikájukban kiküszöböljenek minden ellentétet és bátorítani fogják a bármelyikük és valamennyiük közötti gazdasági együttműködést.

3. cikk: A jelen szerződésben kitűzött célok hathatósabb elérése érdekében a Felek külön-külön és együttesen, folyamatos és hathatós önszegély és kölcsönös segítség útján fenntartják és kifejlesztik egyéni és kollektív védelmi képességüket fegyveres támadással szemben.

4. cikk: A Felek tanácskozni fognak egymással valahányszor bármelyikük véleménye szerint a Felek egyikének területi épségét, politikai függetlenségét vagy biztonságát veszély fenyegeti.

5. cikk: A Felek megegyeznek abban, hogy egyikük vagy többjük ellen, Európában vagy Észak-Amerikában intézett fegyveres támadást valamennyiük ellen irányuló támadásnak tekintenek és ennél fogva megegyeznek abban, hogy ha ilyen támadás bekövetkezik, mindegyikük az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 51. cikke által elismert jogos egyéni vagy kollektív védelem jogát gyakorolva támogatni fogja az ekként megtámadott Felet vagy Feleket azzal, hogy egyénileg és a többi Féllel egyetértésben azonnal megteszi azokat a intézkedéseket – ideértve a fegyveres erő alkalmazását is –, amelyeket a békének és biztonságának az észak-atlanti térségben való helyreállítása és fenntartása érdekében szükségesnek tart. Minden ilyen fegyveres támadást és ennek következtében foganatosított minden intézkedést azonnal az ENSZ Biztonsági Tanácsa tudomására kell hozni. Ezek az intézkedések véget érnek, ha a Bizton-

sági Tanács meghozta a nemzetközi béke és biztonság helyreállítására és fenntartására szükséges rendszabályokat.

13.71_forrás: Varsói Szerződés Szervezete

Dátum: létrejött 1955.05.14., megszűnt 1991.07.01.

Műfaj: többoldalú nemzetközi szerződés

Forrás: (<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Tenyek-Konyve-tenyek-konyve-1/1990-7B2E/nemzetkozi-szervezetek-8BC9/regionalis-kormanykozi-nemzetkozi-szervezetek-8DF1/varsoi-szerzodes-szervezete-8E0B/>)

Miért fontos? *Fennállása során a Varsói Szerződés Szervezete (ang. Warsaw Treaty Organization, oró. Organyizacija Varsavszkogo Dogovora) az ún. szocialista országok politikai és katonai szervezeteként definiálta magát. A szövetséget az 1955. május 14-én Varsóban aláírt barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződéssel hozták létre. A szerződés aláírói: Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország, az NDK, Románia és a Szovjetunió; Albánia 1969-ben kilépett a szervezetből.*

A VSZ célja a tagállamok biztonságának védelme, az európai kollektív biztonsági rendszer megteremtése, a tagállamok közötti együttműködés elmélyítése volt. Amennyiben bármely tagállamot Európában külső támadás ért volna, a tagállamok együttesen léptek volna fel a támadó ellen. A VSZ politikai testületei (Politikai Tanácskozó Testület, Külügyminiszeri Bizottság) mellett nagy szerepe volt a szervezet katonai szárnyának (Honvédelmi Miniszterek Bizottsága, Katonai Tanács, Technikai Bizottság, Egyesített Főparancsnokság). A VSZ székhelye mindvégig Moszkvában volt (GERMUSKA 2010).

13.72_forrás: EBESZ (OSCE)

Dátum: 1975-től máig

Műfaj: nemzetközi szervezet

Forrás: (<https://www.osce.org/who-we-are>)(<http://vienna.io.gov.hu/az-europai-biztonsagi-es-egyuttmukodesi-szervezet>)

Miért fontos? *Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) a hidegháború, az enyhülési folyamat és az európai együttműködés terméke volt. Az 1970-es évek első felében jött létre mint olyan nemzetközi egyeztető konferenciasorozat, amely a nyugat–kelet viszony számára teremtett fórumot. 1972-től Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezletnek hív-*

ták (magy. EBEÉ; ang. Conference on Security and Cooperation in Europe, CSCE), és a legismertebb eseménye az 1975 nyári helsinki csúcsertekezlet volt, amelyen aláírása került az EBEÉ zárónyilatkozata. Mivel az EBEÉ nyugati és keleti országokat egyaránt tömörített, sőt része volt két Európán kívüli ország is (Kanada mellett a szuperhatalom USA), ezért a keretében viszonylag sikeresen zajlott a détente alatt és utána is a két blokk közötti párbeszéd. Ebben az enyhülést elősegítő párbeszédben mind a biztonság (a háború elkerülése), mind az együttműködés (a kölcsönös bizalmon alapuló megegyezés) hangsúlyos és fontos volt a partnerek számára.

Jelenleg az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (magy. EBESZ; ang. Organization for Security and Cooperation in Europe, OSCE) egy nem katonai biztonsági szervezet, amelynek célja a béke fenntartása. 2023-ban 57 teljes jogú tagállami résztvevője van Európából, Észak-Amerikából, Közép-Ázsiából és Ausztráliából, valamint együttműködik mintegy tucatnyi további partnerállammal Észak-Afrikából és Dél-Amerikából.

Forrás: „Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) földrajzi értelemben a legkiterjedtebb, legátfogóbb páneurópai biztonsági szervezet, amely összesen 57 államot tömörít magába. A résztvevő államok között találjuk az Egyesült Államokat és Kanadát, az Európai Unió tagállamait, a volt szovjet térség utódállamait, a nyugat-balkáni országokat és Mongóliát is. A bécsi székhelyű nemzetközi szervezet fő funkciója – az ENSZ Alapokmány VIII. fejezetében foglaltak értelmében – az európai biztonság és stabilitás megőrzése, azaz a korai előrejelzés, a konfliktuskezelés, a válságkezelés és a válságok megoldását követő rehabilitáció. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy az EBESZ átfogó és kooperatív módon kezeli a biztonságot, mivel annak mindhárom dimenziójával – politikai-katonai, emberi, illetve gazdasági és környezetvédelmi – egységesen foglalkozik. A szervezet fegyverzetellenőrzéssel, az új típusú fenyegetések elleni küzdelemmel, emberi és kisebbségi jogi kérdésekkel, választási megfigyeléssel, a demokratikus átalakulás előmozdításával, a tolerancia elősegítésével, a diszkrimináció elleni küzdelemmel, valamint gazdasági-környezetvédelmi ügyekkel is foglalkozik.

A biztonság szerteágazó volta miatt a bécsi szervezet munkáját több autonóm EBESZ-intézmény is segíti:

- (i) a varsói székhelyű Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok

irodája (ODIHR) a biztonság emberi jogi aspektusaival,

(ii) a Hágában található EBESZ nemzeti kisebbségi főbiztosi hivattal (HCNM) annak kisebbségjogi vetületével foglalkozik,

(iii) míg az EBESZ Médiaképviselője (RFoM) a szólás- és sajtósabadság megőrzéséért felel.

Kooperatív jellegéből adódóan mind az 57 EBESZ résztvevő állam konszenzussal hozza meg döntéseit, amelyek nem jogi, hanem politikai kötelezettségvállalást jelentenek. A szervezet irányításáért a mindenkori soros EBESZ-elnökséget ellátó résztvevő állam az EBESZ-főtitkárral karöltve felel. Míg a soros elnökséget adó ország a szervezet éves politikai programjának végrehajtásáért felelős, addig a főtitkár a szervezet arca és egyben adminisztratív irányítója is.” (Forrás: <http://vienna.io.gov.hu/az-europai-biztonsagi-es-egyuttmukodesi-szervezet>)

13.73_forrás: Tutzing-formula

Dátum: 1990.01.31.

Forrás:

(<https://nsarchive.gwu.edu/document/16112-document-01-u-s-embassy-bonn-confidential-cable>)

Von Uwe Klußmann – Matthias Schepp – Klaus Wiegrefe: Did the West Break Its Promise to Moscow? 26.11.2009.

(<https://www.spiegel.de/international/world/nato-s-eastward-expansion-did-the-west-break-its-promise-to-moscow-a-663315.html>)

Miért fontos? A német egyesülésről szóló 1990 januári és februári megbeszélések egyik nagy, a szovjet-orosz külpolitika számára is nagyon fontos szempontja volt, hogy e tárgyalások alatt a Varsói Szerződés még mindig fennállt, és kevesen gondoltak arra a lehetőségre, hogy a közép-kelet-európai országok a jövőben a NATO tagjává válhatnak. A nyugatnémet politikusoknak nagyon fontos volt, hogy az egységes Németország tagja legyen a NATO-nak, ami viszont az orosz politikusoknak problémát jelentett. A nyugatnémet külügyminiszter 1990 januárjában és februárjában több beszédben megfogalmazta az ún. Tutzing-formulát, amely azt az elképzelést tartalmazta, hogy a NATO nem fog terjeszkedni kelet felé, és az NDK egykori területét is másként fogják kezelni (az egységes Németországon belül), mint a NATO többi területét. A Tutzing-formulát Hans-Dietrich Genscher 1990. január 31-én a bajoror-

szági Tutzingban mondta el először, pár nappal később megismételte Washingtonban is. A valóságban nem a Tutzing-formula valósult meg, mert egyrészt az NDK egykori területe beolvadt az egységes Németországba (katonai értelemben is), másfelől a NATO elkezdett terjeszkedni kelet (Csehország, Szlovákia, Lengyelország, Magyarország stb.) felé. Utólag úgy értékelhető, hogy a Tutzing-formula vagy kezdetől nem volt őszinte gondolat (hanem csak egy taktikai áltatás, hogy a poszt-szovjet Oroszország elfogadja a német újraegyesítést), vagy pedig arról van szó, hogy a poszt-szovjet Oroszország nem volt képes megakadályozni, hogy a németek és az amerikaiak megvalósítsák a maximális céljaikat.

Korábban titkos brit és német dokumentumok vizsgálata után a német SPIEGEL magazin arra a következtetésre jutott, hogy a Nyugat mindent megtett annak érdekében, hogy 1990-ben azt a benyomást keltse a szovjetekben, hogy a NATO-tagság nem jöhet szóba olyan országok esetében, mint Lengyelország, Magyarország vagy Csehszlovákia. 1990. február 10-én este Genscher német külügyminiszter telefonon beszélt Shevardnadze szovjet külügyminiszterrel. A beszélgetésről készült német feljegyzés szerint Genscher azt mondta: „Tisztában vagyunk vele, hogy az egységes Németország NATO-tagsága bonyolult kérdéseket vet fel. Számunkra azonban egy dolog biztos: a NATO nem fog keletre terjeszkedni.” És mivel az átalakítás főként Kelet-Németország körül zajlott, Genscher kifejezetten hozzátette: „Ami a NATO nem bővítését illeti, ez általánosságban is érvényes [a kelet-közép-európai országokra is].” Shevardnadze azt válaszolta, hogy „mindent elhisz, amit Genscher mondott”.

A Tutzing-formula történelmi kontextusa az volt, hogy a német egyesülésről szóló megbeszélések során mind Washington, mind a nyugat-európai államokat aggasztotta az a kérdés, hogy az egységes Németország tagja lesz-e a NATO-nak, vagy Németország egy sem ide, sem oda nem tartozó ország lesz kelet és nyugat között, ahogy arra már volt szándék a múltban. Genscher német külügyminiszter véget akart vetni ennek a bizonytalanságnak, ezért mondta a beszédében 1990. január 31-én Tutzingban, hogy az egységes Németország a NATO tagja lesz, de úgy, hogy megígérte, a NATO nem húzódik közelebb a Szovjetunió határaihoz. Arra a kérdésre, hogy őszintén gondolta-e a szavait, Genscher azt válaszolta: Azon gon-

dolgoztam, hogyan lehetne a szovjet vezetést rávenni, hogy támogassa ezt a megoldást. Segíteni akartam nekik túljutni az akadályokon.

13.74_forrás: Párizsi nyilatkozat az új Európáért

Dátum: 1990.11.21.

Műfaj: nyilvános politikai nyilatkozat

Forrás: (https://www.cvce.eu/content/publication/2003/8/8/27f6d664-4466-4fd6-9e23-cd2d84f72cde/publishable_fr.pdf)

Miért fontos? *Az 1990. november 21-én Párizsban lezajlott Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) egyik lényeges döntése a Párizsi nyilatkozat az új Európáért (ang. Charter of Paris for a New Europe) című tizenöt oldalas politikai nyilatkozat elfogadása volt. „Európa konfrontációjának és megosztottságának korszaka véget ért [...] Európa megszabadult a múlt örökségétől” – így kezdődött a nyilatkozat, amely a címében visszautalt a jaltai nagyhatalmi konferencián 1945. február 11-én elfogadott „Nyilatkozat a felszabadított Európáról” című dokumentumra. A Nyilatkozat fő mondanivalója elsősorban a kommunista típusú önkénnyel való határozott szembefordulás volt: „A férfiak és nők bátorsága, a népek akaratának ereje és a helsinki záróokmány eszméinek hatalma a demokrácia, a béke és az egység új korszakát nyitotta meg Európában. [...] Az emberi jogok és az alapvető szabadságok valamennyi emberi lényt születésétől fogva megilletnek, azok elidegeníthetetlenek és a törvény ereje által biztosítottak.” A párizsi csúcsot gyakran Helsinki II.-nek is nevezik, amely egy új kezdet, egy jövőendő nagy európai kísérlet alapját vetette meg.*

A forrás szerkesztett, értelmezett, magyar nyelvű részletei: A demokrácia, a béke és az egység új korszaka. Mi, a Biztonsági és Együttműködési Konferencián résztvevő államok állam- és kormányfői Európában a mélyreható változások és a történelmi remények idején gyűltünk össze Párizsban. Európa konfrontációjának és megosztottságának korszaka véget ért. Kijelentjük, hogy kapcsolatainkat mostantól a tisztelet és az együttműködési szándék fogja megalapozni. Európa megszabadul a múlt örökségétől. A változások ereje, a férfiak, a nők és a népek akaratereje, valamint az 1975-ös helsinki záróokmány gondolatainak az ereje a demokrácia, a béke és az egység új korszakát nyitották meg Európában. Ma rajtunk múlik, hogy valóra váltsuk azokat a reményeket és elvárásokat,

amelyeket az emberek évtizedek óta vártak: (i) az emberi jogokon alapuló demokrácia iránti megingathatatlan elkötelezettséget és alapvető szabadságjogokat; (ii) a gazdasági szabadság és a társadalmi igazságosság révén elért jólétet; (iii) és a minden országra kiterjedő, egyenlő biztonságot. Az 1975-ös helsinki záróokmány tíz alapelve e nagyratörő cél felé vezet bennünket, mivel ez volt az az alapidokumentum, amely az elmúlt tizenöt évben megvilágította az utunkat a jobb kapcsolatok felé.”

13.75_forrás: NATO–Oroszország alapokmány

Dátum: Párizs, 1997.05.27.

Műfaj: nyilvános kétoldalú szerződés

Forrás: (https://www.nato.int/cps/su/natohq/official_texts_25468.htm)

Miért fontos? *Az 1997-es NATO–Oroszország alapokmány (eredeti címe: Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security, azaz Közös kapcsolatokról, együttműködésről és biztonságról szóló alapokmány a NATO és Oroszország között) az 1990-es éveknek azt a korszakát tükrözi, amikor a NATO és posztszovjet Oroszország között kiegyensúlyozott volt a kapcsolat. A jó viszony nem kis mértékben a német diplomáciának volt köszönhető, amely kifejezetten törekedett Oroszország bevonására az európai biztonsági és gazdasági ügyekbe. Az 1997-es alapokmány jelentősebb tartalmi elemei közé tartozik, hogy a Borisz Jelcin-féle Oroszország elfogadta, hogy a NATO kelet-közép-európai országokat vesz a tagja közé. Viszonzásul az alapokmányban leszögezték, hogy a NATO az új tagállamaiban nem fog nukleáris fegyvereket állomásoztatni, és hogy az új tagállamokban csak dandár méretűnél (kb. 5500 főnél) kisebb külföldi katonai alakulatok fognak állomásozni. (NAGYMIHÁLY, Zoltán – SZTRAUSZ, Péter (szerk.): Helmut Kohl és Közép-Európa. Budapest, Retörki, 2023.)*

I. Alapelvek: Abból az elvből kiindulva, hogy az euro-atlanti közösség minden államának biztonsága oszthatatlan, a NATO és Oroszország együtt fog működni annak érdekében, hogy hozzájáruljanak a közös értékekhez, kötelezettségvállalásokhoz és viselkedési normákhoz való hűségen alapuló közös és átfogó biztonság megteremtéséhez Európában minden állam érdekében. A NATO és Oroszország hozzájárul az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet megerősítéséhez, beleértve a megelőző diplomácia, a konfliktusmegelőzés, a válságkezelés, a konfliktusok utáni rehabilitáció és a regionális biztonsági együttműködés elsődleges eszközeként betöltött szerepének továbbfejlesztését, valamint annak fokozását [...] Az EBESZ, mint az egyetlen páneurópai biztonsági szervezet kulcsfontosságú szerepet tölt be az európai békében és stabilitásban. Az EBESZ megerősítése során a NATO és Oroszország együttműködnek, hogy megakadályozzák a megosztottság és a konfrontáció Európájába való visszatérés lehetőségét vagy bármely állam elszigetelődését. [...]

IV. Politikai–katonai ügyek: A NATO és Oroszország megerősíti a közös vágyát, hogy nagyobb stabilitást és biztonságot érjenek el az euro-atlanti térségben. A NATO tagállamai megisméltik, hogy nem szándékoznak, nem terveznek és nincs okuk atomfegyver telepítésére az új [NATO] tagországok területén, és nincs szükségük a NATO nukleáris helyzetének vagy nukleáris politikájának bármely aspektusának megváltoztatására – és nem látnak előre semmilyen jövőbeli igényt, hogy ezt tegye. Ez feltételezi azt a tényt, hogy a NATO úgy döntött, nincs szándéka, nincs terve és nincs oka atomfegyver-tárolóhelyek létesítésére ezen új tagországok területén, akár új nukleáris tárolók építésével, akár régi nukleáris tároló létesítmények átalakításával. A nukleáris tárolóhelyek olyan létesítmények, amelyeket kifejezetten nukleáris fegyverek állomásoztatására terveztek, és magukban foglalnak minden típusú, nukleáris fegyverek tárolására tervezett, edzett föld feletti vagy földalatti létesítményt (tárolóbunkert vagy pánccélsekrényt). [...]

(Az eredeti angol szöveg: I. Principles. Proceeding from the principle that the security of all states in the Euro-Atlantic community is indivisible, NATO and Russia will work together to contribute to the establishment in Europe of common and comprehensive security based on the allegiance to shared values,

commitments and norms of behaviour in the interests of all states. NATO and Russia will help to strengthen the Organisation for Security and Cooperation in Europe, including developing further its role as a primary instrument in preventive diplomacy, conflict prevention, crisis management, post-conflict rehabilitation and regional security cooperation, as well as in enhancing its operational capabilities to carry out these tasks. The OSCE, as the only pan-European security organisation, has a key role in European peace and stability. In strengthening the OSCE, NATO and Russia will cooperate to prevent any possibility of returning to a Europe of division and confrontation, or the isolation of any state. IV. Political-Military Matters. NATO and Russia affirm their shared desire to achieve greater stability and security in the Euro-Atlantic area. The member States of NATO reiterate that they have no intention, no plan and no reason to deploy nuclear weapons on the territory of new members, nor any need to change any aspect of NATO's nuclear posture or nuclear policy - and do not foresee any future need to do so. This subsumes the fact that NATO has decided that it has no intention, no plan, and no reason to establish nuclear weapon storage sites on the territory of those members, whether through the construction of new nuclear storage facilities or the adaptation of old nuclear storage facilities. Nuclear storage sites are understood to be facilities specifically designed for the stationing of nuclear weapons, and include all types of hardened above or below ground facilities (storage bunkers or vaults) designed for storing nuclear weapons.)

13.76_forrás: St. Malo-i nyilatkozat

Dátum: 1998.12.04.

Műfaj: nyilvános politikai nyilatkozat

Forrás: (https://www.cvce.eu/content/publication/2008/3/31/f3cd16fb-fc37-4d52-936f-c8e9bc80f24f/publishable_en.pdf)

Miért fontos? *Jelen állapotok szerint a katonai alapú európai biztonságpolitikának a NATO az alapja. Az 1998. december 3-án és 4-én St. Malóban tartott francia–brit csúcstalálkozón az (akkor még EU-tag) Egyesült Királyság és Franciaország állam- és kormányfői találkoztak. Tony Blair brit miniszterelnök és Jacques Chirac francia köztársasági elnök egyetértettek abban, hogy (i) az EU biztonságpolitikáját a NATO keretein belül képzelik el (BUONNANO – NUGENT 2013: 278), azonban ezzel párhuzamosan azt is kinyilvánították, hogy (ii) az Európai Uniónak autonóm döntéshozatali képességgel kell rendelkeznie annak érdekében, hogy az EU megfelelő (hibető, hiteles) katonai erővel alátámasztott fellépésre (reagálásra) legyen képes a nemzetközi válságok során, ha és amennyiben abban a NATO nem vesz részt.*

Ezt fogalmazták meg A St. Malo-i francia–brit közös nyilatkozat az európai védelemről című nyilatkozatban (ang. Franco–British St. Malo Declaration).

A forrás szerkesztett magyar nyelvű részletei: A St. Malo-i francia–brit közös nyilatkozat az európai védelemről [...] 2. [...] az Európai Uniónak rendelkeznie kell a hiteles katonai erőkkel alátámasztott önálló [autonóm] fellépés képességével, a katonai erők felhasználásáról szóló döntéshez szükséges eszközökkel és képességekkel avégett, hogy az EU reagálni tudjon a nemzetközi válságokra. Célunk elérése érdekében be kell tartani a tagállamok által vállalt kollektív védelmi kötelezettségvállalásokat (amelyek a washingtoni szerződés 5. cikkében, a brüsszeli szerződés V. cikkében szerepelnek). Szükséges az Európai Unió tagállamai közötti szolidaritás erősítése annak érdekében, hogy Európa hallathassa hangját a világ ügyeiben, miközben a NATO-tagállamok a NATO-ban vállalt kötelezettségeiknek megfelelően járnak el, hozzájárulnak a modernizált atlanti szövetség életképességéhez és a kollektív védelem megalapozásához. [...] Az európai szolidaritás erősítésének figyelembe kell vennie az európai államok különböző álláspontjait. Tiszteletben kell tartani az országok eltérő helyzetét a NATO-val kapcsolatban.

3. Annak érdekében, hogy az Európai Unió döntéseket tudjon hozni olyan katonai fellépések során, amikor és amelyekben a NATO egésze nem vesz részt, az Unió számára megfelelő struktúrákat és helyzetelemzési kapacitást, hírszerzési forrásokat, valamint megfelelő stratégiai képességet kell biztosítani. [...]

4. Európának megerősített fegyveres erőkre van szüksége, amelyek gyorsan tudnak reagálni az új kockázatokra, és amelyeket erős és versenyképes európai védelmi ipar és technológia támogat. [...]

(Original English text: Franco–British St. Malo Declaration (1998.12.04.) Joint Declaration on European Defence. Joint Declaration issued at the British–French Summit (Saint-Malo, 4 December 1998) The Heads of State and Government of France and the United Kingdom are agreed that: 1. The European Union needs to be in a position to play its full role on the international stage. This means making a reality of the Treaty of Amsterdam, which will provide the essential basis for action by the Union. It will be important to achieve full and rapid implementation of the Amsterdam provisions on CFSP. This includes the responsibility of the European Council to decide on the progressive framing

of a common defence policy in the framework of CFSP. The Council must be able to take decisions on an intergovernmental basis, covering the whole range of activity set out in Title V of the Treaty of European Union. 2. To this end, the Union must have the capacity for autonomous action, backed up by credible military forces, the means to decide to use them, and a readiness to do so, in order to respond to international crises. In pursuing our objective, the collective defence commitments to which member states subscribe (set out in Article 5 of the Washington Treaty, Article V of the Brussels Treaty) must be maintained. In strengthening the solidarity between the member states of the European Union, in order that Europe can make its voice heard in world affairs, while acting in conformity with our respective obligations in NATO, we are contributing to the vitality of a modernised Atlantic Alliance which is the foundation of the collective defence of its members. Europeans will operate within the institutional framework of the European Union (European Council, General Affairs Council, and meetings of Defence Ministers). The reinforcement of European solidarity must take into account the various positions of European states. The different situations of countries in relation to NATO must be respected. 3. In order for the European Union to take decisions and approve military action where the Alliance as a whole is not engaged, the Union must be given appropriate structures and a capacity for analysis of situations, sources of intelligence, and a capability for relevant strategic planning, without unnecessary duplication, taking account of the existing assets of the WEU and the evolution of its relations with the EU. In this regard, the European Union will also need to have recourse to suitable military means (European capabilities pre-designated within NATO's European pillar or national or multinational European means outside the NATO framework). 4. Europe needs strengthened armed forces that can react rapidly to the new risks, and which are supported by a strong and competitive European defence industry and technology.

5. We are determined to unite in our efforts to enable the European Union to give concrete expression to these objectives.

13.77_forrás: Putyin-beszéd Münchenben

Dátum: 2007.02.10.

Műfaj: nyilvános politikai beszéd

Forrás: (https://is.muni.cz/th/xlghl/DP_Fillinger_Speeches.pdf)

Miért fontos? *2007 februárjában Vlagyimir Putyin beszédet mondott a németországi Münchenben egy nagy nemzetközi biztonságpolitikai konferenci-*

án. Beszédében az orosz elnök egyebek mellett szóvá tette (a diplomácia nyelvén, de azért jól érthetően), hogy Oroszország megalázva érzi magát, amiért nem kap elég beleszólást a világ globális ügyeibe. Az alább idézett müncheni beszéd szerint az USA (aki Putyin szerint az „egypólusú világ egyedüli hegemónja” akar lenni) szándékosan ki akarja iktatni a Szovjetunió utáni Oroszországot a legfontosabb nemzetközi döntésekből, azaz tudatosan marginalizálni akarja őket – ami mélyen sérti Oroszországot.

Forrás: [...] Mindössze két évtizeddel ezelőtt [1987 körül] a világ ideológiailag és gazdaságilag megosztott volt, és a két szuperhatalom hatalmas stratégiai potenciálja biztosította a globális biztonságot. Ez a globális szembenállás [a hidegháború] a legnagyobb gazdasági és társadalmi problémákat a nemzetközi közösség és a világ napirendjének a peremére szorította. És mint minden háború, a hidegháború is, képletesen szólva, éles lőszereket hagyott maga után. Az ideológiai sztereotípiákra, a kettős mércére és a hidegháborús blokkokban való gondolkodásra gondolok.

A hidegháború után javasolt egypólusú világ nem valósult meg. Az emberiség a története során nem egy alkalommal ment keresztül egypólusú időszakokon, a történelemben láttunk már egyedi világhatalomra való törekvéseket. [...] De mit jelent az egypólusú világ? Nem lehet szépíteni ezt a kifejezést, ami végső soron egy olyan helyzetre utal, amikor a világban egy hatalomközpontot, egy erőközpont, egyetlen döntési központ van.

Az egypólusú világ az a világ, amelyben egy mester és egy uralkodó [szuverén] van. De végső soron ez nemcsak a rendszeren belüliekre nézve káros, hanem magának az egyedüli hatalmat gyakorlónak [a szuverénnek] is, mivel ez a rendszer belülről pusztítja el saját magát. És ennek semmi köze a demokráciához. Mert, mint tudjuk, a demokrácia a többség hatalma a kisebbség érdekeinek és véleményének a tükrében. Mellesleg: Oroszországot – minket – folyamatosan kioktatnak a demokráciáról. De valamiért azok, akik minket kioktatnak, maguk nem akarnak tanulni.

Úgy gondolom, hogy az egypólusú [hatalmi] modell nemcsak elfogadhatatlan, de lehetetlen is a mai világban. Ez nemcsak azért van így, mert egyetlen világhatalom esetében a mai világban – pontosan a mai világban [!] – a katonai, a politikai és a gazdasági erőforrások nem lennének elegendőek. Hanem ennél is fontosabb, hogy maga a modell hibás, mert

ennek alapján nincs és nem is lehet erkölcsi alapja a modern civilizációnak. Ezzel együtt ami a mai világban történik – és ezt most kezdtük el megvitatni –, hogy kísérletek vannak arra, hogy pontosan ezt a fogalmat, az egypólusú világ koncepcióját vezessék be a nemzetközi kapcsolatokba. [...]

(Original English text: [...]) Only two decades ago the world was ideologically and economically divided, and it was the huge strategic potential of two superpowers that ensured global security. This global stand-off pushed the sharpest economic and social problems to the margins of the international community's and the world's agenda. And, just like any war, the Cold War left us with live ammunition, figuratively speaking. I am referring to ideological stereotypes, double standards and other typical aspects of Cold War bloc thinking. The unipolar world that had been proposed after the Cold War did not take place either. The history of humanity certainly has gone through unipolar periods and seen aspirations to world supremacy. [...] However, what is a unipolar world? However, one might embellish this term, at the end of the day it refers to one type of situation, namely one centre of authority, one centre of force, one centre of decision-making. It is world in which there is one master, one sovereign. And at the end of the day this is pernicious not only for all those within this system, but also for the sovereign itself because it destroys itself from within. And this certainly has nothing in common with democracy. Because, as you know, democracy is the power of the majority in light of the interests and opinions of the minority. Incidentally, Russia – we – are constantly being taught about democracy. But for some reason those who teach us do not want to learn themselves. I consider that the unipolar model is not only unacceptable but also impossible in today's world. And this is not only because if there was individual leadership in today's – and precisely in today's – world, then the military, political and economic resources would not suffice. What is even more important is that the model itself is flawed because at its basis there is and can be no moral foundations for modern civilisation. Along with this, what is happening in today's world – and we just started to discuss this – is a tentative to introduce precisely this concept into international affairs, the concept of a unipolar world. [...])

13.78_forrás: NATO-tagság mint feszültségforrás

Dátum: 1990–2023

Miért fontos? *A NATO-beli tagság a hidegháború után is tud nemzetközi feszültségeket okozni. Ez jól látható volt az 1990-es moldáviai, a 2008-as grúziai, a 2014-es, majd a 2022-es ukrajnai válságok során, amikor Oroszország – kizárólag a saját szemzőgéből nézve – az érdekei ellen valónak tartotta, ha a peremvidékén található országok NATO- és/vagy EU-tagok akartak lenni. A nyugati országok 1989 után bevonták Oroszországot a nyugati egységterekvésekbe. Ennek jeleként Oroszország tagja lett a G8 nevű, nyolc gazdasági nagyhatalmat tömörítő szervezetnek. Azonban a világpolitikai helyzet megváltozását jelzi, hogy Oroszország előbb 2010-ben (3 évvel Putyin müncheni beszéde után), majd 2014. december 25-én olyan külpolitikai doktrínát hirdetett meg, amelyben szó szerint a NATO-t nevezi meg „a legfőbb külső veszélyforrásnak Oroszország számára”.*

13.79_forrás: NATO-stratégia 2022

Dátum: 2022

Műfaj: katonai stratégiai koncepció

Forrás: (https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf)

Miért fontos? *A NATO az orosz–ukrán konfliktus és háború hatására minden korábbinál egyértelműbben Oroszországot nevezte meg legfőbb stratégiai ellenfelének.*

A forrás szerkesztett, értelmezett, magyar nyelvű részletei:

1. A NATO eltökélt szándéka a NATO-szövetségesek szabadságának és biztonságának a védelme. A NATO fő célja és legnagyobb felelőssége, hogy biztosítsa a tagok kollektív védelmét minden fenyegetés ellen és minden irányból. Mi egy védekező szövetség vagyunk.

2. Biztonságunkhoz nélkülözhetetlen, hogy fenntartsuk a nemzeteink közötti transzatlanti köteleket. Közös értékek kötnek össze bennünket: az egyéni szabadság, az emberi jogok, a demokrácia és a jogállamiság. Továbbra is szilárdan elkötelezettek vagyunk az Egyesült Nemzetek Alapokmánya és az Észak-atlanti Szerződés céljai és alapelvei mellett.

3. A NATO egy egyedülálló, elengedhetetlen és nélkülözhetetlen transzatlanti fórum, amelynek keretében a NATO-tagok konzultálnak, koordinálnak és intézkednek az egyéni és a kollektív biztonságunkkal kapcsolatos minden kérdésben. A jelen stratégiai koncepció keretében is megerősítjük Szövetségünk összetartását, amely az oszthatatlan biztonságon, a szolidaritáson és az egymás védelmére irányuló szilárd elkötelezettségen alapul, a NATO 5. cikkében foglaltak szerint. Ennek az elkötelezettségünknek a gerincét az elrettentő és a védekező képességünk képezi.

4. A NATO továbbra is három alapvető feladatot lát el: elrettentés és védelem; válságmegelőzés és válságkezelés; valamint a kooperatív biztonság. [...]

Stratégiai környezet

6. Az euro-atlanti térségben jelenleg nincs béke. Az Orosz Föderáció megsértette azokat a normákat és elveket, amelyek hozzájárultak a stabil és kiszámítható európai biztonsági rend kialakításához. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a szövetségesek szuverenitása és területi integritása elleni támadás lehetőségét. A stratégiai verseny, az átfogó instabilitás és az ismétlődő válságok meghatározzák szélesebb biztonsági környezetünket. Az előttünk álló fenyegetések globálisak és összefüggenek egymással.

7. A tekintélyelvű (autoriter) szereplők kétségbe vonják (aláássák) az érdekeinket, az értékeinket és a demokratikus életmódunkat. Kifinomult hagyományos haderőt, valamint nukleáris és rakétaképességeket fejlesztenek, miközben kevésbé átláthatóak és figyelmen kívül hagyják a nemzetközi normákat és kötelezettségeket. A tekintélyelvű stratégiai versenytársak próbára teszik az ellenálló képességünket, és igyekeznek kihasználni nemzeteink nyitottságát, egymástól való függőségét és digitalizációját. Egyes autoriter rendszerek (hol közvetlenül, hol megbízottainkon keresztül) beavatkoznak a demokratikus folyamatainkba és intézményeinkbe, bizonyos hibrid taktikákkal megcélazzák polgáraink biztonságát. Rosszindulatú tevékenységeket folytatnak a kibertérben és az űrben, dezinformációs kampányokat folytatnak, kihasználják a migrációt, manipulálják az energiaellátást és gazdasági nyomást alkalmaznak. Ezek az autoriter szereplők a nemzetközi normák és intézmények aláásására, valamint a tekintélyelvű kormányzási modellek előmozdítására irányuló erőfeszítések élére állnak.

8. Jelenleg az Orosz Föderáció jelenti a legjelentősebb és legközvetlenebb fenyegetést a NATO-szövetségesek biztonságára, valamint az euro-atlanti térség békéjére és stabilitására nézve. Az Orosz Föderáció befolyási övezeteket (szférákat) igyekszik létrehozni befolyásoláson, közvetlen kényszerítéson, felforgatáson, agresszióon és annektáláson keresztül. Oroszország hagyományos eszközöket, továbbá kiber- és hibrid eszközöket alkalmaz velünk és partnereinkkel szemben. Aláássa a szabályokon alapuló nemzetközi rendet azáltal, hogy agresszív katonai magatartást mutat és agresszív retorikát alkalmaz, és látható, hogy gátlástalanul hajlandó erőszakot alkalmazni a politikai céljai elérése érdekében. Az Orosz Föderáció modernizálja a nukleáris erőit, bővíti új típusú, kettős képességű szállítórendszereit, miközben fenyegető jellegű nukleáris jelzéseket küld. Az ország célja a keleti és a déli országok destabilizálása. A Távol-Északon stratégiai kihívást jelent a NATO számára, ahol képes megzavarni a NATO-szövetségesek erősítését és az észak-atlanti hajózás szabadságát. Moszkva katonai fejlesztései, beleértve a Fehéroroszországgal való katonai integrációját, kihívást jelentenek a biztonságunkra és az érdekeinkre a Balti-tenger, a Fekete-tenger és a Földközi-tenger régióiban.

9. A NATO nem törekszik konfrontációra és nem jelent veszélyt az Orosz Föderációra. A NATO az orosz fenyegetésekre és ellenséges fellépésekre továbbra is egységes és felelős módon reagál. A NATO jelentősen megerősíti minden szövetségesének elrettentő erejét és védelmét, fokozza a tagállamoknak az orosz agresszióval szembeni ellenálló képességét, és támogatja partnereit a rosszindulatú beavatkozás és agresszió elleni küzdelemben. Ellenséges politikáinak és fellépéseinek fényében nem tekinthetjük partnerünknek az Orosz Föderációt. Azonban továbbra is hajlandóak vagyunk a nyílt kommunikációs csatornákat fenntartani Moszkvával azért, hogy kezelni és mérsékelni tudjuk a kockázatokat, hogy megelőzzük az eskalációt és növeljük az átláthatóságot. Stabilitásra és kiszámíthatóságra törekszünk nemcsak az euro-atlanti térségben, hanem a NATO és az Orosz Föderáció között is. A kapcsolatunkban bekövetkező bármilyen változás attól függ, hogy az Orosz Föderáció leállítja-e az agresszív magatartását és maradéktalanul betartja-e a nemzetközi jogot. [...]

(Original English text: 1.NATO is determined to safeguard the freedom and security of Allies. Its key purpose and greatest responsibility is to ensure our

collective defence, against all threats, from all directions. We are a defensive Alliance. 2. The transatlantic bond between our nations is indispensable to our security. We are bound together by common values: individual liberty, human rights, democracy and the rule of law. We remain firmly committed to the purposes and principles of the Charter of the United Nations and the North Atlantic Treaty. 3. NATO is the unique, essential and indispensable transatlantic forum to consult, coordinate and act on all matters related to our individual and collective security. We will strengthen our Alliance based on our indivisible security, solidarity, and ironclad commitment to defend each other, as enshrined in Article 5 of the North Atlantic Treaty. Our ability to deter and defend is the backbone of that commitment. 4. NATO will continue to fulfil three core tasks: deterrence and defence; crisis prevention and management; and cooperative security. These are complementary to ensure the collective defence and security of all Allies. [...] 6. The Euro-Atlantic area is not at peace. The Russian Federation has violated the norms and principles that contributed to a stable and predictable European security order. We cannot discount the possibility of an attack against Allies' sovereignty and territorial integrity. Strategic competition, pervasive instability and recurrent shocks define our broader security environment. The threats we face are global and interconnected. 7. Authoritarian actors challenge our interests, values and democratic way of life. They are investing in sophisticated conventional, nuclear and missile capabilities, with little transparency or regard for international norms and commitments. Strategic competitors test our resilience and seek to exploit the openness, interconnectedness and digitalisation of our nations. They interfere in our democratic processes and institutions and target the security of our citizens through hybrid tactics, both directly and through proxies. They conduct malicious activities in cyberspace and space, promote disinformation campaigns, instrumentalise migration, manipulate energy supplies and employ economic coercion. These actors are also at the forefront of a deliberate effort to undermine multilateral norms and institutions and promote authoritarian models of governance. 8. The Russian Federation is the most significant and direct threat to Allies' security and to peace and stability in the Euro-Atlantic area. It seeks to establish spheres of influence and direct control through coercion, subversion, aggression and annexation. It uses conventional, cyber and hybrid means against us and our partners. Its coercive military posture, rhetoric and proven willingness to use force to pursue its political goals undermine the rules-based international order. The Russian Federation is modernising its nuclear forces and expanding its novel and disruptive dual-capable delivery systems, while employing coercive nuclear signalling. It aims to destabilise countries to our East and South. In the High North, its capability to disrupt Allied reinforcements and freedom of navigation across the North

Atlantic is a strategic challenge to the Alliance. Moscow's military build-up, including in the Baltic, Black and Mediterranean Sea regions, along with its military integration with Belarus, challenge our security and interests. 9. NATO does not seek confrontation and poses no threat to the Russian Federation. We will continue to respond to Russian threats and hostile actions in a united and responsible way. We will significantly strengthen deterrence and defence for all Allies, enhance our resilience against Russian coercion and support our partners to counter malign interference and aggression. In light of its hostile policies and actions, we cannot consider the Russian Federation to be our partner. However, we remain willing to keep open channels of communication with Moscow to manage and mitigate risks, prevent escalation and increase transparency. We seek stability and predictability in the Euro-Atlantic area and between NATO and the Russian Federation. Any change in our relationship depends on the Russian Federation halting its aggressive behaviour and fully complying with international law. [...])

14. Hogyan függ össze az integráció és a globalizáció?

14.80_forrás: Iszlám fundamentalizmus

Forrás: (WESTAD 2018: 576–577)

Miért fontos? *Az Iránban 1979-ben lezajlott iszlamista (vagyis muzulmán vallási alapokon nyugvó) forradalom egy új nemzetközi irányzat megszületésének adott lökést: a Korán szélsőséges politikai értelmezésén alapuló iszlám fundamentalizmusnak.*

Az iszlám fundamentalizmus alapján az 1980-as évekkel kezdődően a Közel-Keleten működő hatalmi csoportok mind az USA, mind a Szovjetunió ellen fordultak. Az iszlám fundamentalisták számára Izrael volt a főellenség, úgy is mint a palesztin ügy legnagyobb ellenzője, és úgy is, mint „Amerika legfőbb közel-keleti szövetségese”. A folyamat egyiptomi és szaúd-arábiai szélsőségesek irányítása alatt zajlott, akik számára mindkét szuperhatalom bűnös volt abban, hogy „hitetlen” arab országokat támogattak; ilyen alapon harcoltak pl. a mudzsaheddinek a 1979-es afganisztáni bevonulása után a Szovjetunió ellen. Az iszlamisták nemzetközi hálózata főleg Afganisztánban és Pakisztánban szerveződött. Ennek volt a része Oszama bin Laden (aki az Al Kaidát alapította), valamint Abdullah Azzam palesztin iszlamista, aki a Pakisztánban állomásozó afgán mudzsaheddineket szervezte.

14.81_forrás: Modern kori environmentalizmus

Forrás: (WESTAD 2018: 520–522)

Miért fontos? *A tudósok számára a nukleáris fegyverek megszületésével egy időben világos volt, hogy a nukleáris háború egyik következménye az emberi környezet és az élő természet súlyos károsodása, pusztulása lehet. A tudósok mellett (akik számos fórumon hangot adtak ennek) a szuperhatalmak legfőbb politikusai is tudatában voltak ennek. De csak az 1980-as években alakultak olyan mozgalmak és pártok, amelyek e két problémát összekapcsolták: egyfelől a nukleáris fegyverek betiltását, másfelől a környezetszennyezés megállítását követelték. Ezt tette a nyugatnémet Zöld Párt, amely 1980-ban alakult meg. A hidegháború a környezetkárosítás terén is kiemelkedő korszak volt, és nemcsak a hadiipar, a nukleáris szennyeződés stb. miatt, hanem általában a kapitalista fogyasztói társadalom alapját képező gazdasági verseny következtében*

fellépő intenzív környezetkárosítás miatt is.

14.82_forrás: Barack Obama a terrorizmusról

Dátum: 2009.06.04.

Műfaj: nyilvános politikai beszéd

Forrás: (<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-cairo-university-6-04-09>)

Miért fontos? *Barack Obama amerikai elnök 2009-ben az egyiptomi Kairóban mondott egy beszédet, amelyben új kezdetet javasolt az Egyesült Államok és a muszlimok között szerte a világon. Miközben az elnök megfogalmazta, hogy az Egyesült Államok átfogó együttműködésre fog törekedni a muzulmán többségű országokkal, és a kapcsolatokat ki fogja terjeszteni olyan területekre is, mint az oktatás, gazdasági fejlődés stb., aközben élesen rámutatott a terrorizmus értelmetlenségére.*

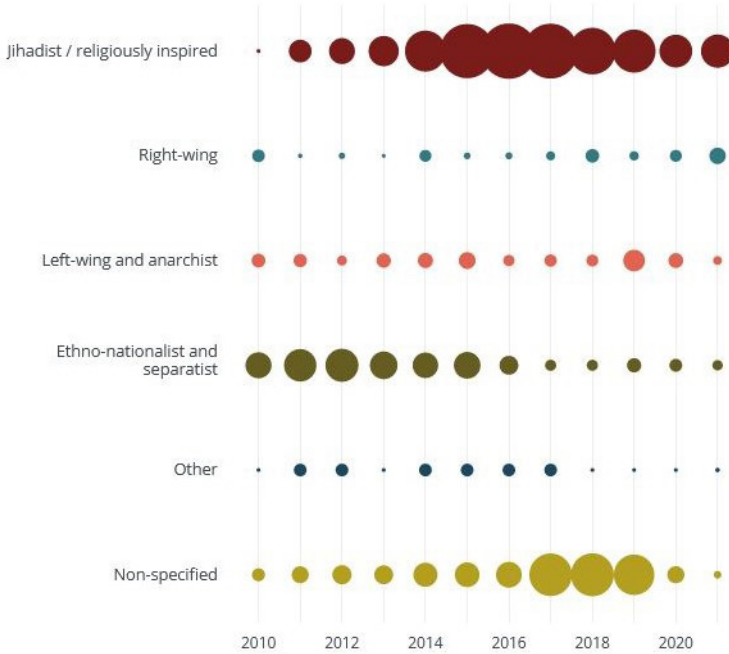
Forrás: [...] Tudom, hogy vannak egyesek, akik megkérdőjelezik, sőt helyeslik 2001. szeptember 11-ét. Hadd legyen világos. Az al-Kaida majdnem 3000 embert ölt meg aznap. Az áldozatok ártatlan amerikai férfiak, nők és gyerekek voltak, valamint más nemzetek fiai, akik nem ártottak senkinek. Az al-Kaida kegyetlenül meggyilkolta ezeket az embereket, büszke volt a támadásra, és még ma is hirdeti elhatározottságát, hogy tömeggyilkosságokat hajtson végre. Az al-Kaidának helyi csoportjai vannak sok országban, amelyek a szervezet messzire nyújtott karjaként működnek. [...]

14.83_forrás: Terrorizmus Európában: ábra

Forrás: (<https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/terrorism-eu-facts-figures/>)

Miért fontos? *Ez a diagram a terrorizmussal kapcsolatos letartóztatásokat mutatja be az EU-ban 2010 és 2021 között, évenként és típusonként. A 2010 és 2019 közötti adatok az Egyesült Királyság-beli letartóztatások számát is tartalmazzák.*

*Az angol nyelvű jelmagyarázat magyarul fentről lefelé:
dzsihadista / vallási ihletésű; jobboldali; baloldali és anarchista;
etnonacionalista és széparatista; egyéb és nem meghatározott.*

A szövegben feltüntetett szakirodalmi hivatkozások feloldása

BÉKÉS 2010

= Békés Csaba: East Central Europe 1953–1956. [Volume I, Chapter 16] In: Leffler, Melvyn – Westad, Odd Anne (eds.): *The Cambridge History of the Cold War*. Cambridge University Press, 2010, 175–225. p.

BÉKÉS 2012

= Békés Csaba: Magyarország, a szovjet blokk és a nemzetközi politika az enyhülés időszakában 1953–1991. Akadémiai doktori értekezés. Budapest, 2012. Kézirat.

BÉKÉS 2019

= Békés Csaba: Enyhülés és emancipáció. Magyarország, a szovjet blokk és a nemzetközi politika, 1944–1991. Budapest, Osiris Kiadó – MTA TK, Budapest, 2019.

BÉKÉS 2022

= Békés, Csaba: Hungary's Cold War. International Relations from the End of World War II to the Fall of the Soviet Union. The University of North Carolina Press, Chapel Hill, 2022.

BÉKÉS 2023

= Békés, Csaba: Hungary and the Dissolution of the Warsaw Pact (1988-1991). In *Journal of Cold War Studies*, Vol. 25, No. 4, Fall 2023, pp. 4–23. (https://doi.org/10.1162/jcws_a_01168)

BERND – NATE – FISCHER

= Schaefer, Bernd – Jones, Nate – Fischer, Benjamin B.: Forecasting Nuclear War. Nuclear Proliferation International History Project at the Woodrow Wilson Institute in Washington D.C. <http://www.wilsoncenter.org/publication/forecasting-nuclear-war> [Letöltve: 2014.08.18.]

BOHLEN 1973

= Bohlen, Charles E.: *Witness to History 1929–1969*. W. W. Norton and Company Inc. New York, 1973.

BORHI 2009

= Borhi László: A nyugati nagyhatalmak és Kelet-Közép-Európa 1945 után. *Világtörténet*, 2009 ősz-tél, 3–21. p.

BRINKLEY – REAGAN 2007

= Brinkley, Douglas (ed.): *The Reagan Diaries – Ronald Reagan*. Harper Perennial, New York, 2007.

BRIVATI – BUXTON – SELDON 1996

= Brivati, Brian – Buxton, Julia – Seldon, Anthony: *The Contemporary History Handbook*. Manchester University Press, Manchester–New York, 1996.

BUONNANO – NUGENT 2013

= Buonnano, Laurie – Nugent, Neill: *Policies and Policy processes of the European Union*. Palgrave–Macmillan, London, 2013.

CAMPBELL 2011

= Campbell, John: *The Iron Lady*. Penguin Books, London, 2011.

DAVY 2009

= Davy, Richard: Helsinki myths: setting the record straight on the Final Act of the CSCE, 1975. In: *Cold War History*, Vol. 9, No 1, February 2009, pp. 1–22. p.

DIÓSZEGI 2001

= Diószegi István: A hidegháború avagy a történelem félreértése. In: N. N. (szerk.): *A történelem visszavág*. Budapest, 2001, 55–57. p.

DOBRYNIN 1995

= Dobrynin, Anatolij: *In confidence*. New York, Times Books – Random House, 1995.

ENDERLE-BURCEL et al. 2009

= Enderle-Burcel, Gertrude – Fraszek, Piotr – Stiefel, Dieter – Teichova, Alice (eds.): *Gaps in the Iron Curtain. Economic relations between neutral and socialist countries in Cold War Europe*. Institute of History, Jagellonian University Press, Kraków, 2009.

FILENE 1968

= Filene, Peter G. (ed.): *American Views of Soviet Russia 1971–1965*. The Dorsey Press, Homewood, Ill., USA, 1968.

FINDLING 1980

= Findling, John E.: *Dictionary of American Diplomatic History*. Greenwood Press, Westport, Conn., USA, 1980.

FISCHER 2005

= Fischer Ferenc: *A kétpólusú világ 1945–1989*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005.

FRIEDMANN 2005

= Friedmann, Norman: *A hidegháború kora*. Alexandra, Budapest, 2005.

FURRER – GAUTSCHI 2016

= Furrer, Markus – Gaitschi, Peter (eds.): *Remembering and recounting the Cold War. Commonly Shared History?* Wochenschau Wissenschaft, Schwalbach, 2017.

GADDIS 2001

= Gaddis, John Lewis: *Most már tudjuk*. Európa, h.n., 2001.

GADDIS 2005

= Gaddis, John Lewis: *Studená vojna*. Slovart, 2005.

GARDNER et al 1970

= Gardner, Lloyd C. – Schlesinger, Arthur Jr. – Morgenthau, Hans J.: *The Origins of the Cold War*. Toronto-London, Ginn-Blaisdell, 1970.

GERMUSKA 2010

= Germuska, Pál: *Vörös arzenál. 1956-os Intézet-Argumentum*, Budapest, 2010.

GYÁRFÁS 2014

= Gyárfás András: *Az elmúlt évtizedek egyetemes történelmének vázlata. Történelemtanítás*. Online Történelemdidaktikai folyóirat, 2014. évf. 1. szám.

HAHN é.n.

= Hahn, Erich J. C.: The Occupying Powers and the Constitutional Reconstruction of West Germany, 1945–1949. In: *Cornerstone of Democracy. The West German Grundgesetz, 1949–1989*. German Historical Institute, Washington, D.C., Occasional Paper No. 13. é.n.

HAHNER 2006

= Hahner Péter: *Az Egyesült Államok elnökei*. Átdolgozott, bővített 2. kiadás. Maccenas Könyvkiadó, 2006.

HALMOSY 1985

= Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945–1982*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó–Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1985.

HISCOCKS 1966

= Hiscocks, Richard: *The Adenauer Era*. J.B. Lippincott Company, Philadelphia, New York, 1966.

HURST 2005

= Hurst, Steven: *Cold War US Foreign Policy. Key Perspectives*. Edinburgh University Press, 2005.

ISAACSON 2001

= Isaacson, Walter: *Kissinger életrajz*. Panem–Grafo, h.n. 2001.

JÓBA – VAJDA 2009

= Jóba Tamás – Vajda Barnabás: A diplomata George F. Kennan jelentősége az Egyesült Államok hidegháborús politikáját illetően. *Eruditio–Educatio* 4 (2009), 1. sz., 5–12. p.

JOHNSON 1991

= Johnson, Paul: *Dejiny 20. století*. Rozmluvy, Praha, 1991.

JUDT 2007

= Judt, Tony: *Povojnová Európa. História po roku 1945*. Slovart, 2007.

KÁDÁR LYNN 2013

= Kádár Lynn, Katalin (editor): *The Inaguration of Organized Political Warfare – Cold War Organizations sponsored by the National Committee for a Free Europe / Free Europe Committee*. Helena History Press, USA, 2013.

KALMÁR 2014

= Kalmár Melinda: *Történelmi galaxisok vonzásában. Magyarország és a szovjet-rendszer 1945–1990.* Osiris Kiadó, Budapest, 2014.

KENNAN 1984

= Kennan, George F.: *A nukleáris téveszme.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1984.

KISS J. 2005

= Kiss J. László (szerk.): *Nemzeti identitás és külpolitika az euroatlanti térségben.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 2005.

KOHL 2014

= Kohl, Helmut: *A fal leomlásától az újraegyesülésig.* Antall József Tudásközpont, Budapest, 2014.

KOVÁCS – SZILÁRD 2004

= Kovács Melinda – Szilárd Balázs (ford.): *Zsebkalauz Németországhoz. Az SZTE BTK Történeztudományi Diákkör kiadványa, JATEPress, Szeged, 2004. /Documenta Historica 63./*

LUKACS 1962

= Lukacs, John: *A History of the Cold War.* Anchor Books, New York, 1962.

LYNN-JONES 1985

= Lynn-Jones, Sean M.: *A Quiet Successor for Arms Control. International Security,* Volume 9, No 4, Spring 1985.

MAGYARICS 2008

= Magyarics Tamás: *Az Amerikai Egyesült Államok története 1914–1991.* Kossuth Kiadó, 2008.

MAGYARICS No. 56

= Magyarics Tamás: *Az Egyesült Államok biztonságpolitikája a hidegháború első évtizedei alatt.* No 56, Teleki László Intézet, Külpolitikai Tanulmányok Központja, h.n., é.n.

MAGYARICS No. 57

= Magyarics Tamás: *Détente, fegyverkorlátozás, második hidegháború.* No 57, Teleki László Intézet, Külpolitikai Tanulmányok Központja, h.n., é.n.

MARUZSA 2012

= Maruzsa Zoltán: *A német újrafegyverkezés és a hidegháború 1945–1969*. L. Harmattan, Budapest, 2012.

MASTNY 1986

= Mastny, Vojtech: *Helsinki, Human rights and European security. Analysis and Documentation*. Duke University Press, Durham, 1986.

MEZEI 2001

= Mezei Géza: *Európa kettészakítása és a kétpólusú nemzetközi rend születése*. Új Mandátum Könyvkiadó, h.n., 2001.

McWILLIAMS – PIOTROWSKI 2014

= McWilliams, Wayne – Piotrowski, Harry: *The World Since 1945. A History of International Relations*. Eighth edition. Lynne Rienner Publishers, 2014.

MINGST 2012

= Mingst, Karen A.: *A nemzetközi kapcsolatok alapjai*. Napvilág Kiadó, h.n., 2012.

NAGYMIHÁLY - SZTRAUSZ 2023

= Nagymihály, Zoltán – Sztrausz, Péter (szerk.): *Helmut Kohl és Közép-Európa*. Budapest, Retörki, 2023.

NÉMETH 2004

= Németh István: *Európa 1945–2000. A megosztástól az egységig*. Aula Kiadó, h.n. 2004.

NÉMETH 2006

Németh István (szerk.): *20. századi egyetemes történet. 1. és 2. kötet*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.

NEWTON 2012

Newton, Jim: *Eisenhower, the White House Years*. Anchor Books, New York, 2012.

OSTERMANN 2001

= Ostermann, Christian F. (ed.): *Uprising in East Germany 1953*. CEU Press, Budapest, 2001.

PAPP 2009

= Papp Imre: Az első francia gyarmatbirodalom. In: Poór János (szerk.): *A kora újkor története*. Osiris Kiadó, Budapest, 2009, 403–425. p.

PATERSON et al 1971

= Paterson, Thomas G. (ed.): *Cold War critics. Alternatives to American Foreign Policy in the Truman Years*. Chicago, Quadrangle Books, 1971.

RÁKÓCZI 2009

= Rákóczi István: A portugál tengerentúli birodalom. In: Poór János (szerk.): *A kora újkor története*. Osiris Kiadó, Budapest, 2009, 377–387. p.

SAVRANSKAYA – BLANTON – ZUBOK 2010

= Savranskaya, Svetlana – Blanton, Thomas – Zubok, Vladislav (eds.): *Masterpieces of History. The Peaceful End of the Cold War in Europe 1989*. CEU Press, Budapest–New York, 2010.

SEGEŠ 2019

= Segeš, Dušan: „Balónová aféra” v réžii komunistického Československa z roku 1956 a jej medzinárodné súvislosti [„The Balloon Affair” Misused by Communist Czechoslovakia in 1956 and Its International Contexts]. In *Obraz a odraz osobnosti modernej doby : K „70” historikov Jana Peška a Stanislava Sikoru*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2019, s. 369–390.

SELVAGE – HARRISON 1998

= Selvage, Douglas – Harrison, Hope M.: New Evidence on the Berlin Crisis 1958–1962. In: *Cold War International History Project Bulletin* 11 [1998], 213–220. p.

SESTANOVICH 2014

= Sestanovich, Stephen: *Maximalist. America in the World from Truman to Obama*. Vintage Books, New York, 2014.

SIMON Á. – SIMON E. 2002

= Simon Ágnes – Simon Eszter (ford. és szerk.): *John F. Kennedy és Nyikita Sz. Hruscsov levelezése a kubai rakétaválság alatt*. Az SZTE BTK Történész Diákkör kiadványa. JATE Press, Szeged, 2002. /Documenta Historica 55./

STRAUSS 1968

= Strauss, F. J.: *Kihívás és válasz*. K.n., 1968, h.n.

O'SULLIVAN 2010

= O'Sullivan, John: *Az elnök, a pápa és a miniszterelnök*. Helikon–Heti Válasz, 2010.

SZABÓ 2010

= Szabó Loránd: *Katonák és a hatalom: Afrika és a Kongói Demokratikus Köztársaság*. In: Fischer Ferenc – Hegedüs Katalin – Rab Virág (szerk.): *A történelem szálai*. PTK, Pécs, 2010, 455–460. p.

SZÁNTÓ 2009

= Szántó György Tibor: *Adalékok a brit gyarmatbirodalom előtörténetéhez*. In: Poór János (szerk.): *A kora újkor története*. Osiris Kiadó, Budapest, 2009, 426–442. p.

SZILÁGYI 2009

= Szilágyi Ágnes Judit: *A spanyol gyarmatbirodalom*. In: Poór János (szerk.): *A kora újkor története*. Osiris Kiadó, Budapest, 2009, 388–402. p.

TOMEK – PEJČOCH 2018

= Tomek, Prokop – Pejčoch, Ivo: *Černá kniha sovětské okupace. Sovětská armáda v Československu a její oběti 1968–1991*. Druhé doplnené vydání. Svět křídél, Cheb, 2018.

VAJDA 2007

= Vajda Barnabás: *A XX. század magyar beszédei*. Budapest: Agave Könyvek, 2007.

VONYÓ 2006

= Vonyó, József (szerk.): *Modell Deutschland*. Pécs: Pannónia Könyvek, 2006.

VPL 2005

= Horváth Jenő (szerk.): *Világpolitikai lexikon 1945–2005*. Osiris Kézikönyvek, Budapest, 2005.

Collection of texts and primary sources for researching the history of the Cold War and the European Integration – English summary of the book

This publication is a supplement to and continuation of my book *The Cold War and the European Integration*. Its purpose is to provide selected supplementary educational texts on the subject of the Cold War and the European integration, primarily for undergraduates. Texts published here include primary sources translated to Hungarian as well as historians' opinions on particular topics, as well as educational texts that make the already complicated international legal, military and political treaties more understandable. The book follows the structure of the second edition of *The Cold War and the European Integration*, making it easy to read and learn. According to the author's intention, all 83 sources (including some figures, maps and statistics) and supplementary readings help to contextualize, interpret and synthesize the historical knowledge required by the two discussed topics: the Cold War and the European integration.

The novelty of this book is that, in its online version, these sources and texts are available online, and the links left "sharp" in the text can stimulate interested parties to further research.

My two main ideas about the Cold War and the European integration as historical themes remain unchanged and find expression in this book as well. I am convinced that the process of the European integration should be outlined and interpreted in the context of the Cold War, since the European integration arose together with the early Cold War and took place in it for 40-50 years. (In fact, it is not excluded that European integration will continue after 2024 in a renewed Cold War.) In this collection of texts and sources, I do not place the emphasis on the chronological list of events, but I seek to explore fundamental mechanisms and/or driving forces that drove both the Cold War and the European integration.

Zbierka textov a primárnych prameňov k výskumu dejín studenej vojny a Európskej integrácie

Táto publikácia je doplnkom a pokračovaním mojej knihy *Studená vojna a Európska integrácia*. Jej účelom je poskytovať vybrané doplnkové vzdelávacie texty s tematikou studenej vojny a európskej integrácie predovšetkým pre študentov vysokých škôl. Tu publikované texty obsahujú primárne pramene preložené do maďarčiny, ale aj názory historikov na konkrétne témy, ako aj náučné texty, vďaka ktorým sú už aj tak komplikované medzinárodné právne, vojenské a politické zmluvy zrozumiteľnejšie. Kniha sleduje štruktúru druhého vydania *Studená vojna a Európska integrácia*, vďaka čomu sa ľahko číta a učí. Podľa autorovho zámeru 83 tu prítomných prameňov (vrátane obrázkov, máp a štatistík) a čítania s vysvetlivkami pomáhajú kontextualizovať, interpretovať a syntetizovať historické poznatky, ktoré si vyžadujú tu diskutované témy: studená vojna a európska integrácia.

Novinkou knihy je, že primárne pramene a texty sú dostupné online a odkazy ponechané „naostro“ v texte môžu záujemcov podnietiť k ďalšiemu bádaniu.

Moje dve hlavné myšlienky o studenej vojne a európskej integrácii zostávajú nezmenené a nachádzajú svoje vyjadrenie aj v tejto knihe. Som presvedčený, že proces európskej integrácie treba načrtnúť a interpretovať v kontexte studenej vojny, keďže európska integrácia vznikla spolu so studenou vojnou a prebiehala v nej 40 – 50 rokov. (V skutočnosti nie je vylúčené, že európska integrácia bude po roku 2024 pokračovať v obnovennej studenej vojne.) V tejto zbierke textov a prameňov nekladím dôraz na chronologický sled udalostí, ale chcem upriamiť pozornosť čitateľov na základne mechanizmy a/alebo hybné sily pod vplyvom ktorých studená vojna a európska integrácia fungovali.

Univerzita J. Selyeho
Pedagogická fakulta
Bratislavská cesta 3322
SK-945 01 Komárno
www.ujs.sk

Vajda Barnabás

**Szöveggyűjtemény és források a hidegháború
és az európai integráció történetéhez**

(Collection of texts and sources for researching the history of the Cold War
and the European Integration; Zbierka textov a prameňov k výskumu dejín
studenej vojny a Európskej integrácie)

Recenzenti / Recenzensek:

Prof. Békés Csaba

Prof. Révész Béla

Jazyková redaktor / Nyelvi szerkesztő:

Dr. habil. PaedDr. Keserű József, PhD.

Tlačová príprava / Nyomdai előkészítés: AZ Team s.r.o.

Rozsah / Terjedelem: 7,3 AH / 7,3 szerzői ív

Digitálna publikácia / Elektronikus kiadvány

Vydavateľ / Kiadó: Univerzita J. Selyeho, Selye János Egyetem

Rok vydania / Kiadás éve: 2024

Prvé vydanie / Első kiadás

ISBN 978-80-8122-494-2

Z.O.

Palat

Karaj

berg

ISBN 978-80-8122-494-2